T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞÂZELÎ TARİKATI'NDA MÛSİKÎ (GAZİANTEPLİ ŞÂZELÎ ŞEYHİ HASAN ARSLAN ÖRNEĞİ)

Yusuf YILDIZ

ŞANLIURFA – 2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞÂZELÎ TARİKATI'NDA MÛSİKÎ (GAZİANTEPLİ ŞÂZELÎ ŞEYHİ HASAN ARSLAN ÖRNEĞİ)

Yusuf YILDIZ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

ŞANLIURFA – 2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR danışmanlığında, Yusuf YILDIZ'ın hazırladığı **"Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî (Gaziantepli Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan Örneği)"** konulu bu çalışma 15/09/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

☒ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR	
Üye	Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	
Üye	Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA	

Bu tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.
Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU**	**Doküman No** : HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi** : ..../…./.20… **Revizyon No** : **RevizyonTarihi** : **Sayfa No** : 3 / 254

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	185226008
Adı / Soyadı	Yusuf YILDIZ
Anabilim Dalı/Programı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî (Gaziantepli Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan Örneği)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî (Gaziantepli Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan Örneği) adlı çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 250 sayfalık kısmına ilişkin, 31/08/2022 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %31'dir. Ayrıca "Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî (Gaziantepli Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan Örneği)" çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,

2- Kaynakça hariç

3- Alıntılar dâhil

4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

31/08/2022
Yusuf YILDIZ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 31/08/2022

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR
(Danışman)

ÖZET

ŞÂZELÎ TARİKATI'NDA MÛSİKÎ (GAZİANTEPLİ ŞÂZELÎ ŞEYHİ HASAN ARSLAN ÖRNEĞİ)

YILDIZ, Yusuf

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

Eylül 2022, 250 sayfa

İslâm sanatları, kültürel özellikler gösterdiği gibi çeşitli coğrafyalardaki Müslümanlara ait kültürler arasında bir birlik duygusu da sergiler. Örneğin, Mısır ve Türkiye'deki dinî mûsikî fark edilebilir bir ilişkiye sahiptir. Fakat aynı zamanda da belirgin bir şekilde kültüre özgüdür. Bu kültüre özgü sanatsal etkinlikler de İslâm'ın yeryüzündeki hareketine bağlı olarak kültürlerin, sanatı farklı yorumlamalarının doğal bir sonucudur. Bu durum genel olarak mimari, belagat, hat, kıraat… vs. gibi tüm İslâm sanatlarında olduğu gibi mûsikî alanında da kendini göstermiştir. Kültürel özgünlük ise "gerçek" ya da "saf" bir İslâm'ın ne olduğu fikriyle ilişkilidir. Bu tartışma, neredeyse tüm sanat formlarında mevcuttur ve sanatın ne zaman "İslâmî" olmaktan çıktığı ya da dinî açıdan câiz olduğu sorusunu ortaya çıkarmıştır. Tasavvuf ve tarikatlar bin yıldır birkaç kıtaya ve farklı kültürlere yayılmıştır. Bu nedenle İslâm sanatlarının gelişimine katkı sağlayan en önemli unsurlardan birinin tasavvuf olduğu söylenebilir. Tasavvuf, Allah'a ulaşma yolunda bir disiplin, terbiye, uhuvvet ruhu ve şeyh ile manevi bağ kurmanın sonucunda belirli uygulamalar yoluyla kendini arındırmayı ve ruhsal olarak gelişmeyi vurgulayan İslâmî bir düşünce ve yaşam biçimidir.

XII. yüzyıl başlarında ivme kazanan bu model, İslâm medeniyeti için sosyal düzenin temel dayanaklarından birini oluşturmuştur. İslâm dünyasında neşv-ü nemâ bulan bu model, başta Çin, Batı Afrika ve Amerika olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Dünyaya yayılan tasavvuf yerel kültür ve inanç unsurlarını da kendine uyarlamıştır. Bu uyarlamayı mûsikî özelinde de görmek mümkündür. Afrika çöllerinden Atlantik Okyanusu kıyılarına, Pakistan ve İran dağlarından Anadolu ve

Balkanlara kadar tasavvuf mûsikîsinin çeşitliliği, geçtiği tüm kültürlerle zenginleştirilmiştir (Mısır, Filistin, Suriye, Türkiye, İran, Özbekistan, Hindistan....). Arapça, Farsça, Türkçe gibi farklı dillerde ve çeşitli kültürlerde ifade edilen tasavvuf düşünceleri, sayısız şiirsel form ve mûsikî türleri aracılığıyla vücûd bulmuştur. Nitekim bu çalışmada da Şâzelî ve Kâdirî tasavvufuna, dinî mûsikî türlerine, Anadolu'da varlık gösteren ve iki tasavvufî koldan beslenen Şâzelî-Kâdirî şeyhi Şeyh Hasan Arslan'ın (eş-Şeyh Hasan el-Aynî) şahsiyeti ile yaşantısına dair bilgiler derlenmiş, belirli bir yaştan sonra, sınırlı bir süre zarfında kaleme almış olduğu şiirleri, dinî mûsikî düzleminde ve nitel bir paradigma ekseninde araştırılarak, şiirlerin tekkede icrâ edilen ilâhî formları da notaya alınarak literatüre katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinî Mûsikî, Şâzelî, Kâdirî, Şeyh Hasan Arslan, Gaziantep.

ABSTRACT

MUSIC IN THE SHAZELI SECT (THE EXAMPLE OF SHAZELI SHAIKH HASAN ARSLAN FROM GAZIANTEP)

YILDIZ, Yusuf

Master's Thesis

Department of Islamic History and Arts

Thesis Advisor: Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

September 2022, 250 page

Islamic arts not only display cultural characteristics, but also display a sense of unity among the cultures of Muslims in various geographies. For example, religious music in Egypt and Turkey has a recognizable relationship. It is also distinctly culture-specific. Artistic activities specific to this culture are also a natural result of different interpretations of art by cultures depending on the movement of Islam in the world. This situation has manifested itself in the field of music as well as in all Islamic arts such as architecture, rhetoric, calligraphy and recitation. Cultural authenticity, on the other hand, is related to the idea of what a "true" or "pure" Islam is. This debate is present in almost all art forms and raises the question of when art ceased to be "Islamic" or religiously permissible. Mysticism and sects have spread to several continents and different cultures for millennia. For this reason, it can be said that one of the most important factors contributing to the development of Islamic arts is Sufism. Sufism is an Islamic way of thinking and life that emphasizes self-purification and spiritual development through certain practices as a result of establishing a discipline, discipline, spirit of unity and spiritual connection with the sheikh on the way to reaching Allah. This model, which gained momentum at the beginning of the XII century, formed one of the main pillars of the social order for the Islamic civilization. This model, which found its origin in the Islamic world, has spread all over the world, especially in China, West Africa and America. Sufism, which spread to the world, has also adapted local culture and belief elements to itself. It is possible to see this adaptation in the musical context as well. From the deserts of Africa to the shores of

the Atlantic Ocean, from the mountains of Pakistan and Iran to Anatolia and the Balkans, the diversity of Sufi music has been enriched with all the cultures it has passed through (Egypt, Palestine, Syria, Turkey, Iran, Uzbekistan, India....). Sufi thoughts, expressed in Arabic, Persian, Turkish and other languages in various cultures, found their existence through numerous poetic forms and musical genres.

As a matter of fact, in this study, religious music genres of Shazeli and Qadiri Sufism are discussed; information about the personality and life of Shazeli-Qadiri sheikh Sheikh Hasan Arslan (ash-Sheikh Hasan al-Ayni), who was fed by two mystical branches existed in Anatolia was compiled; his poems, which he wrote after a certain age, in a limited the time, were researched on the plane of religious music and on the axis of a qualitative paradigm, and the divine forms of the poems performed in the dervish lodge were also noted and so contributed to the literature.

Keywords: Religious Music, Shazeli, Qadiri, Sheikh Hasan Arslan, Gaziantep.

ŞÂZELÎ TARİKATI'NDA MÛSİKÎ (GAZİANTEPLİ ŞÂZELÎ ŞEYHİ HASAN ARSLAN ÖRNEĞİ)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VII

KISALTMALAR X

TABLOLAR LİSTESİ XI

ŞEKİLLER LİSTESİ XII

EKLER XV

GİRİŞ 1

A. Problem Durumu 8

B. Araştırmanın Amacı 8

C. Araştırmanın Önemi 8

D. Sınırlılıklar 9

E. Yöntem 9

F. Araştırma Modeli 9

G. Verilerin Toplanması 9

H. Verilerin Analizi 10

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF VE TARİKATLARDA MÛSİKÎ

1.1.Tasavvuf-Mûsikî İlişkisi 15

1.2.Tasavvufun Şubeleri Olan Tarikatlarda Mûsikî 21

1.2.1.Mevlevî Tarikatı'nda Mûsikî 25

1.2.2.Rıfâî Tarikatı'nda Mûsikî 27

1.2.3.Nakşibendî Tarikatı'nda Mûsikî 29

1.2.4. Halvetî Tarikatı'nda Mûsikî 32

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂZELÎ-KÂDİRÎ TARİKATI VE MÛSİKÎ

2.1. Şâzelî Tarikatı'nın Tarihi ve Silsilesi 35

2.2. Anadolu'da Şâzelî Tarikatı 40

2.3. Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî 42

2.4. Kâdirî Tarikatı'nın Tarihi ve Silsilesi 45

2.5. Kâdirî Tarikatı'nda Mûsikî 48

2.6. Gaziantep'teki Şâzelî-Kâdirî Tekkesi'nde Mûsikî 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEYH HASAN ARSLAN (eş-ŞEYH HASAN el-AYNÎ)

3.1. Hayatı 60

3.2. Tasavvufî Yönü 61

3.3. Eserleri 63

3.4. Şairlik Yönü 64

3.5. İlâhî Formunda Okunan Şiirleri 65

SONUÇ 208

KAYNAKÇA 210

EKLER 222

KISALTMALAR

A.s.	Aleyhisselâm
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.c.	Cellecelâluhû
Çev.	Çeviri
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
K.s.	Kuddise sirruh
Nşr.	Neşreden
R.a.	Radiyallahu anh
S.a.v.	Sallallahu Aleyhi Vesellim
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri
Vs.	Vesaire

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: “Giydirme” yapılan eserlerden örnekler 66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Uşşak Tevhid Zikri 52

Şekil 2: Uşşak Salât 52

Şekil 3: Kasîde-i Mudâriyye (Şâzelî tekkesinde okunduğu şekli) 58

Şekil 4: "Acep Halım Ne Olur" adlı ilâhînin notası 67

Şekil 5: "Allah Diyerek" adlı ilâhînin notası 69

Şekil 6: "Efendimin Şehri Güzel Medine" adlı ilâhînin notası 71

Şekil 7: "Gafletten Uyan" adlı ilâhînin notası 73

Şekil 8: "Hakk'tan Yana Gelsene" adlı ilâhînin notası 75

Şekil 9: "Kulluktan Kaçma" adlı ilâhînin notası 77

Şekil 10: "Mutlu Olursun" adlı ilâhînin notası 79

Şekil 11: "Sabır Eyle Katlan Gönül" adlı ilâhînin notası 81

Şekil 12: "Tevbeye Gel" adlı ilâhînin notası 83

Şekil 13: "O Muhammed Mustafa" adlı ilâhînin notası 85

Şekil 14: "Erbâb-ı Tarikat" adlı ilâhînin notası 87

Şekil 15: "İnsan Kâmil Olamaz" adlı ilâhînin notası 89

Şekil 16: "Lâ İlâhe İllallah" adlı ilâhînin notası 91

Şekil 17: "Nebîm Muhammed'e" adlı ilâhînin notası 94

Şekil 18: "Ahmed Nebî Ulumuz Var" adlı ilâhînin notası 96

Şekil 19: "Abdülkâdir Geylânî" adlı ilâhînin notası 98

Şekil 20: "Ağlayı Ağlayı Düşsem Yollara" adlı ilâhînin notası 100

Şekil 21: "Allah Allah Diyerek" adlı ilâhînin notası 102

Şekil 22: "Allah'tandır Bilesin" adlı ilâhînin notası 104

Şekil 23: "Arş-ı Âlânın Altında" adlı ilâhînin notası 106

Şekil 24: “Bakma Şu Kâinatın Ziynetine” adlı ilâhînin notası 108
Şekil 25: “Bütün Günahıma Estağfirullah” adlı ilâhînin notası 110
Şekil 26: “Bütün Varım Kurban Sana” adlı ilâhînin notası 112
Şekil 27: “Dilim, Kalbim Tevhid Desin” adlı ilâhînin notası 114
Şekil 28: “Doğdu Güzel Muhammed” adlı ilâhînin notası 116
Şekil 29: “Doğru Yollar Hep Bizim” adlı ilâhînin notası 118
Şekil 30: “Dünya Pazarında” adlı ilâhînin notası 120
Şekil 31: “Envâr-ı Zikrullahtır” adlı ilâhînin notası 122
Şekil 32: “Feyiz Aldım Diye Diye” adlı ilâhînin notası 124
Şekil 33: “Gece Gündüz Coşam Mevlâm” adlı ilâhînin notası 126
Şekil 34: “Gece Gündüz Tevhid Eyle” adlı ilâhînin notası 128
Şekil 35: “Gönül Dosta Varalım” adlı ilâhînin notası 130
Şekil 36: “Gönül Gel Hayatın Kıymetini Bil” adlı ilâhînin notası 132
Şekil 37: “Hakiki Vatan Ukbâdır” adlı ilâhînin notası 134
Şekil 38: “Hakk’ı Anıp Zikir İle” adlı ilâhînin notası 136
Şekil 39: “Hicaz İlahisi” adlı ilâhînin notası 138
Şekil 40: “Hiç Benim Deme” adlı ilâhînin notası 141
Şekil 41: “Hikmet Gülün Deremezsin” adlı ilâhînin notası 143
Şekil 42: “İfşâ Eyleme” adlı ilâhînin notası 145
Şekil 43: “İmdat Pirim Abdülkâdir” adlı ilâhînin notası 147
Şekil 44: “İnandım Ya Resûlallah” adlı ilâhînin notası 149
Şekil 45: “Kader Neyse Öyle Olur” adlı ilâhînin notası 151
Şekil 46: “Kâmil İman Ver Rabb’ım” adlı ilâhînin notası 153
Şekil 47: “Kâmil Oldum Sanarsın” adlı ilâhînin notası 155
Şekil 48: “Lütfuna Muhtacım” adlı ilâhînin notası 157

Şekil 49: “Lütuf Eyle Yüce Mevlâm” adlı ilâhînin notası 159

Şekil 50: “Medine’yi Gör De Gel” adlı ilâhînin notası 161

Şekil 51: “Mihman Olarak” adlı ilâhînin notası 163

Şekil 52: “Misafirhânedir Bu Fâni Dünya” adlı ilâhînin notası 165

Şekil 53: “Güzelim Ahlâk-ı Muhammediyye” adlı ilâhînin notası 167

Şekil 54: “Ne Olur Nasibin Alsan Kardeşim” adlı ilâhînin notası 169

Şekil 55: “Rabb’ım Senden Arzum Benim” adlı ilâhînin notası 171

Şekil 56: “Rabb’ın Rahmân Rahîm Lütfeder Sana” adlı ilâhînin notası 173

Şekil 57: “Rahmân Rahîm Allah’a Yönel” adlı ilâhînin notası 175

Şekil 58: “Rahmet Ede Rabb’ın Sana” adlı ilâhînin notası 177

Şekil 59: “Râzı Ol Da Gâfil Gezme” adlı ilâhînin notası 179

Şekil 60: “Sakın Kanma Deli Gönül” adlı ilâhînin notası 181

Şekil 61: “Seher Yeli” adlı ilâhînin notası 183

Şekil 62: “Tevhid” adlı ilâhînin notası 185

Şekil 63: “Üryan Geldim” adlı ilâhînin notası 188

Şekil 64: “Yüce Mevlâm” adlı ilâhînin notası 190

Şekil 65: “Zikir Edem Mevlâm Seni” adlı ilâhînin notası 192

Şekil 66: “Yine Gönül Olgun Değil” adlı ilâhînin notası 194

Şekil 67: “Bu Dünyanın Sonu Viran Kardeşim” adlı ilâhînin notası 196

Şekil 68: “Zamanı Geldi” adlı ilâhînin notası 198

Şekil 69: “Yola Giden Yolcu” adlı ilâhînin notası 200

Şekil 70: “Muhammed’in Yollarında” adlı ilâhînin notası 202

Şekil 71: “Bahr-i Aşka Dalıp Girsem” adlı ilâhînin notası 204

Şekil 72: “Ah Elinden Nefis Senin” adlı ilâhînin notası 206

EKLER

EK-1: Ebü'l Hasan eş-Şâzelî'nin Hizbü'l-bahr adlı evrâdı Ek s.1

EK-2: Abdüsselam İbn Meşîş'e ait Salât-ı Meşîşiyye Ek s.6

EK-3: Şeyh Hasan Arslan Hoca'ya ait *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adlı dîvanın içerisinden seçilen şiirlerden yapılan albümler Ek s.8

EK-4: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın *Tasavvuftan Hakikatler* adlı eseri Ek s.11

EK-5: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adlı dîvanı Ek s.12

EK-6: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Kâdirî ve Şâzelî Sarığı Ek s.13

EK-7: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Şâzelî şeyhi, Şeyh Abdülkadir İsa Efendi Ek s.13

EK-8: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Tekkede Çekilmiş Fotoğrafı Ek s.14

EK-9: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Fotoğrafı Ek s.15

EK-10: Şeyh Hasan Arslan Hoca Camiî ve Kabri Ek s.15

EK-11: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Kabri Ek s.16

EK-12: Silsile Ek s.17

GİRİŞ

'Halkın, tanburla çalıp ağızla söylediği tüm nağmeler, göğün dönüşünden alınmıştır.'[1]

Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö.672/1273)

Kâinatta var olan her şeyin bir sesi, bir ahengi vardır. Çünkü kâinat, uyumlar üzerine inşa edilmiştir. Her kesim tarafından bilinen ünlü filozof Pythagoras'ın matematik, mûsikî ve kâinatı birlikte ele alması da bu sebeptendir. Pythagoras'a göre kulağa en hoş gelen müzikal gamların ve aralıkların altında matematiksel kalıplar yattığı gibi, kuantum teorisinin kalbindeki olasılık dalgaları da yine müzikle tanımlanmaktadır. Antik kaynaklara göre 2500 yıldan fazla bir süre önce Pythagoras, mûsikî teorisindeki keşiflerini gök cisimlerinin hareketleriyle bağdaştırmaktadır. Pythagoras, aynı anda vurulduğunda ahenk ve uyumsuzluk üreten dört demir çekicin sesini dinleyerek müzikal akort etmenin temellerini keşfetmiştir. Hatta bu teorisine istinaden '*iplerin hareketinde geometrinin, kürelerin arasındaki boşluklarda ise mûsikînin olduğu'* sonucuna varmıştır. Nicomachus'a göre Pythagoras, birbirlerine vurulduklarında birinci çekicin ikinci çekiçle, üçüncü çekicin de birinci çekiçle ahenk ürettiğini, ancak ikinci ve üçüncü çekiçlerin birbirleriyle uyumsuzluk ürettiğini fark etmiştir. Hatta bu deneyinde dördüncü çekiç, birinci çekiç ile mükemmel bir uyum sağlamış, bu durum Pythagoras tarafından *'şarkı söylüyorlar gibi…'* şeklinde ifade edilmiştir. Pythagoras'ın, bu ritmik uyumun nedenini öğrenmek için bir demirci dükkânına gittiği ve bu olayın çekiçlerin ağırlık oranlarından kaynaklandığını tespit ettiği belirtilmektedir.[2] Aşağıdaki görselde Pythagoras'ın ahenk ve uyumsuzluk denemeleri sonucu notaları keşfi hadisesi tasvir edilmiştir.

[1] Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), 4/60.

[2] Gene H. Anderson, "Pythagoras and the Origin of Music Theory", *Indiana Theory Review* 3/6 (1983), 35-61.

Görsel 1: Pytagoras'ın notaları keşfi[3]

Pythagoras'ın, evrenin kendi ahengiyle uğuldadığına (çoğunun güzel ve ilâhî bir ses olması hasebiyle insan kulağıyla duyulmayacağına*)* inandığı belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak Merkür ve Venüs gibi ardışık yörüngeler arasındaki aralıkları tonlar ya da yarım tonlar (mûsikî ölçeğindeki en küçük aralıklar) olarak nitelendirdiği ve birbirine paralel, farklı uzunluklarda yedi metal teli gerdirerek farklı ses tonları elde ettiği ve böylece yedili nota sistemini bulduğu belirtilmiştir. Böylelikle dünyanın matematiksel temellerine dayanan müzikal armoni ilkelerinin temellerini de attığı anlaşılmaktadır. Ancak Pythagoras bununla kalmamış ve böyle bir teorinin çıkış noktasının evrenin kendisi olduğunu düşünmüştür. Ona göre ipler ya da metal parçaları gibi dünyevi nesneler harekete geçirildiğinde ses çıkarıyorsa, Ay, gezegenler, Güneş ve hatta en yüksek yıldızlar da ses çıkarmalıydı. Dolayısıyla da şu kanıya vardığı belirtilmiştir: "Gök cisimleri Dünya'nın yörüngesinde sonsuza kadar hareket halinde

[3] Franchino Gaffurio tarafından 1492'de yayınlanan Theorica Musice'nin ilk kitabının sekizinci bölümünün sonunda, mûsikî gamlarının kökenini temsil eden dörtlü resim grubu yer almaktadır. Bunlardan üçü Pythagoras 'ın çan, bardak, tel ve boru kullanarak sesler çıkardığını gösterir. Ancak yakından inceledikten sonra, tüm bu farklı araçların numaralarla (4, 6, 8, 9, 12, 16) etiketlendiğini görebilirsiniz. Bu sayılar, birlikte Pisagor ölçeğini temsil ettikleri için bu resimlerin özüdür. Ancak sol üst köşedeki resim, Jubal'ın bir metal parçası üzerinde çekiçle (diğer aletlerle aynı şekilde etiketlenmiş) 6 erkeğin darp edilmesini izliyor. Çekiçlerin üzerindeki etiketler, her bir çekicin ürettiği ses farkının nedeni olan farklı ağırlıklarını gösterir. Franchino Gaffurio, *Theorica musice, liber primus* (New York: Broude Bros, 1967).

olduklarından, kesinlikle sonsuza kadar da ses üretiyor olmalılardı."[4] Pythagoras'ın, gezegenlerin her birinin yörüngeleri boyunca, hareketsiz bir merkeze (Dünya) olan uzaklığına göre belirli bir ses tonu üretmesi gerektiği çıkarımına sahip olduğu anlaşılmaktadır.[5]

"Kürelerin Uyumu" teorisine bakıldığında elbette insan eli ve diliyle yapılmış, zihinde ilk algılanan mûsikî kavramıyla ilgisi olmayan ama gerçekten meselenin merkezinde olan karmaşık bir âlem içine girilmektedir. Pythagoras'ta, dünyayı çevreleyen ve bir çekim gücü oluşturan kürelerin olduğu, bu kürelerin ise uyum kavramının ta kendisi olduğu inancı sağlamdır. Hatta Yunan felsefesi de Pythagoras'ın bu fikrini içselleştirmiştir. Platon, Er Efsanesi'nde, kürelerin uyumunu, kürelerin üzerinde duran ve her biri farklı notalara tekabül eden sesler çıkararak adeta bir senfoni oluşturan sekiz deniz kızı şeklinde tasvir etmiştir.[6] Bu uyum, Neoplatonistleri, Batılı düşünürleri, Robert Fludd ve Johann Kepler'e kadar ilk modern kozmologları meşgul edecek[7] bir tez olarak karşımıza çıkmakla birlikte günümüze kadar da konuşulmuştur.

Eski çağlarda mûsikî, kainatla, fizikle, geometriyle, felsefeyle, inançla…vs. birçok şeyle, hatta neredeyse her şeyle, ilgili olmuştur. Dolayısıyla da geçmişte mûsikî, bugün olduğundan çok daha fazla manaya gelmiştir. Boethius, "musica mundana"[8]'yı (evrenin müziğini); "musica humana" (kürelerin ahenginin birbiriyle uyumlu şekilde hareket eden insan vücûdundaki yansıması); ve "musica instrumentalis" (söylenen ve çalınan müziğin) birbirinden ayrı olmadığı[9] yönünde bir hipotezle Orta Çağ Avrupa'sının karanlığına bir ışık tutmuştur. Bu, kozmik sistem, evren ve insan arasındaki benzerlikler ve yadsınamaz bir bağlantı anlamına gelir ve mûsikî bu kozmik sistemi oluşturan tüm unsurların özünde vardır. Bu tür düşüncelerin tarihsel dayanağı, Avrupalıların yanında Müslüman simyacılar için de bilimsel bir kaynak olarak bilinen, şifreli metinlerden oluşan Zümrüt Tablet'tir (Emerald tablet, Smaragdine Tablet ya da

[4] Margaret Mendenhall, "The Music of the Spheres: Musical Theory and Alchemical Image", *Mythological Studies Journal* 4 (2017).
[5] Anderson, "Pythagoras and the Origin of Music Theory", 35-61.
[6] Gretchen Reydams-Schils, "Plato's Myth of Er: the Light and the Spindle", *L'Antiquité classique* 62 (2018), 101-114.
[7] Joscelyn Godwin, "Music? What does that have to do with esotericism?", *Hermes Explains* (Netherlands: Amsterdam University Press, 2019), 113-119.
[8] Pythagorien bir yaklaşımla "Aziz Boethius" olarak bilinen kişi tarafından müziğin, Hristiyanlıktaki yansıması olarak bilinmektedir.
[9] Jamie James, *The Music of the Spheres: Music, Science, and the Natural Order of the Universe* (New York: Grove/Atlantic Press, 1993).

Tabula Smaragdina olarak da bilinir)[10]. Tablet, göktekilerin yeryüzündekilerle benzerliği ile ilgili diktasının icmal edildiği yazınsal bir öğretidir.[11] Zümrüt Tablet'in de Mısır teolojisindeki Kral Toth, Yunan mitolojisindeki de Hermes olduğu söylense de İbnü'l-Kıftî (ö.646/1248), Bîrûnî (ö.453/1061?), İbnü'l-Esîr (ö.630/1233), Seyyid Hüseyin Nasr, Mahmud Erol Kılıç[12] gibi İslâm âlimleri, bu kişinin İdris (a.s.) olduğuna dair ipuçları sunmuşlardır. Metnin Arapça olarak yazılmış olması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Anadolu'da da halk arasında İdris (a.s.)'ın "ilimlerin atası" olduğuna inanılmıştır. Öyle ki bu durum bazı kaynaklarda şu şekilde belirtilmektedir:

> "İdris (a.s.)'in kimliği konusunda en ilgi çeken hususlardan birisi onun yarı efsanevi bir şahsiyet olarak bilinen Hermes'le ilgisidir. İslâmî kaynaklarda üç Hermes'ten söz edilmektedir. Her biri farklı özelliklere sahiptir. Bunlar Hermes (Hermesü-l Heramise), Bâbilli Hermes ve Mısırlı Hermes'tir. Birinci Hermes hakkındaki rivayetler İdrîs (a.s.)'e dair anlatılanlara benzemekte, bazı kişilerce bunun Uhnûh veya İdrîs'le aynı kişi olduğu kabul edilmektedir. Bu Hermes, gökler hakkında bilgiye sahip olan ve insanlara tıp konusunda bilgiler veren ilk insandır. Onun harfler ve yazının mucidi olduğuna, insanlara giyinmeyi öğrettiğine de inanılır; ilk defa Allah'a ibadet etmek için evler bina etmiş, Nûh tûfanını haber vermiştir."[13]

Kâinatın bu uyumu konusunda görüş beyanatında bulunan gerek Pythagoras, Robert Fludd, Johann Kepler, Boethius, Neoplatonistler gerekse de diğer tüm Batılı düşünürlerin anlatma gayretinde bulunup da bir türlü anlatamayıp, anlamlandıramadıkları bu düzen yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça anlatılmıştır. Bu sebeple Müslüman düşünürler meseleye Batılı düşünürler gibi

---

[10] VI. ve VIII.yüzyıllar arasında yazıldığı düşünülen ve Arapça olarak kaleme alınan, XII.yüzyılda da Latince'ye çevrilen Zümrüt Tablet'in, hareket yasaları ve evrensel yerçekimi teorisi de dahil olmak üzere modern fizik ilkeleri üzerinde bir etkisi olabileceğine inanılmıştır. Hatta Newton'un yerçekimi ilkelerinin tablette bulunan kuvvetin her katı şeye nüfuz ettiğini söyleyen metne benzemesi de bu inancı güçlendirmiştir çünkü zamanında bu tabletin, Newton'un da dikkatini çektiği söylenmektedir. Tablet ezoterik bir metindir, ancak birçok yorum metnin, altın yapımının sırlarından bahsetmesi hasebiyle Batı simyasında da önemli kıldığı yönündedir. Geçmişte, adi metalleri, özellikle altın ve gümüş olmak üzere değerli metallere dönüştürme girişimleri olmuştur. Metnin, maddelerinin de birbirlerine dönüştürebilen simyasal dönüşümün aşamalarını anlattığı söylenmektedir.

[11] Godwin, "Music? What does that have to do with esotericism?", 113-119.

[12] Ömer Faruk Harman, "İdrîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 21/478-480.

[13] Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Düşünce ve Hayat* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1988), 478-480; Mahmud Erol Kılıç, *İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 25-33, 36-50.

çıkarımlarda bulunmanın çok ötesinde başlamışlar ve Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen evrenin yaratılış hadisesinin tefsiri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Yusuf Kaplan'ın tabiriyle "Batılı 'mevcut' üzerine kafa yorarken Müslüman 'vücûd' üzerine kafa yorar." Tüm mevcudatın yaratıcı ile ontolojik bir bağ kurması yani Vâcibu'l Vücûd anlayışı felsefenin özünün ta kendisidir. Batılı felsefe dünyası bu adlandırmayı Farâbi (ö.339/950)'yle duymuş olsa da Farâbi'ye kadar Batılılarca anlatılmaya çalışılan fakat anlatılamayan ve anlamlandırılamayan şeyin özünde aslında İslâm yatmaktadır. Bu kozmik düzeni Bediüzzaman Said Nursî'de (ö.1380/1960) tek bir kelimeyle özetlemiştir: '*Rahmet…'.* Ayrıca Nursî, bu meseleyi şu şekilde özetlemiştir:

> "Şu hadsiz kâinatı şenlendiren, bilmüşâhede rahmettir. Ve bu karanlıklı mevcudatı ışıklandıran, bilbedâhe yine rahmettir. Ve bu hadsiz ihtiyacat içinde yuvarlanan mahlûkatı terbiye eden, bilbedâhe yine rahmettir. Ve bir ağacın bütün heyetiyle meyvesine müteveccih olduğu gibi, bütün kâinatı insana müteveccih eden ve her tarafta ona baktıran ve muavenetine koşturan, bilbedâhe rahmettir. Ve bu hadsiz fezayı ve boş ve hâli âlemi dolduran, nurlandıran ve şenlendiren, bilmüşâhede rahmettir. Ve bu fani insanı ebede namzet eden ve ezelî ve ebedî bir zata muhatab ve dost yapan, bilbedâhe rahmettir."[14]

Bediüzzaman Said Nursî, kâinatın yaratılış sebebinin Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu, eserlerinde çokça dile getirmiştir. Dolayısıyla *Şuâlar* adlı eserinde bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bu kâinat sahibinin tezahür-ü rubûbiyetine ve sermedi ulûhiyetine ve nihayetsiz ihsanâtına küllî bir ubûdiyet ve tanıttırmakla mukabele eden Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, bu kâinatta güneşin lüzumu gibi elzemdir ki, nev-i beşerin üstad-ı ekberi ve büyük peygamberi (a.s.m.) ve Fahr-i Âlem ve "لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك" hitabına mazhar ve hakîkat-i Muhammediyesi hem sebeb-i hilkat-i âlem, hem neticesi ve en mükemmel meyvesi olduğu gibi, bu kâinatın hakikî kemâlâtı ve sermedî bir Cemîl-i Zülcelâlin bâki âyineleri ve sıfatlarının cilveleri ve hikmetli ef'âlinin vazifedar eserleri ve çok mânidar mektupları olması ve bâki bir âlemi taşıması ve bütün zîşuurların müştak oldukları bir dâr-ı saadet ve âhireti netice vermesi gibi hakikatleri, hakikat-i Muhammediye (a.s.m.) ve

[14] Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1994), İkinci Makam/Üçüncü Sır 97.

> risalet-i Ahmediye ile tahakkuk ettiğinden, nasıl bu kâinat onun risaletine gayet kuvvetli ve kat'î şehadet eder…"[15]

Çetinkaya'ya göre mûsikînin kainatla izahatı kadim bir gelenektir. Çetinkaya, bu geleneği şu şekilde özetlemiştir:

> "Kâinattaki her şeyin döndüğü, feleklerin dönerken sesler, nağmeler çıkardığı bilgisi Pythagoras'a hatta onun yetiştiği ve Hermetik sırrîyeti öğrendiği Mısır'daki Memphis Tapınağı'na kadar gider. Fakat daha önemlisi, Hermetik kozmoloji doktrinine göre kâinatta her şey hareket halindedir ve Hermes'in (İslâm düşünürlerine göre İdris Peygamber'in) Pythagoras'tan çok daha önce kâinatın, Allah'ın muhteşem bir bestesi olduğu fikrini ileri sürmüş olduğudur. İslâm düşünürleri, kendi kaynaklarında Hz. İdris olarak zikrettikleri "Hermes"i, hikmetin kaynağı ve filozof ve bilgelerin ilki diye vasıflandırdılar"[16]

Mûsikî, Allah'ın muhabbetinin tecellisi ve aynası olan bu sonsuz kâinattaki, düzenin ve ahengin yansımasıdır.[17] Said Nursî'de bu konuyu:

> "…Elbette bu mevcudatın Sâni-i Hakîmi (her şeyi hikmet ve sanatla yapan), kâinatın mecmuunu (tamamını), hadsiz nağmelerin envâıyla sadâ veren ve ses verip tesbih eden ve zikredip konuşan bir mûsikî-i ilâhîye ve bir fabrika-i acîbe yapmakla beraber, kâinatın her bir nev'îni, her bir alemini ayrı bir sanatla ve ayrı sanat mucizeleriyle göstermiştir."[18]

sözleriyle ifade etmektedir. Nitekim ilâhî aşk ve muhabbet ile var olan kâinatın bu nizamı, ilâhî aşkın mûsikîsini bizlere anlatmaktadır.[19]

Buradan da anlaşılacağı gibi kâinat, din ve mûsikî ilişkisi çok eskilere dayanır. Çünkü mûsikî faktörü, hemen hemen tüm dinî âyin, ritüellerde kullanılmış kullanılmaya da devam etmektedir. Mûsikî, buradan da anlaşılacağı gibi kâinatın yaratılışından İdris Peygamber'e (a.s.) ve Hz. Davut'a (a.s.) kadar uzanır. Bununla birlikte her üç semâvî dinde de müziğin kullanım amacı ve şekli, taşıdığı anlam, tarzı ve düşünce dünyasındaki izdüşümleri birbirinden farklıdır.

---

[15] Bediüzzaman Said Nursî, *Şuâlar* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1995), 15. Şuâ-el Hüccetüzzehra/Üçüncü Medrese-i Yûsufiye'nin Tek Bir Dersinin Üçüncü Kısmı/Birinci İşaret 621.
[16] Yalçın Çetinkaya, "Gezegenlerin hareketinden mûsikî nağmelerine", *Rast Müzikoloji Dergisi* 6/1 (2018), 1788-1804.
[17] Hüseyin Akpınar, "İlâhî Aşkın Mûsıkîsi", *İlahi Aşkın Sesi Dergisi* 1 (Nisan 2022), 34.
[18] Nursî, *Lem'alar*, 349.
[19] Akpınar, "İlâhî Aşkın Mûsıkîsi", 34.

Mûsikînin aslında havâsa hitap eden, ulvî bir uğraş olduğunu[20] vurgulayan Şeyhü'l İslâm Mehmed Es'ad Efendi (ö.1166/1753), bu konuyu şu şekilde belirtmiştir:

> "Ol zevât-ı pür berekâtın mahzâ ağrâzı levh ü lu'b olmayıp belki ervâh-ı nüfus-ı nâtıka-i bî âlem-i kuds ile te'nis etmekdir. Zira hüsn-i te'lif-i nefehât ve tenasüb-i meratib-i nagamât mucib-i inbisât ü hâlât olmağın sahib-i nüfus-ı âliye mücâveret-i âlem-i ulvîyi tezekkür etmekle vâsıl-ı emâkin-i kudsiyan olur…"[21]

> "O çok bereketli zatların tek maksatları oyun ve eğlence olmayıp aslında kutsiyet âlemine dahil olan insan ruhları ile yakınlık peyda etmektir. Çünkü nefeslerin uyumunun güzelliği ve nağme mertebelerinin uyumu ruhî neş'eye ve hallere sebep olduğundan yüksek nefislere sahip olanlar ulvî âleme yakınlığı zikir konusu ederek kutsal mekanlara ulaşırlar…"[22]

İslâm tarihinde, hicri III. asrın başlarından itibaren mûsikîyi bu minvalde ele alan ve bunu bir gelenek haline getiren birçok tarikat olmuştur. Tarikatlar mûsikîyi bir vecd hali olarak benimsemiştir. Böylelikle tarikatlarda farklı mûsikî uygulamaları, formları, usûlleri…vb. ortaya çıkmaya başlamıştır. Allah'ı anmak ve O'na ulaşmak ile Peygamberimiz Hz. Muhammed'in sevgisini ifade etmek için kullandıkları güzel sanatların yanında mûsikî ayrı bir yer tutmuştur. İlk Türk tarikatı olarak bilinen "Yesevîye" tarikatından başlayarak Anadolu'da kurulan diğer tarikatların dinî mûsikî uygulamaları günümüze kadar ulaşmıştır. Her tarikatın kendine has usûlü, mûsikîsi ve zikir uygulamaları bu süreçte bir mûsikî kültürü oluşturmuş ve Türk din mûsikîsinin farklı formlarını ortaya çıkarmıştır. Bu kültüre hizmet eden tarikatlardan birisi de Şâzelîlik'tir.

Zengin bir mûsikî tarihine sahip coğrafyamızda İslâm sanatlarının her anlamda farklılıkları hem dinî mûsikîmizi zenginleştirmiş hem de dinî mûsikî sahalarını genişleterek araştırma konusu haline getirmiştir. Bu bağlamda Gaziantep ilimizde bulunan Şâzelî tarikatına ait tekkede icrâ edilen dinî mûsikî incelenmiş, tekkenin

---

[20] Cem Behar, *Şeyhülislam'ın Müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk Musıkisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 54.

[21] Mehmed Es'ad Efendi Şeyhülislâm Ebu İshakzâde, *Atrabü'l Âsâr fi Tezkireti Urefâi'l Edvâr*, 6204 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, 6204), vr 3a.

[22] Behar, *Şeyhülislam'ın Müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk Musıkisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*, 54.

kurucusu Şeyh Hasan Arslan'a ait eserlerin dinî mûsikî formu olarak icrâsına yönelik yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde, tasavvuf ve tarikatlarda mûsikî ile bazı tarikatların mûsikîsinden bahsedilmiştir. İncelenen konuya bağlı olarak mûsikî sanatının doğuşu, dinler ile ilişkisi, İslâm diniyle ilişkisi ve mûsikîye dair İslâm âlimlerinin görüşleri ile ilgili kuramsal bir çerçeve oluşturulmuş, problem durumuna bağlı olarak da araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, varsayımları ve tanımları belirtilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Şâzelî ve Kâdirî tarikatlarının tarihi ile mûsikîsi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde Şeyh Hasan Arslan (eş-Şeyh Hasan el-Aynî)'ın hayatı ve ilâhî formunda okunan eserlerine yer verilmiştir.

A. Problem Durumu

Gaziantep'te Şâzelî tekke mûsikîsi adına icrâ edilen eserler, formlar ve müelliflerinin incelenmesi maksadıyla kaleme alınan herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu maksatla da Şeyh Hasan Arslan'ın (eş-Şeyh Hasan el-Aynî) hayatı ve bağlı olduğu tarikat kolu ile müellifi olduğu eserlerin ilâhî formu olarak icrâları, bu çalışmanın sorunsalını teşkil etmektedir.

B. Araştırmanın Amacı

Araştırma, Şeyh Hasan Arslan'ın (eş-Şeyh Hasan el-Aynî) hayatı ve bağlı olduğu tarikat kolu ile müellifi olduğu ilâhî türündeki şiirlerinin, onların besteli formunun ve icrâ şekillerinin araştırılıp notasyonunun yapılması özelinde Şâzelî tarikatındaki mûsikî kültürünün araştırılıp kaleme alınmasıdır.

C. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Şâzelî tarikatındaki mûsikî kültürünün araştırılıp akademik bir dille yazılması açısından bir ilktir. Dolayısıyla hem Gaziantep'teki Şâzelîlikte mûsikî

kültürü hem de bu bağlamda ele alınan Şeyh Hasan Arslan ile ilgili yapılan ilk akademik çalışma olup dinî mûsikî literatüründe yerini alması hasebiyle önemli olduğu düşünülmektedir.

D. Sınırlılıklar

Araştırma, Şâzelî tekkesindeki mûsikîyi Gaziantep ve Şeyh Hasan Arslan özelinde ele almıştır. Dolayısıyla bu örneklem her ne kadar Anadolu coğrafyasındaki Şâzelî mûsikîsini büyük ölçüde temsil etse de Anadolu dışındaki tarikat mûsikîlerini temsil etmeyebilir.

E. Yöntem

Sosyal bilimler sahasına ve dinî mûsikî literatürüne hizmet edeceği düşünülen bu çalışma, nitel olarak desenlenmiş olup Şâzelîlik ve Şeyh Hasan Arslan hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için ilgili kişilerle görüşme yapılarak, tarikat mûsikîsinin daha yakından tespiti açısından da gözlem yöntemine başvurularak kaleme alınmıştır. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgular ve bulgulara yönelik muhtemel sonuçlar nitel paradigma çerçevesinde betimlenmiştir.

F. Araştırma Modeli

İnsan ve toplumun değişken bir yapıda olması hasebiyle olgu ve olaylar ele alınırken genellemeler yapmaktan ziyade anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu düşüncesiyle bu çalışma, nitel olarak desenlenmiştir.

G. Verilerin Toplanması

Araştırmaya konu olan Şâzelîlik ve Şeyh Hasan Arslan hakkındaki bilgilere doküman incelenerek, görüşme yapılarak ve tekkede icrâ edilen mûsikî ile müellifi olduğu ilâhîler de yine doküman incelenerek, gözlem yapılarak, görsel veriler, işitsel veriler, yazınsal veriler incelerek derlenmiştir.

H. Verilerin Analizi

Çalışmaya konu olan veriler, araştırma sonunda betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, post-pozitivizmin doğasına uygun olarak derinlemesine bir analizin gerekmediği verilerin işlenmesinde kullanılan bir veri analiz yöntemidir.[23] Bu çalışmaya konu olan verilerin analizi araştırmacı tarafından yapıldıktan sonra bağımsız bir araştırmacı tarafından da tekrar incelenmiş ve bulguların tutarlılığı sağlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgular çalışmamızda sunulmuştur.

[23] Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018).

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF VE TARİKATLARDA MÛSİKÎ

Tasavvuf kelimesi batı dillerinde "mistisizm (mysticisme)" olarak tanımlanmaktadır. İslâm mistisizmi manasına gelen tasavvuf kelimesinin kökeni hususunda farklı görüşler vardır. Tasavvuf yolunda olan kişilere mutasavvıf ve sûfî denir. Sûfî kelimesinin kökü olan -sûf hakkında ise birçok öne sürülen görüş mevcuttur. Sûfîlerin, yünden yapılmış elbise giymesinden ötürü bu kelimenin kökünün "yün" yani "-sûf" kelimesinden türediği görüşü kabul görmektedir. Gramer açısından "sûf" kelimesinin sûfî kelimesinin kökü olduğu doğru kabul edilmektedir. [24]

Tasavvufî hayatın, hicri II. asrın sonlarına doğru doğmasının öncesinde manevi olarak yaşanan hayat "zühd devri" olarak adlandırılmıştır.[25] Evveliyatta Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatını örnek alarak dünyevî işlere önem vermeyen sûfîler, nefs ve ruh terbiyesi ile kalp temizliği elde etmek maksadıyla zühd ve riyazetle ilâhî hakikatleri keşfetmeye çalışmışlardır.[26]

Tasavvufun ilk sistemleşmesinin Hasan Basrî (k.s.) (ö.110/728)'nin sahâbeler ile görüşmeye başlaması ile başladığı kaynaklarda geçmektedir. Önce Bağdat, Kûfe ve Basra'da görülen tasavvufî hareketler Anadolu, Horasan ve Endülüs'te farklı boyutlar kazanmıştır.[27]

Tasavvufî hayatın, zühd döneminde belli bir olgunluğa erişmesinin akabinde yeni gelişmeler ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Nitekim bu devirde mistik anlamda Allah sevgisinden, manevî makamlardan, tasavvufî Allah anlayışından, "fenâ"[28],

[24] Süleyman Uludağ, *İslâm ve Musiki* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 203.
[25] Uludağ, "İslâm ve Musiki", 203.
[26] Ahmet Kırkkılıç, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1996), 69-70.
[27] Kırkkılıç, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*, 70.
[28] Sözlükte "yok olmak, ölmek" manasına gelmektedir. Tasavvufî terim olarak ise kulun, kendi fiil ve davranışlarını görmekten fâni olarak gerçek kul olma noktasına erişmesi manasına gelmektedir. Bkz. Mustafa Kara, "Fenâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12: 333-335.

"sekr"[29], "beka"[30], ve "sahv"[31] kavramlarından bahsedilmeye başlanılmıştır. Tekke ve tarikatların doğuşu da bu döneme rastlamaktadır.[32] Tasavvufta dört merhale vardır. Bunlar; talip[33], mürid[34], sâlik[35] ve mürşit[36] olarak bilinir.

Tasavvuf ilmi, Allah'ın isimleri, sıfatları ile mazharları bakımından mebde ve meâd ahvalini[37], âlemin hakikatleriyle bu hakikatlerin bir tek hakikate yani Allah'ın zatına dönüşlerini bilerek, dünyevî sıkıntılardan nefsi korumak namına yapılan sülûk ve mücâhedenin yolunu ve aynı biçimde nefsin mebde'ini, mutlaklık ve küllîlik niteliğini tanımaktır. Tasavvuf ilmi keşfî bir ilimdir. Vecd ve müşahede ehlinden başkasının tasavvuf ilminden nasibinin olmadığı[38] belirtilmektedir.

Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909)'ye göre tasavvuf zahirde ve batında şeriatın adaplarını yerine getirmektir. Yani "ilâhî ahlak" ile ahlaklanmak şeklinde tanımlanmıştır.[39] Tasavvuf, Müslüman'ın, İslâm'ın yüce ahlakıyla bezenmesi ve Allah'ın rızası için en güzel ibadet ve işleri tercih etmeyi ve bunları bir iç disiplin ruhu ve şuuru ile yapma manasına gelmektedir. Yani güzel olanı, hakikati bulma yoludur.[40]

Tasavvufun şubesi olan tarikat ise sözlükte "gidilecek yol, usûl ve hâl" manasına gelmektedir. Terim olarak ise "Allah'a ulaşmak isteyenlere mahsus hâl, usûl ve davranış" anlamındadır. Sûfîlere göre ise tarikat "sâliki hakikate götüren yol" olarak

---

[29] Manevi sarhoşluk manasında kullanılan bir tasavvuf terimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Kartal, "Sekr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/334-335.

[30] Müridin, kötü huy ve vasıflardan arınarak iyi huy ve vasıflar edinmesi, kendisi hayatta iken nefsini öldürerek Hak ile beraber olması manasında kullanılan tasavvuf terimidir. Bkz. Kara, "Fenâ", 12/333-335.

[31] Vecd, cezbe ve aşk ile kendinden geçen sâlikin, ayılarak his ve şuur alemine dönmesini ifade eden tasavvuf terimidir. Bkz. Kartal, "Sekr", 36/334-335.

[32] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 203.

[33] Zühdü isteyen ve bunun yollarını arayan kimsedir.

[34] Mantıkî, fiili ve zihnî olarak zühd içerisinde olup hakikati arama yolunda mürşide teslim olan kişidir.

[35] Zühd ve takvayı benimsemiş, ilâhî sırları keşif için tasavvuf yoluna sülûk ederek, bu mertebelerde yol alan kimsedir. Bu mertebeler; Fena fi'l kusut, Fena fi'l şuhut ve Fena fi'l vücûd (fena fi'llah).

[36] Zühd ve tahva yolunda rehberlik eden kimsedir.

[37] Mebde sözlükte "başlamak, meydana gelmek, bir işi icat etmek" anlamına gelen bed' kelimesinden, meâd ise "geri dönmek, yeniden yapmak, bir işe ikinci defa başlamak" anlamlarına gelen avd (avdet) kökünden türemiş iki kelimedir. Istılâhta ise mebde' ve meâd, alemin nasıl başladığı ve nasıl son bulacağı ile ilgili bir terimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dâvûd el-Kayserî, *Tasavvuf İlmine Giriş*, trc. Muhammed Bedirhan (İstanbul: Nefes Yayınları, 2013), 55.

[38] el-Kayserî, *Tasavvuf İlmine Giriş*, 43.

[39] Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/119-120.

[40] Murat Salim Tokaç, "Tasavvuftaki Kâinat ve Zaman Anlayışı ve Musiki İle İlişkisi", *Türkiye'de Müzik Kültürü* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011), 337.

tanımlanmaktadır.[41] Zâhid ve ilk sûfilerin dinî hayatı yaşarken kendilerine özgü tarz ve usûlleri olmuştur. Söz konusu tarz ve usûller bölgeden bölgeye ve sûfiden sûfiye göre farklılıklar arz etmektedir. Bahse konu "usûl" kavram olarak ana hatlarıyla biliniyor ve bu kavram bazen tarîk, bazen de tarîkat olarak adlandırılmaktadır. Tarîk ve tarîkat terimleri bu dönemde sadece zâhid ve sûfilere özgü olmayıp hadis ve kıraat âlimleri tarafından sened ve usûl manasında da kullanılmıştır. Tarikat, günümüzde bilinen teknik anlamını IV. / X. yüzyıldan sonra kazanmaya başlamıştır.[42]

Tarikat, tasavvuf yolunu benimseyen bir kimsenin kendine özgü abîdane, zahîdane ve sûfiyâne yaşam tarzı, rûhanî ve manevi hayat şeklidir. Ana yol olan tasavvuf yolunun içindeki birçok tâlî yol (tarikatlar) İslâm'daki dinî hayatı yansıtması bakımından önem arz etmektedir.[43] Necmeddîn-i Kübrâ (ö.618/1221) kişiyi Allah'a ulaştıran yolları "târîk-i ahyâr, târîk-i ebrar ve târîk-i şettar" olarak üç ana grupta toplamış; bunlardan sâliki Allah'a en kısa sürede ulaştıran yolun târîk-i şettar olduğunu belirtmektedir. Tarikatlar seyr-u sülûk usûllerine göre ruhânî ve nefsânî olarak sınıflandırılmaktadır. Ruhânî usûlde ruh, evrâd ve ezkâr ile nefsi terbiye etmeye çalışılır, nefsânî usûlde ise nefsin bir takım riyâzet ve mücâhedelerle doğrudan etkisinin yitirilmesi hedeflenir. Nefsânî metod uygulanan tarikatlarda Allah'ın bazı esmâ-i şerifleri ile zikre devam edilerek nefsin ilk mertebesi olan emmârelik vasfından sonra sırasıyla levvâme, mülhime, mutmainne, râzıye, marzıyye ve kâmile mertebelerine ulaşma gayreti mevcuttur. Tarikatlar, uygulanan zikir şekillerine göre de gruplara ayrılmaktadır. Silsilesi Hz. Ali (k.s.) kanalı ile gelen tarikatlar sesli zikri benimsediklerinden "cehrî (turuk-ı cehriyye)", Hz. Ebû Bekir (k.s) kanalı ile gelen tarikatlar ise genellikle kalbî, sessiz zikir uyguladıklarından dolayı "hafî (turuk-ı hafiyye)" denilerek adlandırılmıştır. Cehrî zikri benimseyen tarikatlarda ayakta icrâ edilen zikre "kıyâmî", oturarak yapılan zikre ise "kuûdî" denilmektedir. Cehrî zikirler ise genellikle semâ (mûsikî), ve devran eşliğinde icrâ edilmektedir.[44]

---

[41] Reşat Öngören, "Tarikat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/95-96.

[42] Süleyman Uludağ, "Tasavvuf ve Tarîkat", *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4* (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005), 13-14.

[43] Uludağ, "Tasavvuf ve Tarîkat", 17,24.

[44] Öngören, "Tarikat", 40/95-105.

Mûsikî kelimesinin kaynağı hakkında birçok görüş bulunmaktadır. En yaygın olarak kullanılan görüş Latince *musica*'ya dayandırılandır. Eski Yunancadaki *mousike*'den (mousa) geldiği kabul edilmekte olan musicanın kökü ise müz (muse) kelimesidir. Kullanılan bu terim birçok dilde Latincesine benzer bir biçimde görülmektedir. Arapça'da mûsîkâ, Farsça ve Türkçe'de ise mûsikî şeklinde ifade edilmiştir.[45] Mûsikî'nin terim anlamı ise bir duyguyu, düşünceyi veya doğal bir olayı ifade etme arzusuyla ölçülü ve ahenkli nağmelerin belli bir sanat anlayışıyla, ritimli ya da ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirme sanatıdır.[46]

Mûsikî ve şiirin tarihi, insanlık tarihiyle eşittir. Mûsikî, kalbi Allah'a yönlendiren ilâhî bir tesire sahiptir. Gönülden dinleyenler Allah'a vasıl olurlar.[47] Mûsikî, "duyulabilen, ahenkli ve güzel sadânın ruhlar üzerinde bıraktığı tesir" dir. Bu ilâhî ses, ezelde Cenâb-ı Hakk'ın ruhlara hitabından doğmuş ve insanoğlu, o ezelde duyduğu sesin sonsuz güzelliğini hatırlamakta ve daima elinde olmadan bu sesi aramaktadır. İşte insanın bu arayışı ahenkli seslerin ve ritimlerin manzumesi olan "mûsikîyi" meydana getirmiştir.[48]

Din olgusu ile estetik duygusu insanın doğuştan fıtratında var olan vasıfları arasındadır. İnsanı diğer canlı varlıklardan ayıran özellik sadece düşünme becerisi değildir. İnsanoğlunun yaradılışında "Din" ve "estetik" mevcut bulunmaktadır. İslâmiyet, fıtrî bir dindir. Bu yüzden doğuştan var olan estetik duygumuzu istismar etmeden ve İslâmî çerçevede güzel olana ulaşmayı ve Hakk'ın tecellisini görmeyi öğütler.[49] Dinimizin bu öğretisi çerçevesinde, sürekli güzel olana ulaşma gayreti insanoğlunun dinî, sanat ile ifade etmesinin ve sonsuz güzelliğe ulaşma gayesinin çizgisine oturtmuştur.

Tabiatın özündeki ilâhî güzelliği, ahengi ve bunu ifade etme biçimi olarak insanoğlunun kullandığı önemli iki vasıta "söz" ve "ses" tir. Mûsikî "ses" unsurunu

---

[45] Nuri Özcan - Yalçın Çetinkaya, "Mûsiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31/257.

[46] Cinuçen Tanrıkorur, *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998), 13-14.

[47] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006), 279; Fuat Yöndemli, *Mevlevilikte Semâ ve Mûsıkî* (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007), 322.

[48] M. Sadreddin Özçimi, *Hızır Bin Abdullah ve Kitâbü'l Edvâr* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 1.

[49] Nuri Özcan, "Osmanlı Kültür ve Sanatının, İslam Medeniyeti'ne Armağanı: Dinî Mûsiki", *Yeni Türkiye* 23/95 (2017), 453.

kendisine temel alan bir sanattır.[50] İnsan duyguları içerisinde en yoğun yaşanılan ve etkileyici olanı aşk-ı ilâhîdir. Aşkın çözülmez ve bilinmez olduğu akıllara gelse de aşkın vücut bulduğunu yaratılmış olanlarda idrak etmek, onu görmek mümkündür. Mûsikî ise bu minvalde duyguları ifade etme açısından en güzel araçlardan biridir.[51]

1.1.Tasavvuf-Mûsikî İlişkisi

Genel hatlarıyla ilk defa "semâ (dinî mûsikî)" hicri III. asrın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Hızlı ve köklü değişimlere yol açmıştır. Tekke ve tarikatların doğuşu da bu döneme rastlamaktadır. Bu dönemde semâ tabiri, tasavvuf çevrelerinde dinî mûsikî anlamında kullanılmaya başlamıştır. Bu tabiri kullanmanın çeşitli sebepleri vardır. Aynı devirde yaşayan ve yaygın bulunan keyif ve nefs ehli ile dinin emir ve yasaklarına uymayan dünyaperest kimseler ile karıştırılmamak için bilhassa mutasavvıflar bu duruma dikkat etmişlerdir. Sûfîler semâ tabirini ölçülü ve ahenkli ses manasına gelen mûsikî anlamında kullanmakla birlikle bu kavrama farklı ve çok geniş anlamlar da yüklemişlerdir. Nitekim mutasavvıflar, kâinattaki bütün seslerin yüce Allah'ın bir tecellisi ve bir ahenk içerisinde olduğunu belirtmiş ve bu durumu da semâ olarak adlandırmışlardır. Bu yüzden tasavvufta semâ, mûsikîyi de içine alan daha kapsamlı bir tabirdir. Mûsikî, semânın sadece özel bir bölümüdür.[52]

Tasavvuf, bir düşünce ve felsefe olmaktan ziyade bir hayat tarzı ve yaşayış biçimidir. Bu yaşayış tarzı ile Hakk'a ulaşma yolunda gidilir. Tasavvufî hayatta en göze çarpan özellik sanata olan bağlılıktır. Yüce Allah'ın "el-Mübdî" isminin tecellisi olan güzel sanatların her kolu ile tasavvuf ehli ilgilenmiştir. Örneğin; hat sanatı, İslâmî mimari, mûsikî, şiir ve raks vb. sanatlar. Öyle ki tasavvufî hayatta sanat, bir amaç değildir. Tarikatlarda tasavvufî âyin ve törenlerde yer alan en yüksek mertebe ile icrâ edilen mûsikî ve raks bir amaç olmayıp kişiyi Hakkın yoluna çekmek için kullanılan bir araçtır. Mûsikî, raks, şiir, davranış ve giyim ile göze kulağa hitap ederek kişinin

[50] Özcan, "Osmanlı Kültür ve Sanatının, İslam Medeniyeti'ne Armağanı: Dinî Mûsiki", 453.
[51] Fazlı Arslan, "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne", *Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies* 1/2 (2010), 26.
[52] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 203-205; Hüseyin Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 13-14.

dikkatini çekerek, insanın yaradılışında var olan estetik duygularını harekete geçirerek beşerî zevki ilâhî aşk aşamasına yüceltmek tasavvufun sanattaki gayesidir.[53]

Tasavvuf ilminin maksadı, Allah'a cehennem korkusu ile değil aşk ile sevgi ile ulaşmaktır. Sûfîler güzel seslerin (mûsikînin) insanı Allah'a yaklaştıran, nefsi kötülüklerden arındıran ve ruhu yaratana yaklaştıran bir araç olduğunu kabul etmektedirler. Estetik ve din olgusu gibi vasıflar sadece insana mahsus olan duygulardır. Güzellik kaygısı ve güzeli arayış duygusu da din olgusunda olduğu gibi insanın fıtratında vardır. Tarihin her devrinde insan ruhundaki güzellikleri yansıtan sanat eserleri görmek mümkündür. Mûsikî ise bu sanatların en önde gelenidir. Mûsikî, ölçülü sesler yolu ile duyguları ifade etme sanatıdır. Mutasavvıflar, tabiatta işitilen bütün seslerin lâhûti bir ahenk içeresinde olduğunu, adeta tabiattaki nizâmın bir mûsikî ahengi olduğunu ifade etmişlerdir.[54]

Mutasavvıflar, her konuda olduğu gibi mûsikî konusunda da Hz. Peygamber (s.a.v.)'i örnek almışlardır. Mûsikî, mutasavvıflara göre ruhun gıdasıdır. Fakat her ferdin fıtratına, hal ve yaşayışına göre ayrıca niyet ve amele göre de mûsikînin mertebeleri olduğunu da belirtmişlerdir. Bu sebeple mûsikî, kimileri için deva, kimileri için de zararlı bir uğraş olmuştur.[55]

Tasavvuf çevrelerince mûsikî "insanı Allah'a yücelten ve Peygamber'e (s.a.v.) yaklaştıran, ilâhî sırlara aşina kılan, ruhu ve kalbi temizleyen, nefsi terbiye eden" niteliklere sahip olduğu sürece tercih edilmiştir. Yüzyıllar boyunca süregelen tasavvuf-mûsikî ilişkisi dinî mûsikî türünün doğuşuna yol açmıştır.[56] İslâm düşünce tarihine bakıldığında, İslâmî hayat çerçevesinde yetişen ilim sahibi kişilerin (filozof, müzikolog, şair, din âlimi vb.) eserlerinde mûsikîye değinildiğine rastlanılmaktadır. Nazarî ve amelî yönü bulunması nedeniyle hem icrâ hem de uygulama amacıyla öğrenilen bir ilim olarak görülmüştür.[57]

---

[53] Ömer Tuğrul İnançer, "Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir Bakış", *Yeni Türkiye* 34 (2000), 553.

[54] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 204; Tokaç, "Tasavvuftaki Kâinat ve Zaman Anlayışı ve Musiki İle İlişkisi", 337.

[55] Arif Demir, "İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsiki Âdâbı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (2010), 370.

[56] Özcan, "Osmanlı Kültür ve Sanatının, İslam Medeniyeti'ne Armağanı: Dinî Mûsiki", 453,455.

[57] Hüseyin Akpınar, "İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri", *İstem* 5 (2005), 201.

Tasavvuf ilmi, insanın estetik, ahlak ve mistik yönlerini geliştiren bir anlayışı benimsemiştir. Mûsikî ile terennüm edilen edebiyat ve şiir tasavvufun estetik yönüdür. Tasavvufun bedîî fikirleri gaye edinmesi de Müslümanlar arasında güzel düşüncelerin yayılmasına neden olmuştur. Dinî bir ilim olan tasavvuf kültürü, diğer İslâmî ilimlerle, güzel sanatlarla, edebiyat ve mûsikî ile münasebet halinde olmuştur.[58]

Tasavvuf ehli, güzel sanatların "fenn-i şerîf-i mûsikî" kısmıyla özellikle ilgilenmişlerdir. Esas gayeleri gönül alemi olan sûfîlerin güzel sanatlar ile ilgilenmesinden daha doğal bir şey düşünülemez. Öyle ki güzel sanatlar, his ve heyecan mahsulüdür. Bu sebepten tasavvuf, güzel sanatların, mûsikînin birleştiği müesseseler haline gelmiştir. Tasavvuf ve tarikatlar de özellikle mûsikîden büyük ölçüde faydalanmışlardır.[59]

Mûsikî, insanın duygularını doğrudan etkileme ve insanları ortak duygularda birleştirme gücüne sahip sözlü veya sözsüz bir dildir.[60] Bedîî duyguların ses ile ifade edilmesi olan mûsikî, içe dönük bir sanattır.[61] Mûsikînin, tasavvuf ile münasebeti bakımından birçok tanımı yapılmıştır.

Çetinkaya'ya göre "Mûsikî, insanı varlıkta en yüce kudrete onun ilâhî varlığına yaklaştıran, düzenlilik kurallarına dayanan insanın kelimelerle anlatamayacağı bazı düşüncelerini, duygularını, seslerle anlatmasına yardımcı olan bir dildir."[62] Mûsikî, Hakk'a yönelerek gerçek manada özgürlüğü hisseden insanın, tatmin olan nefsin huzurunu, sadeliğini ifade eden kalbin sesi ve ruhun imgesidir.[63]

Mûsikî sanatı, oyun ve eğlence için değil, insan ruhunun kudsî alem ile ünsiyet etmesini sağlamaktır. Kimi zaman uyum içerisindeki nağme ve makamlardaki güzelliği dinleyen ruhta bir neşe hasıl olur. Böylelikle ruh, ulvî alemlerle olan komşuluğunu hatırlar.[64]

---

[58] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1990), 35; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 50; Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 62; Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 5-6.

[59] Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 72; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 61.

[60] Tanrıkorur, *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*, 204.

[61] Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 6.

[62] Yalçın Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 12-13.

[63] Yalçın Çetinkaya, *Müzik Yazıları* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999), 37.

[64] Beşir Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İnsan* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1989), 176.

Mûsikî, gaye olarak insanları Allah (c.c.)'ı ve Resûlünü anmaya, onları zikretmeye, övmeye, Allah yoluna heveslendirmeye, ruhi tedaviye, düşmana karşı cesaretlendirmeye, dua ve niyaza sevk etmektedir. Cümle sanatların gayesi rızây-ı ilâhî ve özellikle mûsikînin gayesi mânâdır. Bu gayeye en çok yaklaşmış olan sanat ise mûsikîdir. Özetle mûsikînin gayesi iman, ibadet ve ahlak konularındaki mânâ ve mesaj yükünü taşıma ve nakletmektir.[65]

Tasavvuf düşüncesinin kurucularından sayılan Zünnûn el-Mısrî (ö.245/859?)'nin kendinden sonra gelen mutasavvıflara örnek teşkil etmesi bakımından mûsikî ile ilgili görüşleri oldukça önemlidir. Mısrî'ye göre semâ'(mûsikî), Allah'tan gelen bir manadır. Kalpleri zorlayarak Hakk'a sevk etmek için gelmiştir. Hakk ile dinleyen hakikat derecesinin mertebelerine erer, nefsaniyetle dinleyen zındıklaşır.[66]

Mevlânâ ise mûsikî hakkında: "Zaten hikmet sahibi kişiler, biz bu makamları, gökyüzünün dönüşünden aldık." "Halkın, tanburla çaldığı sesle söylediği ezgiler, gökyüzünün dönüşünün sesidir." demiştir.[67]

Ankaravî (ö.1041/1631)'ye göre mûsikî icrâsına ve dinlemeye teşvik eden unsurun ilâhî ve niyetin halis olması gerekmektedir. Bu düşünce ile Allah ve Resûlüne olan aşk ile yapılan mûsikînin, Allah'a yakınlaşmaya vesile olacağını vurgulamıştır. Genel olarak mutasavvıflarca da bu düşünce meşru görülmektedir.[68]

Mistik heyecan ve duyguları ifade etmede son derece etkili olan mûsikî, tasavvuf çevrelerince gelişmiştir. Tasavvuf, mûsikînin esrarlı gücünü başarılı bir şekilde kullanmıştır. İslâm güzel sanatlarında edebiyat, şiir vb. gibi sanat dalları içerisinde öne çıkan ve en önemli konumda bulunan mûsikî, tasavvufta vahdet-i vücut nazariyesinde kabul edilen bir görüş olmuştur.[69] Semâ (mûsikî), nefs için değil, Allah için ve Hakk ile olan ruh ile yapılır. Nefs ile zikreden kişiler hakiki zâkir değillerdir. Geylânî, semânın ruh ve kalp ile yapılması gerektiğini, Sühreverdî (ö.563/1168) ise

---

[65] Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*, 13; Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 7.
[66] Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma': İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996), 271.
[67] Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî ve Şerhi* (İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973), 115; Pehlul Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014), 248.
[68] Bayram Akdoğan, *İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 67.
[69] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 196-208; Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İnsan*, 150.

semâyı diri bir kalp, ölü bir nefs ile dinlemek gerektiğini vurgular ve kalbi ölü, nefsi diri olanların yaptığı semâ (mûsikî)'nın câiz olmadığını belirtir. Semâ (mûsikî) sırasında zâkir, ezelde fani olmalı ve ezelde fani olanda ancak manevi zevke ulaşır.[70]

Tasavvuf ve mûsikîde müşterek özellikler mevcut bulunmaktadır. Her ikisinin de meşreb, neş'e ve zevk meselesi birbirlerine paraleldir. Tasavvufta güzel sanatların hepsinde olduğu gibi, mûsikîde de Yüce Mevlâ'nın esmâ-ı şerifinde el-Mübdî[71] ismi diğerlerinden farklı bir şekilde tecelli eder. Mûsikî sahasında ortaya konan bir eser veya bu eserin icrâ edilmesi el-Mübdî isminin, bestekâr, icrâcı ve dinleyici de tecelli etmesi demektir. Tasavvufî düşünceye göre kainattaki her iş her olay kısaca her şey Allah'ın bir esmâsının tecellisinden ibarettir. Bu düşünce ışığında el-Mübdî ism-i şerifi güzel sanatlar ve özellikle mûsikîye tecelli eder. Çünkü mûsikî, duyguların bedii bir biçimde ses ve söz ile ifade edilmesi sanatıdır. Kainattaki her olayın Allah'ın esmâlarının tecellisi olduğu hakikatinden hareketle tasavvuf, insanın mûsikîden neden zevk aldığı hususuna da aynı anlayışla cevap vermektedir. Yüce yaradan Allah (c.c) "elest bezminde" ruhlara; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sordu. Ruhlar ise "Evet Sen bizim Rabbimizsin dediler" (A'râf 7/172). Mutasavvıflara göre ezelde insanların dinlemiş olduğu bu Rabbânî hitap, insan aklı ve idraki ile anlaşılamayacak ve anlaşılamayacak, ancak sezgi yolu ile hissedilebilecek mûsikâ-yi ilâhîyedir.[72]

Tasavvufun satırlardan değil sadrdan öğrenildiği gibi mûsikî de kitaptan değil "fem-i muhsin"[73] den öğrenilir.[74] Tasavvuf ilminde olduğu gibi mûsikî ilminde de hâl, mânâ ve meşk[75] yolu ile vuslata erme, "elest bezmine" O sırlı sadâya ulaşma hedeflenir. Türk mûsikîsi öğretiminde 20. asrın ilk çeyreğine kadar mûsikînin aktarımı

---

[70] Akdoğan, *İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı*, 114.

[71] el-Mübdî: Bütün yaratıkları, en baştan örneksiz olarak, bedii güzellikler ve estetik ölçülerle yaratmak anlamına gelmektedir.

[72] Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 9-10.

[73] İhsan sahibi iyi bir ağızdan öğrenmek anlamına gelen fem-i muhsin, en köklü klasikleşmiş mûsikî öğrenme usûllerindendir. Cem Behar, *Zaman, Mekân, Müzik: Klasik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım* (İstanbul: Afa Yayınları, 1993), 11.

[74] Ömer Tuğrul İnançer, "Türk Mûsikîsi ve Tasavvuf İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını", *Türk Musikisinin Dünü Bugünü Yarını*, kitap editörü Feyzi Halıcı (Konya: Konya Kültür ve Turizm Derneği, 1986), 147.

[75] Türk mûsikisinde meşk, hoca ve talebesinin birlikte çalışmaları suretiyle sözlü eserler ve saz eserleri repertuvarının yüzyıllar boyu nesilden nesile intikalini sağlamış bir eğitim ve öğretim yöntemidir. XIX. asrın ilk çeyreğine kadar Türk mûsikisi öğretimi tamamen bu sisteme dayalı olarak devam etmiş, daha sonraları Batı etkisiyle kurulan konservatuvar vb. mûsiki kurumlarında da meşk kısmen uygulanmış olup günümüzde de belirli ölçülerde sürmektedir. Nuri Özcan, "Meşk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/374.

"meşk" adı verilen usûl ile yapılmaktaydı.[76] Bu yol ile yetişmiş, yakın tarihimizde yaşamış olan mûsikîşinas Hafız Bekir Sıdkı Sezgin (ö.1417/1996) bu durumu şu sözlerle,

> "Şayet fem-i muhsin dediğimiz usta bir ağızdan dinleyip ses mefhumlarını kulağa iyice ve sağlıklı bir şekilde yerleştiremezseniz, görülen eğitim nafiledir. Türk mûsikîsi kitaptan öğrenilmez! Ancak bir ustanın rahle-i tedrisinde diz çökmek mecburiyeti vardır. Bununla da bitmez; ayrıca yıllar boyu yapılmış olan klasik âsârımızı da bilfiil meşk edip makamların nasıl kullanıldığını tetkik etmek lüzumu vardır."[77]

yöntem olarak kısaca belirtmiştir.

Ayrıca bir mûsikîşinasın nasıl bir şahsiyet olması gerektiği hususunu da kısaca "Mûsikîşinas olmak için dinini iyi bileceksin. Kitabını (Kur'ân-ı Kerîm) okumayı bileceksin. Bütün mûsikî formlarını bileceksin. Edebiyat onun ayrılmaz bir parçası, onu öğreneceksin. Nefsini terbiye edeceksin. Tasavvufu yaşayacaksın. Hepsi bir araya gelecek, ondan sonra kâmil bir mûsikî ortaya çıkacak."[78] sözleriyle ifade etmiştir. Bahsedilen bu hususlar aslında tasavvuf ve mûsikînin birbiri ile ayrılmaz bir ilişki içerisinde olduğuna önemle vurgu yapmaktadır.

Ezeldeki sadânın (elest bezmi) özlemini çeken mutasavvıf, denizlerin, ağaçların, kuşların, suyun, cümle yaratılmışın lisan-ı halini Allah'ı zikrediyormuş gibi algılaması ve tıpkı bir halka-ı zikre benzetmesi ve işittiği bütün güzel seslerden ilâhîy-i mûsikî duyarak onlardan zevk almaktadır. Gerçek anlamda tefekkür manasının özünü kavramış her mutasavvıf, kâinatı ilâhî bir mûsikî dairesi olarak algılar. Kainattaki gezegenleri, atom ve cümle mahlukatı raks ve semâ'a kaldıran, devrân ve hareket ettiren, yüce Allah'ın kudsî güzelliği karşısında aşk ile mukabele eder.[79]

Mutasavvıflar, mûsikînin tasavvufî boyutunu üç maddede özetlemektedir: Mûsikînin bir sır oluşu, elest bezmi hatırası ve Allah (c.c) tarafından gelen bir mânâ oluşu.[80]

---

[76] Behar, *Zaman, Mekân, Müzik: Klasik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım*, 11.
[77] Bekir Sıdkı Sezgin, "Düşündüklerimiz", *Sanat ve Kültürde Kök* 14 (1982), 22.
[78] Alaeddin Yavaşça, "Türk Mûsikîsinde Tavır", *Sanat ve Kültürde Kök* 1 (1981), 32.
[79] Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 10-11; İnançer, "Türk Mûsikîsi ve Tasavvuf İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını", 148-154.
[80] Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki*, 250.

1.2.Tasavvufun Şubeleri Olan Tarikatlarda Mûsikî

Tarikatlar, tasavvuf yolu ile dinî hayat tarzını benimseyen, düzenleyen, ahlak normlarını tespit eden, eğitim-öğretim işlevlerini üstlenip kültür dolaşımını sağlayan, devlet ile cemaat arasındaki çok yönlü ilişkileri kurarak, sosyal bir mekanizma oluşturan din temeline dayanan kurumlardır. Arapça "târîk" kökünden gelen tarikat kavramı dar anlamı ile Allah'a gidilen "yol" anlamında, sosyal bilimlerde kullanılan geniş manası ise sivil toplumun oluşmadığı geleneksel düzenlerde ikincil yapılar meydana getiren kurumlar, şeklinde tanımlanmaktadır. Klasik manada tarikatlar, toplumsal örgüt olarak hiyerarşik yapıya sahiptirler. Bu yapılanmada piramidin başında, silsilesi Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bağlanan tarikatın piri, yani manevi otoritesi bulunur. Pir, daha ziyade tarikatı motive eden değerler bütününü kişiliğinde sembolleştiren ruhani otorite olarak dikkat çekmektedir. Silsilesi, kan bağı veya hilafet yolu ile ruhani otoriteye ulaşan ve tarikatın usûl ile erkanını düzenleyerek kurumsallaşmasını sağlayan şeyhler ise ikinci pir manasına gelen "pîr-i sânî" olarak adlandırılmakta ve tarikat hiyerarşisinde ruhani otoriteden sonra gelmektedirler. Bu bağlamda, Mevlevîlik ve Bektâşîlik gibi iki büyük tarikatın ruhani otoritesi olarak bilinen Hz. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (ö.672/1273) ile Hacı Bektaş Velî (ö.669/1271), söz konusu tarikatların kurucuları olmayıp, daha sonra "pîr-i sânî" olarak kabul edilen Sultan Veled (ö.712/1312), Mevlevîliğin ve Balım Sultan (ö.922/1516-17?) ise Bektâşîliğin temellerini atmışlardır.[81]

Tasavvuf tarihinde başlıca tarikatlar ve kendilerine nispet edilen kurucuları şu şekildedir:

- Kazerûniye: Ebu İshak Kazerûnî (ö.426/1035)
- Adevîye: Âdi b. Musâfir (ö.557/1162)
- Câmiye: Ahmet Câm Nâmekî (ö536/1141)
- Ebherîye: Kutbuddin Ebherî (ö573/1177)
- Kâdirîye: Abdulkadir-i Geylâni (ö561/1165-66)
- Rıfâiye: Ahmed er-Rıfâî (ö.569/1173)
- Yesevîye: Ahmed Yesevî (ö.562/1166)

[81] Ekrem Işın, "Tarikatlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 7/213.

- Kübrevîye: Necmüddîn-i Kübrâ (ö.618/1221)
- Bedevîye: Ahmed Bedevî (ö.675/1276)
- Şâzelîye: Ebu'l Hasan eş-Şâzilî (ö.656/1258)
- Sühreverdîye: Ebu'n Necib Sühreverdî (ö.563/1168), Ebu'l Hafs Sühreverdî (ö.632/1234)
- Desûkîye: İbrahim Desûkî (ö.676/1277)
- Mevlevîye: Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî (ö.672/1273)
- Halvetîye: Zâhid Geylânî (ö.700/1301)
- Nakşibendîye: Bahâeddîn Nakşbend (ö.791/1389)[82]

Yukarıda belirtilen tarikatlar birdenbire ortaya çıkmamıştır. Bu tarikatlar daha önce mevcut olan tasavvufî zümrelerin ve cemaatlerin devamı niteliğinde fakat onların daha düzenli ve örgütlü biçimleri olarak ortaya çıkmışlardır. Tarikatlar, iç içe geçmiş bir zincirin halkaları gibidirler. Sonuçta esas olan ölçü, kadîm olan tasavvuftur.[83]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in vefatının ardından yaklaşık iki asır sonra teşekkül eden tasavvufî hayat ile yeni yeni oluşan tarikatların zamanla mûsikîye karşı olan ilgileri de artmıştır. Başlarda basit ilâhîler ve tasavvufî şiirlerin melodik bir şekilde okunmasından ibaret olan mûsikî meclislerine, daha sonraları ney, kudüm gibi mûsikî aletleri de eşlik etmiştir. Tasavvuf düşüncesinin vuku bulduğu ilk zamanlarda eleştirilen mûsikî ve raks, sonraki dönemlerde özellikle Mevlevîlik ve Bektâşîlik tarikatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Nakşibendîlik ve Melamilik gibi bazı büyük tarikatlar ise mûsikînin insan üzerindeki ulvî etkisini ve Allah'a yaklaştırıcı özelliğini inkâr etmeseler de genel manada mûsikîye uygulamalarında yer vermemişlerdir.[84]

Mûsikînin yaygınlaşıp gelişmesinde Kuşeyrî (ö.465/1072), İmam Gazâlî (ö.505/1111), Ebû Tâlib el-Mekkî (ö.386/996) ve Sühreverdî (ö.563/1168) gibi önemli İslâm âlimlerin büyük katkıları olmuştur. Ortaya koydukları eserlerde gerek müstakil olarak gerek bölüm olarak mûsikîye yer vermişlerdir. İlk dönem mutasavvıfları,

[82] Uludağ, "Tasavvuf ve Tarîkat", 42-43.
[83] Uludağ, "Tasavvuf ve Tarîkat", 43.
[84] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 199-201.

insanların mûsikîden etkilenip vecd[85] ve şevke gelme hallerini "raks" ve "deverân" olarak adlandırmışlardır.[86] Bu sebepten çoğu tasavvuf kitaplarında semâ' (mûsikî) hususu vecd ile birlikte anlatılmıştır.[87] Dervişlerin, mûsikî icrâ edilirken yaptıkları bazı hareketler çeşitli tasavvuf temalarını da sembolize etmektedir.[88] Tasavvuf hayatının hicri ilk asrından itibaren var olan semâ'(mûsikî), tarikatların ortaya çıkmaya başlaması ve yayılmasıyla büyük bir gelişim göstermiş ve özellikle Mevlevî tarikatında önemli bir yer tutmuştur. İslâm tasavvuf kültürünün önemli bir parçası olan mûsikî, Mevlevî tarikatında kemâle giden manevi yolun ışığı mahiyetindedir.[89] Tasavvuf yolunun ekolleri içerisinde Mevlevî ve Bektâşî tarikatı başta olmak üzere Kâdirî, Halvetî, Rıfâî ve bu tarikatların kolları olan diğer birçok tarikat mûsikîye önem vermiştir.[90]

Tarikatların çoğu kendilerini ifade etmede mûsikîyi önemli bir vasıta olarak benimsemişlerdir. Çünkü tasavvufî heyecan ve ilâhî aşkı ifade etmenin en kestirme yolu mûsikîdir. Güzel sanatlar ile birlikle özellikle mûsikîyi tasavvufî bir terbiye ve rûhî olgunlaşma sürecinde bir araç olarak kullanmışlardır. İnsan aklının ve ruhunun olgunlaşmasında mûsikî sürekli ön planda olmuştur. Cümle sanatlar içerisinde yapı gereği insan duyularını avucu içerisine alan, fiziksel olarak da insanı etkileme gücü en yüksek olan sanat mûsikîdir.[91]

İslâm dininin bir "mükellefiyet" bir de "muhabbet" yönü vardır. İslâm âlimleri dini yükümlülüklerimizi nasıl yerine getireceğimizi öğretirler. Bu yoldaki muhabbetimizi nasıl ortaya koyup göstereceğimizi ise tasavvuf yolu bize öğretir. Aşkı

---

[85] Kast ve tekellüfsüz olarak kalbe gelen hal yerine kullanılan tabirdir. Tasavvufî eserlerdeki manası ise "zikrin halâveti vaktinde ruhun, aşkın galebesine tahammülden aczi" şeklinde tarif edilen vecdi şöyle tarif edenler de vardır: "Nât-ı Cemâl-i ilâhî ile fezeyan-ı rahik-i mükâşefeden husûl-i sekr ile ruh tarabnak olup kalbin hayret ve heyecan ile sîneçâk olmasıdır." Mehmet Zeki Pakalın, "Vecd", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 3: 585.

[86] Arif Demir, "Bayrâmîlik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlarda Etkisi", *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Kitabı 2*, ed. Ahmet Cahid Haksever (Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, 2016), 595; Ebû Hamid Muhammed b. Muhamed Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınları, 1985), 2/705.

[87] Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, 2/794; Demir, "Bayrâmîlik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlarda Etkisi", 595.

[88] Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1985), 200.

[89] Demir, "İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsiki Âdâbı", 370; Demir, "Bayrâmîlik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlarda Etkisi", 595.

[90] Mehmet Nuri Uygun, "Musiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/412-413.

[91] Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 14; Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İnsan*, 97.

ifade etmede mûsikînin ne kadar kudretli bir araç olduğu da tartışılmaz bir gerçektir. Tasavvuf âyinleri de bu gerçeklere dayandırılarak mûsikî ve raks öğeleriyle oluşturulmuş dinî törenlerdir.[92]

Bu törenlere tasavvuf tarihi ve kurumsallaşma süreci içerisinde, ilk olarak İranlılar tarafından "âyin" kelimesi ile ifade edilmiş, Araplar ise tarikat âyinlerine "hazret (el-hadrah)", hafle (Türkçe ihtifal), urs (düğün, tören yemeği) ve mevlid gibi isimlerle ifade etmiştir. Osmanlı döneminde de "âyin-i evliyaullah, âyin-i ehlullah" denilen tarikat törenleri; semâ, âyin, mukabele ve tevhid kelimeleriyle ifade edilmiştir. Tarikat âyinlerinin yapıldığı alanlara ise "meydan" kelimesinin yanı sıra "semâhâne" ve "tevhidhâne" adları verilmiştir. Âyin, mukabele ve semâ kelimeleri sonraları sadece Mevlevîlerce kullanılmaya başlanmıştır. Bazı tarikatlarda ise âyin şekillerine göre farklı adlandırmalarda verilmiştir. Misal, Nakşibendîlerde yapılan özel âyinlere "hatm-i hâcegan", Halvetî tarikatının Şâbânî kolunda icrâ edilen özel âyine "darb-ı esmâ" ve Şâzelî tarikatında yapılan âyinlere ise "hazret" denilmektedir. Mevlevî ve Bektâşîlerde ise bazı sohbet toplantıları ve zikirlere "âyin-i cem", "ayn-ül cem", "bezm-i cem" adı verilmiş, Bektâşî âyinindeki özel hareket ise "semah" olarak adlandırılmaktadır.[93]

Mûsikî, tarikat âyinlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir yaşam tarzı olan tasavvuf âyinlerinde, mûsikî vazgeçilmez bir unsurdur.[94] Bu çerçevede bazı tarikatlar, kurulmaya başladığı günden bu yana farklı boyut ve uygulanış biçimlerine göre mûsikîyi benimsemişlerdir.

Tasavvuf tarihi boyunca birçok tarikatın var olduğu bilinmektedir. Bu tarikatların çoğu mûsikî ile ilgilenmiş ve mûsikîyi kendi âdâb ve erkânına göre farklı şekillerde icrâ etmişlerdir. Fakat çalışmamızın konusu gereği bu tarikatların tamamının mûsikî yönleriyle alakalı tafsilatlı bilgi verilmeyecektir. Ancak bazı tarikatların mûsikî yönü ile ilgili genel bilgiler verilecektir.

---

[92] İnançer, "Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir Bakış", 553; Ömer Tuğrul İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", *Büyük İstanbul Tarihi* (İstanbul: İsam Yayınları, 2020), 5/316.

[93] İnançer, "Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir Bakış", 553-554; İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/316.

[94] İnançer, "Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir Bakış", 554.

1.2.1.Mevlevî Tarikatı'nda Mûsikî

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (ö.672/1273)'ye nispetle oğlu Sultan Veled (ö.712/1312) tarafından kurulan Mevlevî Tarikatının icrâ ettiği ve kendilerine mahsus mûsikîye Mevlevî Mûsikîsi denilmektedir. Mevlevî tarikatına özgü bu mûsikî, Türk din mûsikîmizin Câmi ve Tekke mûsikîsi olarak incelenen iki türünden, Tekke mûsikîsinin en önemli ve en geniş kolunu oluşturmaktadır.[95]

Hz. Mevlânâ'ya göre mûsikî, cana safâdır, ruhu arındırarak insana mutluluk verir. Mevlânâ'nın bu düşüncelere sahip olmasının ilmi, fikri donanımı ve kişilik özelliklerinin etkisi büyüktür. O şiirleri ve fikirleriyle coşkulu bir sûfî, doyumsuz bir aşk içerisinde şiirle mûsikî ile yoğrulmuştur.[96] Banarlı (ö.1394/1974)'ya göre Mevlânâ mûsikîyi "Başta şiir olmak üzere bütün güzel sanatları "nefis" denilen ağır yükten kurtarmak için kullanmıştır." diye ifade etmiştir.[97]

Mevlevîlik, mûsikî, şiir ve semâ'yı dinî bir şekle sokarak güzel sanatların üç asli unsuru haline getirmiştir. Hz. Mevlânâ, mûsikîyi *Mesnevî* ve *Divân-ı Kebîr* 'de çokça övmüş ve yüksek bir sanat olarak görmüştür.[98]

Hayatı boyunca mûsikîye büyük bir önem veren Hz. Mevlânâ'nın tasavvufî fikri ve felsefesi ayrıca *Mesnevî*'sinde de "Bişnev in ney (Dinle bu neyi)" diye başlayarak mûsikînin önemini göstermesi, kendisinden sonra yolundan gidenlerin oluşturacağı tarikatın âdâp ve erkânı ile mevlevî ayîn şeklini belirlemesinde önemli bir ilham kaynağıdır.[99] Mevlevî mûsikîsinin üç boyutu vardır: Tasavvufî, Nazarî ve Amelî.[100] Mevlevî tarikatında diğer tarikatlardan farklı olarak mûsikî aletleri kullanılmıştır. Ney, rebab, tanbur ve ud sazlarının kullanılması, Mevlevî mûsikîsinin en önemli ayırt edici

[95] Hüseyin Akpınar, "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2007), 233; Ekrem Işın, "Mevlevîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993), 5/422.
[96] Mehmet Önder, *Mevlâna Güldestesi* (Ankara: Konya Turizm Derneği, 1970), 10.
[97] Arslan, "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne", 27.
[98] Akpınar, "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği", 233.
[99] Ömer Tuğrul İnançer, "Mevlevi Musikisi ve Sema", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993), 5/420.
[100] Akpınar, "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği", 233.

özelliklerindendir. Mevlevî âyinleri, Türk mûsikîsinde aynı zamanda "Mirâciyye"den sonra en uzun besteli eserlerdir.[101]

Semâ adıyla bilinen Mevlevî âyinine "mukâbele-i şerîf"'te denilmektedir. Mukâbele merasimleri, İstanbul dışında olan tekkelerde genellikle Cuma namazından sonra düzenlenmiştir. Mevlevî âyinleri, Mevlevî tekkelerinin "semâhâne" adlı bölümlerinde icrâ edilmiştir. Ayrıca "ihya geceleri" adıyla anılan kandil gecelerinde, bayram gecelerinde ve hilâfet törenlerinde de âyin düzenlenmiştir. Mevlevî âyinlerinin belli bir âdap ve erkâna göre yapılması XV. yüzyılda Sultan Veled'in torunu Pîr Âdil Çelebi (ö.864/1460) dönemindedir. Daha sonra Pîr Hüseyin Çelebi (ö.1077/1666) âyinlere bazı düzenlemeler eklemiş ve günümüzdeki düzenini almıştır.[102]

Âyinler, nât-ı şerîf, ney taksimi, Sultan Veled devri denilen üç devir, dört selamdan oluşan sema, Kur'ân Kerîm'den bir aşr-ı şerîf, dua ve gülbanktan oluşmaktadır.[103]

Mevlevî âyinleri, Türk mûsikîsinin en asil, sanat değeri en yüksek ve en nadide eserleri olarak görülmüştür. Bu eserler sâzende ve hânendeler için de birer "mektep eser" olarak nitelendirilmiştir.[104] Âyinler çeşitli makamlarda bestelenmiştir. En eski bestekârı bilinmeyen âyinler "beste-i kadîm" olarak adlandırılır bunlar: Pençgâh, dügâh ve hüseynî makamındaki âyinlerdir. Bu eserler "âyin" olarak isimlendirilen beste şeklinin yapısını gösteren ilk örneklerdir. Bestekârı bilinen ilk âyin ise Kûçek Derviş Mustafa Dede (ö.1095/1684)'nin bayati âyinidir. Onu Buhûrizâde Mustafa Itrî Efendi (ö.1123/1711)'nin segâh âyini ile Nâyi Osman Dede (ö.1142/1729)'nin çargâh, rast, hicaz ve uşşak âyinleri izler.[105]

Mevlevî mûsikîsi, tekke mûsikîmizin en büyük formlarından biridir. Zaman içerisinde kendine has sanatsal bir görünüme bürünmüştür. Mevlevî âyinlerinin güfteleri Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr*'inden seçilmektedir. Âyinleri, Mevlevî kültüründen beslenmiş, bu yolun tasavvufî görüşünü benimsemiş ve hem rûhen hem bedenen kendini adamış ve üst düzeyde mûsikî bilgisine sahip olan

[101] İnançer, "Mevlevi Musikisi ve Sema", 5/420.
[102] İnançer, "Mevlevi Musikisi ve Sema", 5/420.
[103] Arslan, "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne", 30.
[104] Arslan, "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne", 30.
[105] İnançer, "Mevlevi Musikisi ve Sema", 5/421.

bestekârlar vücûda getirmiştir. Âyin bestelerinde, Klasik Türk mûsikîsinin bütün makamları kullanılabilmektedir.[106]

Mevlevîhanelerde icrâ edilen zikir, mutlak suretle mûsikî ile icrâ edildiğinden dolayı nazârî ve amelî mûsikî eğitimi verilmiştir. Bundan dolayıdır ki Türk mûsikîmizin en büyük bestekâr ve nazariyecileri Mevlevîhanelerde yetişmiştir. Bu eğitimlerin yanı sıra eski edvârlardan yararlanılarak yeni makam tertibi ile yeni nazariyelerin tespitinde, eserlerin notaya alınarak sonraki nesillere aktarım sağlanması hususunda Mevlevîlerin hizmetleri büyüktür. Klasik mûsikîmiz Mevlevîhanelerde korunmuş ve gelişmiştir.[107]

Mevlevî tarikatında önemli mûsikîşinaslardan bazıları şu isimlerdir: Nâyî Osman Dede (ö.1142/1729), Kûçek Derviş Mustafa Efendi (ö.1095/1684), Neyzen Yusuf Paşa (ö.1301/1884), Itrî (ö.1123/1711), Sultan III. Selim (1789-1807), Hammamizâde İsmail Dede Efendi (ö.1191/1846), Şeyh Galip (ö.1213/1799), Abdülbâki Nâsır Dede (ö.1765/1821), Esrar Dede (ö.1211/1797), Neyzen Emin Dede (ö.1364/1945), Zekâî Dede (ö.1315/1897), Neyzen Salih Dede (ö.1305/1888?), Ahmed Avni Konuk (ö.1357/1938) ve Bolahenk Nuri Bey (ö.1328/1910).[108]

1.2.2.Rıfâî Tarikatı'nda Mûsikî

XII. yüzyılda Güney Irak'ta Ahmed er-Rıfâî (ö.578/1182)'ye nispet edilen tarikat, Bedevîlik, Sa'dîlik ve Kâdirîlik gibi Arap kökenlidir. Ahmed er-Rıfâî, köklü bir mutasavvıf aileye mensuptur. Aile büyüklerinden olan Hasan el-Mekkî'den aldığı "Rıfâî" lakabı, tarikatın Rıfâîlik olarak tanınmasına vesile olmuştur. Aynı zamanda kendisine iki defa "kutbiyet" makamı verildiği bilinen Seyyid Ahmed er-Rıfâî, tasavvuf tarihinde "Ebu'l alemeyn" ünvanı ile de anılmaktadır. Rıfâî kültüründe bu durum çift sancak ile sembolize edilmektedir.[109]

---

[106] Akpınar, "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği", 235; Yılmaz Öztuna, "Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi" (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 2/130.
[107] Arslan, "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne", 34-35.
[108] Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2003), 126-130.
[109] Ekrem Işın, "Rıfâîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 6/325-326.

Rıfâî tarikatının esasları: Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak, tarikat ve şeriata uygun olmayan hal ve davranışlardan sakınmak, dinî esaslara riayet etmek ve verdiği sözde durmak, kişi ayıp ve kusurlarını görmezden gelmek, muhtaç olanlara yardım etmek, çirkin ve kötü huyları terk ederek şeyhin nasihatini kabul etmektir. Bu esaslar temelinde Rıfâî tarikatında zikir, kıyâmî (ayakta) olarak cehrî (sesli) olarak yapılmaktadır. Rıfâi zikri, Mevlevî âyinlerinden sonra en parlak icrâ olarak kabul edilmektedir.[110]

Tasavvuf çevrelerince dört büyük kutuptan birisi olarak kabul edilen Ahmed er-Rıfâî'in, pîr olduğu tarikatta, tarikat âyini şeyhin Fatiha'sı ile başlar. Hilal şeklinde dizüstü oturup zikir halkasında yer alan kişiler, Fatiha'nın akabinde özel besteli "evrâd-ı şerif" okurlar. Kısaca yapılan bir duadan sonra ayağa kalkarak karşılıklı saflar halinde dizilirler. Şeyh, zikredilecek esmâ'ı (Allah'ın isimlerinden birisi) belirtir ve zikrin idaresi reis adı verilen kişi tarafından yürütülür. Zâkirler, zikrin temposuna göre ilâhîler ve Arapça şuğuller ile serbest kasideler okurlar. Rıfâî kıyam zikri coşkun ve hareketlidir. Zikir hızlandığında ise Rıfâî tarikatına mahsus olan "burhan"[111] gösterme başlar. Kılıç, ateş ve bazı kesici aletlerle vücûdun çeşitli yerlerine sokma veya kızdırılmış demiri yalamak gibi haller bunlardan bazılarıdır. Burhan gösterilirken mûsikî ve zikir devam etmektedir. Ayrıca burhan her zaman değil şeyhin uygun gördüğü zamanlarda yapılmaktadır.[112]

Rıfâî âyin mûsikîsi burhan gösterilen günlerde de aynıdır. Kıyam zikrine uygun mûsikî icrâ edilir. Kalbi ism-i Hayy ve ism-i Celâl zikirlerinde ney de çalınmaktadır.[113]

---

[110] Dilek Arıcıoğlu, *Tasavvuf-Mûsikî Münasebeti* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 85.

[111] Burhan, kesin ve özel delil, hüccet, ispat anlamlarına gelmektedir. Rıfâîlikte kullanılan manası ise burhan gösterme şeklindedir.

[112] Ömer Tuğrul İnançer, "Rıfâîlikte Zikir Usulü ve Musiki", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 6/330.

[113] İnançer, "Rıfâîlikte Zikir Usulü ve Musiki", 6/330.

Görsel 2: Rıfâî Burhan Âyini[114]

Son dönem önemli mûsikîşinaslarından Ali Rıza Şengel (ö.1372/1953) de Rıfâî tarikatına mensuptur. Ayrıca İstanbul tasavvuf hayatında son devrin önemli ve tanınmış isimlerinden birisi de Kenan Rıfâî (ö.1369/1950)'dir. İstanbul, Fatih'te Hırka-ı Şerîf Camii yakınlarında Altay Tekkesi veya Ümmî Kenan Tekkesi olarak bilinen Rıfâî tekkesinin kurucusu, ilk ve son şeyhidir.[115]

1.2.3.Nakşibendî Tarikatı'nda Mûsikî

Muhammed Bahâeddin Nakşibend (ö.791/1389)'in kurucusu olduğu Nakşibendîlik, Hâce Yusuf Hemedânî (ö.535/1140) ile kurumlaşan "Hâcegân Tarikatı" denilebilecek tasavvuf ekolünün Abdülhâlik Gücdivânî (ö.617/1220) ile "zikr-i hafî (sessiz zikir)", Hoca Ahmed Yesevî (ö.562/1166) ile "zikr-i cehrî" denilen her iki zikir tarzının da benimsendiği bir tarikattır.[116]

Tarikat, eğitim açısından bakıldığında rabıta, sohbet, zikir ve bu tip uygulamalara büyük önem vermiştir. Rabıta usûlünün amaca ulaşmada ve bazı hallere erişmede en etkili yol olduğu kanaatindedirler. Sohbetin Hz. Muhammed (s.a.v.)'in en

[114] İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/325.
[115] İnançer, "Rıfâîlikte Zikir Usulü ve Musiki", 6/331.
[116] Ömer Tuğrul İnançer, "Nakşibendilik: Zikir Usulü ve Musiki", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 6/39.

etkili metodu olduğunu beyan ederek kendi yollarının da sohbet olduğunu vurgulamışlardır. Nakşîbendî büyükleri rabıta ve sohbetin yanı sıra zikre de büyük önem vermişlerdir. Tarikatın on bir prensip olarak adlandırılan esasları Abdülhâlîk Gücdivânî tarafından tanzim edilmiştir.[117] Ayrıca Nakşiliğe has hatm-i hâcegân adı verilen zikir usûlü vardır.[118] Hatm-i hâcegân, tarikat müridlerinin şeyhin huzurunda dizlerinin üzerinde oturup, fikrî ve nazârî mâsîvadan tecerrüd ederek şeyh efendiye ve dolayısıyla Hakk'a vasıl olma ile teveccüh edip şeyhin hareketleriyle Fatiha, İhlas ve İnşirah surelerini muayyen adetler ile okumak manasında kullanılan tabirdir.[119]

Nakşibendîliğin cehri zikir usûlünü benimseyen kollarında, eski Yesevîliğin "zikr-i erre" denilen gırtlak sesi ile zikretme usûlü hakimdir. İstanbul'da bulunan bazı Nakşî tekkelerinde bu usûl ile zikir yapıldığı belirtilmektedir. Ayakta, karşılıklı saf tutarak veya zikir halkası şeklinde duran dervişler, vücutlarını sağa-sola eğerek ve zikir hızlandığında sağ dizlerini yere vurup tekrar ayağa kalkarak zikrederlerdi. Zor fakat bir o kadar da estetik olan bu zikir esnasında zâkirler, diğer tarikatlarda olduğu gibi zikirlerde ilâhî ve kaside okurlardı. Zikir esnasında sadece vurmalı sazlar kullanılmaktaydı. Aynı zamanda Nakşilîğin en tanınmış zikir usûlü olan hatm-i hâcegânlar, şeyh efendinin belirtmesi ve işaretleriyle gizlice içten okunan (hafî) ve mûsikîsi olmayan bir zikir usûlüdür.[120]

Nakşibendî tarikatının bazı kollarının sessiz zikri benimsemesinden kaynaklı düşünceler ile tarikatın uygulamalarında mûsikîye yer vermediği, inkâr ettiği düşüncesi hâkim olmuştur. Halbuki, Nakşibendî tarikat kollarından birinin pîr-i sânîsi olan Molla Camî Nureddin Efendi (ö.898/1492) mûsikî ilmi ile uğraşmış ve mûsikî nazariyesi alanında *Risale fi'l Mûsikî* adlı bir eser yazmıştır. Ayrıca bestekâr olduğu ile ilgili de çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Dolayısıyla Nakşibendî tarikatında mûsikînin yasak olduğu düşüncesinin yanlış ve dayanaksız olduğu belirtilmektedir.[121]

---

[117] Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 259-262; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 376-379; Arıcıoğlu, *Tasavvuf-Mûsikî Münasebeti*, 88.
[118] Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 232; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 259.
[119] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), "Hatm-i hâcegân", 1/767.
[120] İnançer, "Nakşibendilik: Zikir Usulü ve Musiki", 6/39.
[121] İnançer, "Nakşibendilik: Zikir Usulü ve Musiki", 6/39.

Nakşibendî tarikatında büyük bir otorite olarak kabul edilen Hâce Yusuf Hemedânî'nin mûsikî hususundaki düşünceleri şöyledir:

> "Semâ (mûsikî) Hakk'a yapılan bir seferdir, Hakk'tan bir Resûldür. Hakk'ın bir lütfu ve fazlıdır. Gaybın faydalarındandır, gayptan gelen feyz, semâ vasıtası ile gelir. Fethin tecellilerindendir. Keşfin manası ve müjdesidir. Semâ; ruhun rızkı, bedenin gıdası, kalbin hayatı ve sırrın bekâsıdır. Hakk Teâlâ semâı, bir taifeye tenzih şahidi ve anlayışıyla dinletti, diğer taifeye rububiyet vasıflarıyla dinletti, başka bir taifeye rahmet niteliğiyle dinletti, diğer bir taifeye de kudret sıfatıyla dinletti. O'nun için onların yerine dinleyen ve dinleten Hakk oldu. O halde semâ, perdeleri yırtmak, sırları keşfetmek, parlayan bir şimşek ve doğan bir güneştir…"[122]

Nakşibendî tarikatına mensup kıymetli mûsikîşinaslar yetişmiştir. Bunlardan en müstesnası Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö.1293/1876)'dir. Mûsikîde bir ney virtüözü, üstad bir okuyucu, "tarz-ı cedîd" makamını tertip eden ileri düzeyde mûsikî bilgisine sahip bir şahsiyet ve usta bir bestecidir. İstanbul'daki Nakşî tekkelerinde son dönem önemli zâkirbaşılardan olan, Hattat Mehmed Efendi (ö.1335/1917) ve Şeyh Mes'ud Efendi (ö.1326/1908)'de müstesna mûsikîşinaslardandır. Şeyh Mes'ud Efendi'nin besteli ilâhî ve şarkıları vardır. Günümüze ulaşan *"Şam u seher zikreylerim, Allah derim"* adlı ilâhîsi en çok bilinen ve diğer tarikatlarda da çokça okunan uşşak makamında besteli eserdir. Ayrıca "Yahya Efendi Zâkirbaşısı" olarak tanınan Hattat Nuri Korman (ö.1370/1951), devrin en önemli zâkirbaşılarından sayılmaktadır. Bütün zikir usûl ve tarzlarını çok iyi bildiğinden ve zikir idaresinde çok başarılı olduğundan dolayı birçok tekkeye davet edilmiştir. Nuri Korman, zikir usûl ve âyin tarzlarını Şeyh Vefâ Efendinin türbedarı Osman Efendi'den öğrenmiştir.[123]

İlke itibarıyla mûsikînin kişiyi Allah'a yücelten özelliği bulunduğunu kabul eden Nakşîler, sadece semâın (mûsikî) bazı uygulanış şekillerine karşı çıkmışlardır.[124]

[122] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 317-318.
[123] İnançer, "Nakşibendilik: Zikir Usulü ve Musiki", 6/39.
[124] Uludağ, *İslâm ve Musiki*, 323.

1.2.4. Halvetî Tarikatı'nda Mûsikî

Osmanlı Devleti'nde ve İstanbul'da en fazla yaygınlaşmış tarikatların başında gelen Halvetî tarikatı, Şeyh Ömer Halvetî (ö.800/1397?) tarafından XIV. yüzyılın ikinci yarısında Harezm bölgesinde kurulmuştur. Halvetîlik, sufiler arasında bir nefis terbiyesi ve irşad yöntemi olarak öteden beri uygulanan halvet uygulamasının sistemleştirilmesi ve tasavvuf eğitiminin esaslarından birisi haline getirilmesi sonucu teşekkül etmiştir. Diğer bir deyimle Halvetîlik, İslâm tasavvufunda zaten var olan "Allah ile baş başa kalabilmek için insanı meşgul eden her şeyden soyutlanarak tenha bir yere çekilmek" şeklinde özetlenen halvet uygulaması ile ifadesini bulan bir meşrebin, tarikat haline dönüşerek kurumlaşmasıdır.[125]

Halvetî tarikatı, Türk karakterli bir tasavvuf koludur. Anadolu ve Osmanlı topraklarında Türkler arasında en fazla yayılıp kabul edilen Halvetîlik, her sınıftan insana hitap etmiş ve mensupları arasında da her meslekten insanları görmek mümkün olmuştur. Nitekim bazı tarikatlar nitelik olarak muayyen zümrelere hitap etmiştir.[126]

Tarikatın esasları; zikre lâ ilâhe illallah ile devam etmek esmâ-i seb'a (Allah'ın yedi ismi) ile meşgul olmak, kalbin tezkiye ve tasfiyesini temin etmek ve masivadan uzaklaşıp, zikr-i Celâl ile meşgul olmak, seyr u sülûk sırasında rüya ile tevil eylemek şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde Halvetîlerle ehli zahir arasında deverân ve zikir nedeniyle büyük tartışmalar yaşanmıştır. Kâtip Çelebi (ö.1067/1657), *Mizânü'l Hakk* adlı eserinde bu konuları ele almıştır.[127]

Halvetî tarikatında esas olan nefsin kötü huy ve düşüncelerden arındırılmasıdır. Bunun da başlıca yolu zikirdir. Ayrıca Halvetî tarikatında, az yeme, az konuşma, az uyuma, halvet, zikir, tefekkür ve şeyh efendiye teslimiyet ilkelerine hassasiyetle uyulur. Müridin günlük kendi başına yaptığı zikirler, dualar ve virdler de vardır ve bunlar mürşit tarafından kişinin seviyesine göre belirlenir. Yahya Şirvânî (ö.870/1466)'nin *Virdü's Settâr* adlı eserinin okunmasına önem verilmektedir. Haftanın belirli günlerinde tekkelerde topluca yapılan cehrî (sesli) zikre "darb-ı esmâ,

---

[125] M. Bahâ Tanman, "Halvetîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 3/533.

[126] Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 226; Arıcıoğlu, *Tasavvuf-Mûsikî Münasebeti*, 98.

[127] Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 393; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 227; Arıcıoğlu, *Tasavvuf-Mûsikî Münasebeti*, 99; Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk*, çev. Orhan Şaik Gökyay – Süleyman Uludağ (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008).

deverân, hadrâ" gibi isimler verilmektedir. Zikir esnasında ilâhîler okunmaktadır. Zikir halkasını yerde oturarak oluşturan müridler, daha sonra ayağa kalkarak zikre devam ederek deverâna başlarlar. Zikir esnasında ney, kudüm ve def olmak üzere çeşitli mûsikî aletleri de kullanılmaktadır.[128]

Tarikatın esası olarak kabul edilen esmâ-i seb'a zikri sırasıyla şöyledir; Lâilâheillallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kahhâr'dır. Daha sonraları farklı esmâlar da ilave edilmiştir.[129]

Devrânî âyin usûlü, Halvetî tarikatının zikir âyininin en belirgin özelliğidir. Halvetî devrânı, ritmik ve estetik açıdan oldukça göz alıcı olmuştur. Kol kola girerek, el ele tutuşarak veya elini yanındakinin omuz ve beline koyarak oluşturulan halka sola doğru atılan adımlarla döndürülmektedir. Bu hareket Halvetî devrânının aslıdır. Devranda dönen müridler ritmik olarak Allah'ın isimlerini zikrederken zâkirler, ilâhî ve kaside okumakta, zikir aralarında ise durak formunda eserler icrâ edilmektedir. Şeyh ve zâkirbaşılar ise devrânın idaresini sağlamaktadırlar.[130] Ayrıca Halvetî tarikatı ve devrânî âyinleri benimseyen tarikatlarda cenaze törenlerinde bile devrân edildiği görülmektedir. Vefat eden şeyh efendi Halvetî ise tevhid zikrinden sonra devrâna başlanarak, devrân devam ederken ilâhîler de sırasına göre icrâ edilmektedir.[131]

[128] Türkan Uymaz, *Halvetiliğin Şabaniyye Kolunda Türk Musikisi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 49.
[129] Mustafa Kara, *Bursa'da Tasavvuf ve Tekkeler* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012), 377; Uymaz, *Halvetiliğin Şabaniyye Kolunda Türk Musikisi*, 49.
[130] Aşkım Güney, *Halvetîlerde Musikî* (İstannbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 20.
[131] Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 27.

Görsel 3: Rıfâî dervişlerinin Halvetî Devrân Âyini[132]

Halvetî tarikatı, Türk mûsikîsine önemli katkılarda bulunmuştur. Dinî mûsikî sahasında en fazla eser verenler Halvetîlerdir. Önem arz eden ve tanınan önde gelen Halvetî mûsikîşinaslarından bazıları: Hatip Zâkirî Hasan Efendi (ö.1032/1623), Hafız Post (Mehmed Çelebi) (ö.1105/1694), Aklî (Bursavî Tablîzade Ali Efendi) (ö.1116/1704), Şikârîzade Ahmed (ö.1247/1831), Koğacızâde Şeyh Mehmed Efendi (ö.1026/1617), Hakkak Hafız Abdi (ö.1122/1710), Külhanbeyi Derviş Hüseyin'dir.[133]

[132] İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/329.

[133] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1942), 1/49,124,137; Uymaz, *Halvetiliğin Şabaniyye Kolunda Türk Musikisi*, 54-60; Akpınar, *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*, 27.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂZELÎ-KÂDİRÎ TARİKATI VE MÛSİKÎ

Çalışmamızın ana konusu olan Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan Hoca aynı zamanda Kâdirî şeyhi olduğundan ve tekkede her iki usûlde de sentez bir şekilde uygulamalar yapıldığından dolayı bu bölümde Şâzelî ve Kâdirî tarikatlarından ve mûsikî yaklaşımlarından bahsedilecektir.

2.1. Şâzelî Tarikatı'nın Tarihi ve Silsilesi

Şâzelî tarikatı, Ebu'l Hasan eş-Şâzelî tarafından kurulmuştur. Ebu'l Hasan eş-Şâzelî 593/1197 senesinde, bugün İspanya sınırları içerisinde yer alan fakat Afrika topraklarının Cebelitarık kıyısında bulunan Sebte (Ceuta) yakınlarıdaki Gammare şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ali bin Abdullah bin Abdulcebbar ve künyesi Ebu'l Hasan'dır. Kerametleri Tunus'a yakın Şâzili adlı beldede zuhur ettiğinden ötürü oraya nispetle "Şâzile" ünvanı ile tanındığı belirtilmektedir. Fakat Türkler arasında "Şazili" yerine "Şâzelî" telaffuzu kullanılmıştır.[134]

Ebu'l Hasan eş-Şâzelî'nin baba tarafından nesebi, İdrîsî Devleti'nin kurucusu olan I. İdris b. Abdullah (ö.177/793)'a dayanmaktadır. Onun vasıtası ile soyu Hz. Hasan (r.a), Hz. Ali (r.a) ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaşmaktadır. Anne tarafından nesebi ise Hz. Hüseyin (r.a)'e dayandığı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu sebepten nesep olarak Ebu'l Hasan eş-Şâzelî hem seyyid hem de şeriftir ve soyu sultan ailesindendir.[135]

İlmi hayatına doğduğu şehirde başlayan Şâzelî, hafızlık ve hadis eğitimini tamamladıktan sonra Tunus'a gitmiştir. Burada daha çok simya ve zahiri ilimler ile meşgul olmak istemiş ise de bazı manevi işaretler sebebi ile İslâmî ilimler ve tasavvuf

[134] Adalet Çakır, "Kâdiriyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 373; Fatih Köse, "Arşiv Belgelerinin Işığında İstanbul Şâzelî Tekkelerinin Tarihi", *Vakıflar Dergisi* 40 (2013), 100; İbn Atâullah İskenderî, *Letâifü'l minen*, ed. Abdulhalîm Mahmûd (Kahire: Dârü'l Maârif, 1992), 75.

[135] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 373.

yoluna yönelmiştir. Birçok âlimden ders almıştır.[136] Fakat Şâzelî hakkında İbn Atâullah el-İskenderî (ö.709/1309), zahiri ilimlerde tartışma yapacak seviyeye gelmeden tasavvuf yoluna girmediğini belirtmektedir.[137] Uzun bir süre Tunus'ta kalmış ve başlıca Ebu Muhammed el-Mehdevi, Ebu Said el-Bâcî (ö.628/1230-31) ile Ebu Abdullah Ali bin Harrâzim (ö.718/1318)'den ders almıştır.[138]

Şâzelî'nin, ilim hayatı boyunca birçok beldeyi ziyaret ettiği ve birçok İslâm âlim ve velî şahsiyetten faydalandığı görülmektedir. İslâmî ilim tahsilinin akabinde bir arayış içerisinde olan Şâzelî, zamanın kutbunu bulmak için o dönemin ilim, kültür ve medeniyet beşiği olan Irak'a gitmiş ve Bağdat, Vâsıt gibi şehirlerinde bulunarak velî ve şeyh efendiler ile görüşmüştür. Bu ziyaretinde âlim şahsiyetlerden her yönüyle faydalandığı belirtilmektedir. Bilhassa Rıfâi şeyhi Ebu'l Feth el-Vâsıtî (ö.635/1238?)'den istifade ettiği ve sohbet meclislerine katıldığı bilinmektedir.[139] Vâsitî'nin zamanın kutbunun Şâzelî'nin memleketinde olduğunu belirtmesi üzerine memleketi Mağrib'e dönen Şâzelî, yirmili yaşlarında Abdüsselam b. Meşîş el-Haseni (ö.625/1228?) ile tanışmış ve ona intisab ederek seyr u sülûk eğitimini tamamlamıştır.[140] İlmi eğitimini tamamlanmasından sonra İbn Meşîş, Ifkiye'ye gitmesini ve Şâzili beldesine yerleşip Tunus'a geçmesini daha sonra buradan ayrılıp doğuya gitmesini emretmiş ve burada kendisine kutbiyyet makamının verileceğini belirtmiştir.[141] Mürşidinin çizdiği bu yolda irşad faaliyetlerine başlayan Şâzelî'nin, tarikatın temellerini de attığı belirtilmektedir.[142] Ebu'l Hasan eş-Şâzelî'nin Tunus'tan İskenderiye'ye geçmesi ile geniş bir kitleye ulaşmıştır. İskenderiye, Şâzelî tarikatının dünyaya yayılmasında merkez konumunda sayılmaktadır.[143]

---

[136] Ahmet Murat Özel, "Şâzelî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/385.
[137] İskenderî, *Letâifü'l minen*, 75.
[138] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 374; Özel, "Şâzelî", 38/385-386.
[139] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 375; İbn Sabbağ, *Dürretü'l Esrar ve Tuhfetü'l Ebrar*, ed. Muhammede b. Ebu'l Kasım el Himyeri (Kahire, 2001).
[140] Özel, "Şâzelî", 38/386; Sabbağ, *Dürretü'l Esrar ve Tuhfetü'l Ebrar*, 23.
[141] Özel, "Şâzelî", 38/386.
[142] Ahmet Murat Özel, "Şâzeliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/387; Ebu'l Hasan eş-Şazeli ve Şazeliyye tarikatı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Salim Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999).
[143] Özel, "Şâzeliyye", 38/387; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 63.

Şâzelî tarikatı, Tunus, Kahire ve İskenderiye'de gelişip Mısır, Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Zaman içerisinde Arap coğrafyası, Hint alt kıtası, Endonezya, Anadolu ve Balkanlar'da, Avrupa ve Amerika gibi birçok ülkeye ulaşmıştır. Günümüzde Amerika ve Avrupa ülkelerinde halen müntesipleri bulunmaktadır. Şâzelîlik Anadolu ve Balkanlar'da ise XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır.[144]

Tarikatın Meymûniye kolunun kurucu olan Ali bin Meymûn (ö.917/1511) tarafından Anadolu'ya gelen Şâzelîlik, ilk dergâhını İstanbul Alibeyköy'de açmıştır. Daha sonra Unkapanı, Ertuğrul Tekkesi (Beşiktaş), Kabataş ve Çemberlitaş semtlerinde Şâzelî zaviyeleri açılmıştır. Sultan II. Abdülhamit (1876-1909)'in de gidip geldiği Ertuğrul Tekkesi'ni şeyhi Muhammed Zâfir el-Medenî (ö.1321/1903) için yaptırdığı kaynaklarda belirtilmektedir.[145] Ayrıca Sultan IV. Murat (1623-1640)'ın 1049/1639 senesinde Bağdat seferine giderken Urfa'ya uğrayıp Şeyh Ali Dede adındaki Şâzelî şeyhini ziyaret ettiği ve tekkede misafir olduğu ve tekkeden ayrılırken hediyeler verdiği belirtilmektedir. 1651 yılında da Sultan IV. Mehmet (1648-1687)'in bir berat ile o günlerde Urfa'ya yakın bir köy olan günümüzde merkez İlçe Karaköprü'yü Şâzelî şeyhi Ali Dede tekkesine akar olarak bağışladığı bilgisine rastlanılmıştır. Hatta Urfa'da halk arasında Şeyh Ali Dede'nin torunlarına yakın zamana kadar "Halilürrahman şeyhi" denildiği ve soyadı kanunundan sonra "Eren" ve "Felhan" soyadlarını aldıkları belirtilmektedir.[146] Buradan da anlaşılacağı üzere sadece XVI. yüzyılda Anadolu'ya irtihal eden tarikatın sadece İstanbul ve Bursa gibi başşehirlerin dışında Anadolu'da da faaliyetlerinin sürdürdüğü kanaatine varılabilir.

Şâzelî tarikatı İslâm dünyasında 100'ün üzerinde kolu bulunan ve yayılan önemli tarikatlar arasındadır. Günümüzde birçok Şâzelî kolu halen faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ayrıca Batı dünyasında da büyük ilgi gören Şâzelîye, önemli şahsiyetlerin tarikata intisab etmesinden ötürü büyük dikkat çekmiştir. Yakın döneme bakıldığında, XX. yüzyılda Şâzelî şeyhlerinden önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkan Ahmed el-Alevî (ö.1353/1934)'dir. Ahmet el-Alevî'nin kitapları, aralarında

[144] Köse, "Arşiv Belgelerinin Işığında İstanbul Şâzelî Tekkelerinin Tarihi", 100; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 382-383; Özel, "Şâzeliyye", 38/388.
[145] Özel, "Şâzeliyye", 38/387-390; Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*.
[146] Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (İstanbul: Osav Yayınları, 2001), 425; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 398.

Türkçe'nin de bulunduğu birçok dile çevrilmiş ve daha kendisi hayatta iken dünyanın birçok yerinde Aleviye zaviyeleri açılmıştır.[147]

Şâzelî tarikat silsilesi;

Silsile, lügatte "zincir" manasına gelmektedir. Tasavvuf teriminde ise "tarikat şeyhlerinin hocalarından aldıkları ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşan manevi terbiye zinciri" anlamına gelmektedir.[148]

Bir hâl ilmi olan tasavvuf, diğer ilimlerde olduğu gibi sadece okuyarak, görerek veya duyarak kişiden kişiye intikali gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda bir rehber ışığında karşılıklı aksetme ve aydınlanma ile sirâyet etmektedir. Rehberlik görevi ise Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayanan manevi bir otorite olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle tasavvuf yolunda rehberlik yapacak şahısların Hz. Peygamber'den (s.a.v.) kendilerine kadar aksetme (in'ikas) yoluyla geçmiş manevi bir silsilenin bulunması zaruri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla İbn Atâullah el-İskenderî (ö.709/1309), "Şeyhlerin tayininde bir başka şeyh tarafından verilen ve Hz. Peygamber'e kadar ulaşan tarikat senedi lazımdır." demiştir.[149] Buradan anlaşılacağı üzere bir oluşumun tarikat ve bir şahsın şeyh olması için şartlar vardır.

Ebu'l Hasan eş-Şâzelî'nin kaynaklarda, birden fazla şeyh ile irtibatı olduğu belirtildiğinden birden fazla tarikat silsilesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ammâr, Ebu Muhammed el-Mehdevi (ö.621/1224) ile Muhyiddin İbn Arabî (ö.638/1240)'yi Şâzelî'nin şeyhleri arasında saymaktadır.[150] Bundan dolayı Şâzelî'ye ait sekiz ayrı tarikat silsilesi olduğu bilinmektedir. Bu silsilelerden Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaşma özelliği bulunan üç kol bulunmaktadır.

1- Hasan Basrî ve Hz. Ali vasıtası ile
2- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in torunu Hasan b. Ali ile,
3- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in torunu Hüseyin b. Ali aracılığıyla.[151]

[147] Özel, "Şâzeliyye", 38/390.
[148] Necdet Tosun, "Silsile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/206-207.
[149] Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*; İskenderî, *Letâifü'l minen,*89.
[150] Ali Sâlim Ammâr, *Ebû'l Hasan eş-Şâzelî* (Kahire: Matbaatû dâri't te'lif, 1951).
[151] Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye,* 240-247.

Bu bilgiler çerçevesinde Ebu'l Hasan eş-Şâzelî'nin, birçok tarikat ile bağlantısının bulunduğu ve icazet aldığı Şâzelîye tarikatının da "câmiu't turuk" olduğu söylenmektedir. Kenan Rifâi (ö.1369/1950), "İmam Şâzili hazretlerinin başka icazetleri varsa da Hz. Pîr Efendimiz (Ahmed er-Rifâî)'den dahî iltibas-ı hırka buyurmaları tezayüdüne sebeptir."[152] diyerek, Şâzelî'ye ulaşan silsilelerin çoğunun teberrük niteliğinde ve kendisinin de bereketini ve nüfuzunu artırdığını belirtmiştir. Şâzelî tarikat mensupları ise bu silsilelerden Abdüsselâm İbn Meşîş (ö.625/1228?) ve Abdurrahman el-Medenî (ö.600/1203?) yolu ile devam edeni "eşref silsile" olarak kabul etmişlerdir. Bu silsile ile Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaştığını belirtmişlerdir. İbn Atâullah el-İskenderî, "Şâzilî'nin tarikatı Şeyh Abdüsselam b. Meşîş'e mensuptur. Abdüsselam b. Meşîş ise Abdurrahman el-Medeni'ye mensuptur. Sonra bu tarikat Hasan b. Ali'ye kadar ulaşır." diye belirtmiştir.[153] Bu bilgilere istinaden kaynaklarda belirtilen en önemli silsile şu şekildedir:

- Ebu'l-Hasan Şâzilî (ö.656/1258),
- Abdüsselâm b. Meşîş (ö.625/1228?),
- Abdurrahman el-Medenî (ö.600/1203?),
- Takiyyüddîn Fukayyir en-Nehravendî (ö.?),
- Fahruddîn (ö.?),
- Nuruddîn Ebu'l-Hasan Ali (ö.?),
- Tâcüddîn (ö.?),
- Şemsüddîn et-Türkî (ö.?),
- Zeynüddîn Kazvînî (ö.?),
- Ebû İshak İbrâhim el-Basrî (ö.?),
- Ebu'l-Kasım Ahmed el-Mervânî (ö.?),
- Saîd (ö.?),
- Sa'd (ö.?),
- Ebû Muhammed Fethullah Suûd (ö.?),
- Saîd Kazvânî (ö.?),
- Ebû Muhammed Câbir (ö.75/694),

[152] Kenan Rifâî, *Ahmed er Rifâî* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340).
[153] Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*, 240-247.

- Evvelü'l-aktâb Hasan b. Ali (ö.49/669),
- Hz. Muhammed (s.a.v.).[154]

2.2. Anadolu'da Şâzelî Tarikatı

Şâzelî Tarikatı'nın Anadolu'ya ilk girişinin, XVI. yüzyılda Şâzelîye'nin Meymûniye kolunun kurucusu Ali b. Meymûn (ö.917/1511) tarafından gerçekleştiği belirtilmektedir.[155] Sultan II. Bayezid (1481-1512) döneminde Anadolu'ya geldiği ve Bursa'da altı sene kaldığı bilinmektedir. Bursa'da kaldığı süre boyunca tarikat faaliyetlerine devam etmiş ve daha sonra kendisi Suriye'ye dönerken halife olarak 'Sûfizâde' lakabı ile tanınan müntesibi Şeyh Abdurrahman (ö.919/1513)'ı bırakmıştır.[156]

Müstakil olarak Şâzelî tarikatının İstanbul'da açılan ilk tekkesi XVIII. yüzyılın sonlarına doğru görülmektedir. Alibeyköy Şâzelî Tekkesi olarak bilinen ilk tekke Silahtar Abdullah Ağa (ö.?) tarafından yaptırılmıştır. Bu tekkeden sonra Şâzelîlik, İstanbul'da hızla yayılmaya başlamış ve Unkapanı'nda ikinci bir tekke daha yapılmıştır.[157] Şâzelî tarikatının İstanbul'da bilinen ilk şeyhi Muhammed Zâfir el-Medenî olduğu kanaati yaygın olsa da Unkapanı Şâzelî Tekkesi'nin ilk şeyhi el-Hâc Ahmet Efendi (ö.1242/1823-26?) olduğu belirtilmektedir.[158] Arşiv belgelerinde Şeyh Ahmet Efendi'nin ismi aynı zamanda Sultan II. Mahmud (1808-1839) tarafından kızının düğünü için davet edilen şeyhler arasında geçmektedir. Burada ise Alibeyköy Şâzelî Tekkesi şeyhi olarak belirtilmektedir.[159] Bu çerçevede Şâzelî tarikatının Sultan II. Mahmud döneminden bu yana İstanbul'da var olduklarını göstermektedir. İstanbul'da Şâzelî tarikatının etkin olması Medeniye kolu aracılığıyladır. Kaynaklarda Medeniye kolunun üç halifesinin İstanbul ile doğrudan bağlantılı olduğu

[154] Güven, *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*, 240-247.
[155] Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000), 229-230.
[156] Nihat Azamat, "Ali b. Meymûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 2/411-412; Mustafa Salim Güven, "Şâzeliyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 396.
[157] Bahâ Tanman, "Şâzelîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993), 7/140; Bahâ Tanman, "Şâzelî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993), 7/138.
[158] Güven, "Şâzeliyye", 400.
[159] Tanman, "Şâzelîlik", 7/140.

belirtilmektedir. Bunlar, Şeyh Muhammed Zafir (ö.1321/1903), Şeyh Mahmud Ebu's-Şamat (ö.1340/1922) ve Şeyh İbrahim Berade'dir.[160] Şeyh Muhammed Zafir Efendi aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid'in ve Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın şeyhidir. Hüseyin Vassaf Efendi (ö.1348/1929)'ye göre Sultan II. Abdülhamid 1287-1290/1870-1873 yıllarında Şeyh Muhammed Zafir Efendiye intisap etmiştir.[161]

Anadolu ve Rumeli'de Şâzelî tarikatının yayılması Cezûliye kolu vasıtasıyla da hız kazanmıştır. Balkanlar ve İstanbul'da bu kolun usûlüne bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren ilk sûfîlerden biri Ali es-Simâvi'dir. Ayrıca Anadolu'da halkın Cezûliye tarikatını erken dönemde tanıdığını Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö.870/1465)'ye ait *Delâilü'l-Hayrât* adlı salavat külliyatının bu dönemlerde yaygın bir şekilde okunmasıdır. Mevlânâ Mehmed İzmîrî (ö.1164/1751) tarafından yazılan ve *Kara Dâvud* adı ile bilinen *Delâilü'l-Hayrât* şerhinin Anadolu ve Balkanlar'da Cezûliye kültürünün yayılmasında önemli katkı sağladığı görülmüştür.[162]

Şâzelî tarikatının Anadolu'daki önemli isimlerinden biri de Niğde'nin Fertek köyünde dünyaya gelmiş olan Osman b. Ahmet el-Fertekî (ö.?)'dir. Fertekî, Mısır'da hem medrese tahsili hem de manevi tahsilini Şâzelî ve Nakşîbendiye tarikatları üzerine almıştır. Şâzelî ve Nakşîbendî tarikatlarında kemal sahibi olan Fertekî, ilim tahsilinden sonra memleketine dönmüş ve Niğde'ye bir zaviye yaptırmıştır. Nakşî usûlüne göre eğitim vermesinin yanı sıra Şâzelî tarikatında önemli bir yere sahip olan evrâdlar ile ilgili şerhler yazmıştır. Bu eserler *Salât-ı Meşîşiyye, Celcelûtiyye ve Hizb-i-Nevevî* olarak bilinmektedir.[163]

Yakın tarihte Şâzelî tarikatının Anadolu'da yayılmasına vesile olan önemli isimlerden biri de Şeyh Abdulkadir İsa (ö.1412/1991)'dır. Derkaviye, Aleviye, Haşimiye ve Mehaciye silsilesine mensup olan bu zât, 1980 yıllarında Türkiye'deki az sayıda müntesibini ziyaret etmek maksadı ile ülkemize gelmiştir. Bu ziyareti Şâzelî tarikatının Anadolu'da tekrar yayılmasına da zemin hazırlamıştır. Bulunduğu

[160] Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, çev. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Seha Neşriyat, 1990), 259; Güven, "Şâzeliyye", 400.
[161] Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, 259-260.
[162] Süleyman Uludağ, "Delâilü'l Hayrât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9/113-114; Mehmed Tahir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 370; Güven, "Şâzeliyye", 399.
[163] Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 172.

sürelerde özellikle Güneydoğu bölgesi ile İstanbul, Karaman, Konya ve Kahramanmaraş'a ziyaretlerde bulunmuştur. Tasavvuf çevreleri ile görüşmeler yapmıştır. Abdülkadir İsa Efendi'nin ülkemizde birçok ilde müntesipleri olduğu gibi vekalet ve hilafet verdiği zâtlar da bulunmaktadır. Halifelerinden ilki ve etkin olarak hizmet eden Kahramanmaraş'ta ikamet eden Muşlu Ahmet Hoca'dır. Ahmet Hoca'nın Suriye'de de müntesipleri bulunmakta olup Suriye'de bulunan Şâzelîler tarafından "Ahmed Fethullah el-Câmî et-Turkî" olarak bilinmektedir.[164] Diğer halifesi ise tezimize konu olan Şeyh Hasan Arslan Hoca (eş-Şeyh Hasan el-Aynî)'dır.

2.3. Şâzelî Tarikatı'nda Mûsikî

Şâzelî tarikatında tekke mûsikîsi formları icrâ edilirken bazı cami mûsikîsi formları da icrâ edilmektedir. Özellikle zikir ve muhtelif toplantılarda icrâ edilen mûsikî konusuna değinilecektir.

Tarikatın, İstanbul'da yaygınlaşmaya başladığı XVIII. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul'a özgü tekke mûsikîsi, icrâ ve beste bakımından en parlak dönemindedir. Farklı bir kültür çevresinden gelen Şâzelîliğin mûsikîsi ise Berberi kökenli olsa da Mısır'da çok yaygın bir tarikat olduğundan bu ülkenin mûsikîsinin ağır bastığı belirtilmektedir. Bu dönemde İstanbul'da faaliyet gösteren üç Şâzelî tekkesinde bu tarz mûsikî faaliyetlerinin icrâ edildiği bilinmektedir.[165]

Şâzelîlik'te cehrî zikir yapılmaktadır. Kuûdi ve kıyâmî olarak uygulanan zikirler her hafta genellikle Perşembe günleri yapılmaktadır. Şâzelî tarikatında âyinin genel adına "hazret" denilmektedir.[166] Kıyâmi âyinler, Rifaî, Kâdirî, Bedevî ve Şâzelî tarikatlarınca benimsenmiştir. Fakat diğer tarikatlardan farklı olarak Şâzelî âyinlerinde iç içe zikir halkaları oluşturularak ayakta durulmakta ve şeyh efendi çemberin merkezinde yani kutup-hanede bulunmaktadır. Zikir esnasında ilâhîlerle eşlik edecek zâkirler ise iki safın arasında serilen postlarda durmakta bazen de oturmaktadırlar. Zâkirler meydanda bulunan herkesin katılımı ile cumhur ilâhî okurken dervişlerde

[164] Güven, "Şâzeliyye", 432.
[165] Ömer Tuğrul İnançer, "Şazelîlik Zikir Usulü ve Mûsiki", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 7/140.
[166] Ömer Tuğrul İnançer, "Osmanlı Tarihinde Sûfîlik Âyin ve Erkânları", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 128.

"servi salınımı" ile iki tarafa hafifçe sallanmaktadır. Cumhur ilâhîler icrâ edilirken zikir yapılmamaktadır. Cumhur ilâhî okunmasının akabinde şeyh efendi zikredilecek Esma-ı şerifi belirtir (esmâ atmak tabiri de kullanılmaktadır) ve meydandan ayrılır. Bundan sonra zâkirbaşı mûsikîyi yönetmekte ve zikir reisi ise âyini yönetmektedir.[167] Şâzelîler'de zikir esnasında en önemli özelliklerden birisi de zikir esnasında şeyhin başını arkaya doğru atıp, kollarını düz bir şekilde öne doğru uzatıp birbirine vurarak zikri yönetme şeklidir. Zikir ve âyinde icrâ edilen ilâhîlerin seslerini bastıracak kadar ses çıkaran bu el çırpma özel bir ustalık gerektirmektedir. Zikir esnasında okunan mûsikî eserlerinin yanı sıra Arapça güfteli ve özel tarzda bestelenmiş Şâzelî şuğulleri[168] okunmaktadır.[169] Bu türün İstanbul'da öne çıkan en önemli icrâcısı Alibeyköy Şâzelî Tekkesi şeyhi Tahsin Efendi (ö.1306/1889)'dir. Aynı zamanda Şâzelî şuğullerini Haydarhane Tekkesi şeyhi Hafız Ahmet Efendi (ö.1362/1943) ve Kasımpaşalı Şeyh Cemâleddin Efendi (ö.1356/1937)'ye öğretmiştir.[170] Ayrıca İstanbul Ertuğrul Tekkesi (Şeyh Zâfir Tekkesi) zâkir ve serzâkirleri de bu dönemde öne çıkan mûsikîşinaslar arasındadır. Vazifeli zâkirler genellikle Mısırlı veya İskenderiyeli'dir. Bu zâkirlerden bazıları: Hafız Saim Bey (ö.1426/2005), Hattat Hacı Nuri Bey (ö.1370/1951), Mescid-i Nebevi müezzinlerinden Abdullah Efendi (ö.?), Zâkirbaşı Ahmed Beysûnî (ö.?), İskenderiyeli Şeyh Mustafa Efendi (ö.?), Mülkiyeli Ahmed Fûlî (ö.?), Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî (ö.1311/1893)'nin oğlu Hafız Abdülgani Efendi (ö.?) ve Hattat Hafız Hüseyin Hüsnî Efendi (ö.11265/849) olarak bilinmektedir.[171]

[167] İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/321-322.

[168] Türk dinî mûsikîmizde, bestekarların Türk usûl ve makamları ile besteledikleri Arapça güfteli ilâhîlere "şuğul" denilmektedir. Şuğuller sözleri Arapça olmasına rağmen basit ve anlaşılabilir eserlerdir. Tekkelerde zikir esnasında icra edilen bu form, küçük usûllerle bestelenmiş olup parlak ve coşkulu bir şekilde okunmuştur. Bilhassa Arap kökenli kıyami zikir icra edilen Rufai, Şâzelî, Sa'di ve Bedevi tarikatlarında icra edilmiştir. Şuğullerin birçoğu ağızdan ağıza aktarıldığı için günümüze pek azı ulaşmıştır. Erdoğan Ateş, "Şuğul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39: 226; Özcan, "Osmanlı Kültür ve Sanatının, İslam Medeniyeti'ne Armağanı: Dinî Mûsiki", 460; Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Mûsikîsi Câmi ve Tekke Mûsikîsi*, 4. Bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 460.

[169] İnançer, "Osmanlı Tarihinde Sûfîlik Âyin ve Erkânları", 147.

[170] İnançer, "Şazelîlik Zikir Usulü ve Mûsiki", 7/140; Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, 1/662.

[171] Güven, "Şâzeliyye", 422.

Görsel 4: Şâzelî kıyâmi âyini[172]

Osmanlı toplumunda da büyük ilgi ve alaka gören Şâzelî tarikatının diğer bir özelliği de evrâdlardır. Pîr Ebu'l Hasan eş-Şâzelî'nin şeyhi olan Ebu Muhammed Abdüsselam bin Meşîş'e ait "*Salât-ı Meşîşiyye*" adlı salavat-ı şerif meclislerde sürekli okunmakta ve önem arz etmektedir. Bu salavat-ı şerife aynı zamanda diğer sûfi tarikat şeyhlerince de kabul görmüş ve dervişlerine günlük ders (vird) olarak okutulmuş ve tarikat mensubu olmayanlar da sevabı için okumaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda geniş kitlelere yayılmış olan diğer bir evrâd ise *Delâilü'l-Hayrât*'dır. Şâzelî tarikatının Cezûlîye kolunun kurucusu Pîr Ebû Abdullah Muhammed bin Süleyman el-Cezûlî tarafından düzenlenmiştir. Halk arasında da "*Delâil-i-Şerîf*" diye bilinen bu salavat çokça okunmaktadır. Hatta Osmanlı döneminde bazı camilerde devamlı *Delâil-i-Şerif* okunması için vakıflar tesis edilmiştir. Bazı tarikatların hilafet törenlerinde, kandil ve ramazan gecelerinde *Salât-ı Meşîşiyye* ve *Delâilü'l-Hayrât* okunduğu bilgisine rastlanılmıştır.[173]

Âyinlerde dinî mûsikîye yer verilmesi konusu Şâzelî tarihi içerisinde farklı görüşlerin çıkmasına neden olsa da günümüze gelindiğinde mûsikî, âyinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bazı Şâzelî kollarında âyin meclislerine başlamadan evvel

[172] İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/324.
[173] İnançer, "Şazelîlik Zikir Usulü ve Mûsiki", 7/141; İnançer, "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri", 5/324.

"Hizbü'l-kebîr" ve "evrâd-ı şerif" okunmaktadır. Ebu'l Hasan eş-Şâzelî 'nin yaşadığı dönemde özellikle Mevlîd-i Nebî gibi önemli günlerde toplantılar düzenlemiş, bayrak ve büyük kösler eşliğinde alaylar kurduğu ve salât-ı şerifler okunduğu belirtilmektedir. Günümüze bakıldığında ise Şâzelî tarikat mensuplarının "ihtifal" adı verilen yıllık toplantıları hala yapılmakta ve bu toplantılarda zikir meclislerinde âyinler icrâ edilmektedir.[174]

Şâzelî tarikatında evrâdlar büyük önem taşıdığından hemen her toplantı ve âyinlerde gerek müstakil gerek cumhur olarak icrâ edilmiştir. Ebu'l Hasan eş-Şâzelî bugün müntesipleri arasında halen okunmakta olan birçok hizb ve dua metni tertip etmiştir. En meşhur olan "Hizbü'l-bahr" adlı salavât-ı şerîfedir. Ebu'l Hasan eş-Şâzelî ve diğer Şâzelî şeyhleri tarafından tertip edilen evrâdlar, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi tarafından *Mecmû'atü'l Ahzâb* adlı eserinde bir araya getirilmiştir.[175]

2.4. Kâdirî Tarikatı'nın Tarihi ve Silsilesi

İslâm tarikatlarının ilklerinden olan Kâdirî tarikatı Abdülkâdir-i Geylânî (ö.561/1165-66) tarafından kurulmuştur. Geylâni, 470/1077-78 senesinde İran'ın kuzeybatı kısmında kalan Geylân'ın Neyf kasabasına bağlı Büştir köyünde dünyaya gelmiştir. Baba tarafından soyu Hz. Hasan'a anne tarafından ise Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır.[176]

Abdülkâdir-i Geylânî daha çocuk yaşlarındayken bazı hallere mazhar olduğundan içerisindeki ilim ve seyr u sülûk yolculuğuna çıkma arzusu ile 488/1095 yılında Bağdat'a gitmiştir.[177] Devrin önemli fakihlerinden dersler almış, Nizamiye Medresesi'nde Şâfi fıkhını okumuş ve Kadı Ebû Hüseyin'den Hanbelî fıkhı derslerini okumuştur. Burada hadis, fıkıh derslerinin yanı sıra tahsil süresi boyunca sûfi çevrelerle de daima irtibat halinde bulunmuştur. Geylâni'nin seyr u sülûk yolculuğunda ağır merhalelerden geçtiği yaklaşık yirmi beş yıl süren bir riyazet

[174] Özel, "Şâzeliyye", 38/387-390.
[175] Özel, "Şâzeliyye", 38/387-390.
[176] Adalet Çakır, "Kâdiriyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 159; Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/234.
[177] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 160; Mehmet Rifat Efendi, *Nefhatü'r riyâzi'l âliye fi beyani tarîkati'l Kâdiriyye*, çev. Ali Emîri Efendi (Millet Kütüphanesi: Şer'iyye, 1127), 49.

dönemi yaşadığı belirtilmektedir. Bunca riyazet ve mücahede süresi sonunda fıkıh hocası Şeyh Ebu Sa'd el-Muharrimî kendisine hilafet hırkasını giydirmiştir. Tasavvuf literatüründe ve tekke geleneğinde Geylâni, kutbû'l aktâb, kutup, gavs, gavs-ı âzâm ve adeta adı gibi zikredilen "Muhyiddin" lakablarıyla anılmıştır.[178]

Kâdirî tarikatının tarihi Abdülkâdir-i Geylânî'nin yaşadığı döneme kadar uzanmaktadır. Tarikatın yayılmasının en önemli etkenlerinden biri de kendi soyundan gelenlere aittir. Irak ailelerinin en eskilerinden kabul edilen Abdülkâdir-i Geylânî ailesi hem manevi yolu hem de medreselerdeki ilim faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.[179]

Tarikat, kurulduğu VIII. yüzyıldan itibaren Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yayılmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî soyundan gelen Berzencî ve Sâdat-ı Nehrî gibi Suriye ve Kuzey Iraklı şeyh aileler tarafından temsil edilmiştir. Tarikatın Halisiye kolu bu bölgelerde yayılma göstermiştir. Fakat İstanbul tasavvuf hayatında tesirli olmamıştır.[180]

Kâdirî tarikatı münferit gruplar olarak varlıklarını Anadolu'da sürdürmüş olsalar da bir tarikat olarak temsili XV. yüzyılda Eşrefîye ve XVII. yüzyılda Rûmîye kolları ile İstanbul'da vücut bulmuştur. Öyle ki Anadolu'da Pîr olarak ilk temsilcisi seyyid bir aileye mensup olan Eşrefoğlu Abdullah Rûmî İznikî (ö.874/1460-70)'dir. Aynı zamanda Hacı Bayram-ı Velî (ö.833/1430)'den Bayrâmî hilafeti alan Eşrefoğlu, Hacı Bayram-ı Velî'nin damadıdır. Eşrefoğlu, Hacı Bayram'ın kendisini Hama'da bulunan Pîr Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunu olan Şeyh Hüseyin el-Hamevî'ye göndermiş ve buradaki eğitiminin bitmesinden sonra Kâdirî hilafetini de almıştır. İznik'e dönen Eşrefoğlu Rûmî irşad çalışmalarını devam ettirmiş ve tarikatın yayılmasında öncülük etmiştir.[181]

---

[178] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 161; Adalet Çakır, *Mehmet Rifat Efendi'nin Nefhatü'r Riyâzi'l Âliye'sinde Abdülkâdir-i Geylâni ve Kâdirîlik, I,II* (Ankara: İsam Yayınları, 2012), 79-87.

[179] Çakır, *Mehmet Rifat Efendi'nin Nefhatü'r Riyâzi'l Âliye'sinde Abdülkâdir-i Geylâni ve Kâdirîlik, I,II*, 186-189.

[180] Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/131-136; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 171-172.

[181] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 172.

Gaziantep'te ise tarikat denilince akla gelen ilk mekân Şeyh Fethullah Câmiî ile Dergâhı ve caminin bânîsi Şeyh Fethullah Efendi[182]'dir. Gaziantep'te ilk tarikatın Halvetî olduğu ve Şeyh Fethullah Efendi'nin de Halvetî şeyhi olduğu bilinmektedir. Şeyh Fethullah Efendi'den sonra ise burada iki Kâdirî ve bir Nakşîbendî dergâhı kurulmuştur.[183] Dergâh ve çevresinde halen toplantı ve zikir meclisleri devam etmektedir. Ayrıca Gaziantep'te bilinen Kâdirî şeyhlerinden Tekke Câmiî imamı Ali Rıza Erhan Hoca'nın şiirlerinin toplandığı bir dîvânı olduğu ve iyi bir mûsikîşinas olduğu bilinmektedir.[184]

Abülkâdir-i Geylânî'nin Muharrimî vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaşan tarikat silsilesi şöyledir:

- Ebû Sa'd el-Muharrimî (ö.?),
- Ebü'l-Hasan el-Hekkârî (ö.486/1093?),
- Ebü'l-Ferec et-Tarsûsî (ö.447/1055),
- Abdülvâhid et-Temîmî (ö.?),
- Şiblî (ö.335/946) (ö.?),
- Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909),
- Serî es-Sakatî (ö.251/865),
- Ma'rûf-i Kerhî (ö.200/815-16),
- Dâvûd et-Tâî (ö.165/781?),
- Habîb el-Acemî (ö.130/747-48),
- Hasan-ı Basrî (ö.110/728),
- Hz. Ali (k.s.),
- Hz. Peygamber (s.a.v.).

Abdülkādir-i Geylânî'nin diğer bir tarikat silsilesi ise imamlardan Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaşan silsiletü'z-zeheb'dir. Diğer yandan kutbiyyet makamı ile tarikat pirliğinin yetkinliği ile kendisine şeyhleri sorulduğunda, "Önceleri Ebû Sa'd el-

[182] Şeyh Fethullah Efendi kerametleri ile bilinen Gaziantep evliyalarındandır. Halvetî şeyhidir. Aynı zamanda Nakşibendi şeyhi olduğu da belirtilmektedir. Şeyh Fethullah Camiî'yi 1563-64 yıllarında inşa ettirmiştir.

[183] Rıfâî Şeyhi Mahmud Efendi (Mahmud Nedim Aysoy) akt. Zeyneb Türkoğlu, *Gaziantep'te Dînî Mûsikî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

[184] Türkoğlu, *Gaziantep'te Dînî Mûsikî*, 33-37.

Muharrimî ve Hammâd ed-Debbâs'tı. Ancak şimdi iki denizden su içiyorum. Biri bahr-i nübüvvet, diğeri bahr-i fütüvvet" diye belirtilmektedir.[185]

2.5. Kâdirî Tarikatı'nda Mûsikî

Kâdirîlik'te zikir, usûl olarak hem cehrî (sesli) hem hafî (sessiz) olarak yapılmaktadır. Çünkü Pîr Geylâni'nin sohbet şeyhi Hammad ed-Debbâs tarik-i hafiyyeden, hırka şeyhi ise Ebu Saîd el-Muharrimî ise tarîk-i cehriyyedendir. Bu nedenle toplu zikirlerde Kâdirîler, kıyâmî olarak cehrî zikri tatbik etmişler ve zikirlerinde mûsikî aletleri kullanmışlardır. Zikirde ilk defa kudüm kullanan Pîr Geylâni'nin oğlu Şeyh Abdürrezzak olarak bilinmektedir.[186] Diğer taraftan birçok kolu bulanan Kâdirîlik'te zikrin uygulanış biçimleri farklılık göstermektedir. Anadolu'da yaygın olan Eşrefîye ve Rûmîye kollarında ise kıyâmî zikrin yanında "devrân âyini" de önem arzetmektedir. Fakat devran Halvetîlik'te olduğu gibi sola doğru değil sağa doğru döndürülmektedir. Ayrıca "Kâdirî semâı" denilen bir âyin tarzı da vardır. Devran sırasında kutup-hanede bir dervişin Mevlevîlik'teki semaya benzeyen fakat kolları açmadan sola doğru değil de sağa doğru süratli bir şekilde dönmesi şeklinde yapılmaktadır.[187]

[185] Dilaver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), 66; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 161-162.
[186] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 198.
[187] İnançer, "Osmanlı Tarihinde Sûfîlik Âyin ve Erkânları", 155.

Görsel 5: Devrân örneği[188]

Kâdirî tarikatının Eşrefî koluna ait dergâhlarda genelde Perşembe günleri, İstanbul'daki dergâhlarda ise Salı günleri zikir âyinleri düzenlenmiştir. Dervişlerin hilal şeklinde zikir halkasını oluşturmasından sonra şeyh Fatiha ile başlayıp, arkasından "arûs-i salâvat" ile Abdülkâdir-i Geylâni tertip ettiği "Kibrît-i Ahmer" adlı evrâd, cumhur bir şekilde özel besteyle okunmaktadır. Akabinde tevhid ve ism-i celâl zikri icrâ edilirken, zâkirler ritme uygun şekilde ilâhî ve kaside okur ve bir zâkirin aşr-ı şerîf okuması ile kuûdi zikir tamamlanır. Ardından bir araya gelen dervişlerin "Pîrim Abdülkadir…" sözleriyle başlayan ilâhîsi sonrası kıyâmî zikre başlanır. Belli bir sayıda esmâ okunmasının akabinde kalbî zikir yapılmakta ve bu esnada bendir, kudüm, nevbe, halile gibi sazlarda kullanılmakta olup sonrasında devran ve âyin dua ile sona erer.[189]

Tarikatın yayılmasında büyük katkıları bulunan Eşrefîye kolu, Eşrefoğlu Rûmî'nin nesli ve temsilcileri daima büyük hizmetler içerisinde bulunmuşlardır. Öyle ki tarikat faaliyetlerinin yanı sıra tasavvuf alanında telif ettikleri eserler, Rûmî'den akseden şiir ve mûsikîdeki yeteneklerini ortaya koyan eserleri ile tasavvuf edebiyatına ve tekke mûsikîsine önemli katkı sağlamışlardır.[190]

---

[188] "Devrân Gravürü", ts.
[189] Ömer Tuğrul İnançer, "Kâdirîlikte Zikir Usulü ve Musiki", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993), 4/378; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 198-199.
[190] Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 174.

Kâdirî tekkeleri, yalnız âyin ve zikirlerin icrâ edildiği bir mekân olmakla kalmayıp pek çok sanatkarın, müntesipleri için irfan ve edep çerçevesinde güzel sanatların da işlendiği bir merkez olmuştur. Kâdirî tekkelerinde yetişen ve mûsikî açısından önem arz eden isimlerden bazıları: Neyzen, bestekâr ve şair olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö.1293/1876), Tanburi, bestekâr ve zâkirbaşı Şeyh Hopçuzade Mehmed Şakir Efendi (ö.1277/1860) ve Bekir Sıdkı Sezgin (ö.1417/1996)'dir.[191]

2.6. Gaziantep'teki Şâzelî-Kâdirî Tekkesi'nde Mûsikî

Yukarıda Şâzelî ve Kâdirî tarikatlarında mûsikî konusunda genel bilgilere yer verilmiştir. Bu kısımda Gaziantep özelinde ve burada bulunan tekkedeki tüm uygulamaların mûsikî yönü ele alınacaktır.

Gaziantep'teki Şâzelî-Kâdirî tekkesinde zikir, cehri olarak yapılmaktadır. Zikir esnasında ve sohbet meclislerinde icrâ edilen mûsikî faaliyetlerinde sadece vurmalı saz olan "bendir veya def" kullanılmaktadır. Kıyâmî ve kuûdî olarak uygulanan zikirler her hafta tertip edilmektedir. Şeyh Hasan Arslan Hoca[192]'nın başlatmış olduğu gelenek üzere her Pazartesi ve Perşembe günleri yapılmaktadır. Pazartesi günleri akşam namazından sonra toplanılıp ikram ve dua sonrası yatsı namazı eda edilmektedir. Yatsı namazı sonrası salat-ı şerif, evrâd ve zikir (cehrî) toplu olarak yapılmaktadır. Aynı şekilde Perşembe günleri de uygulama bu şekilde yapılmakta farklı olarak bugünde "Kaside-i Mudâriyye" okunmaktadır.[193]

Zikrin uygulama sıralaması ise: Yatsı namazı sonrasında Bakara Sûresi'nin 110. âyeti "وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَۗ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِۗ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيرٌ." Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için ne hayır yaparsanız onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı eksiksiz görür." okunmakta, akabinde tövbe istiğfar (toplu olarak), Seyyidü'l istiğfar duası;

"اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّى ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ، خَلَقْتَنِى وَأَنَا عَبْدُكَ ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَىَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِى ، اغْفِرْ لِى ، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ."

Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Beni sen

[191] Cemalettin Server Revnakoğlu, "Tarikatlar Dünyasına Toplu Bakış VII:Rûmîlik ve İsmâilî Rûmî", *Tarih Dünyası* 1/8 (1953), 350; Çakır, "Kâdiriyye", 2011, 181-190.
[192] Şeyh Hasan Arslan Hoca hakkında detaylı bilgiler son bölümde verilmiştir.
[193] Hafız Ahmet Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.

yarattın. Ben senin kulunum, gücüm yettiği kadarıyla senin ahdin ve va'din üzere bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim; günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü senden başka hiçbir kimse günahları bağışlamaz (Buhârî, Deavât, 2).",

Ahzab Sûresi 56. Âyeti "إِنَّ اللهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۚ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيماً. Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun" okunmakta ve cumhur olarak "Allahumme sallî âlâ seyyîdîne Muhammedin ve âlîhi ve sahbihî ve sellim" cümlesi ile salavat okunmaktadır. Daha sonra "Lâ ilâhe illallah" cümlesi ile tevhid zikrine başlanmaktadır. Hicaz veya Uşşak makamında ağır bir ritimle başlanıp icrâ edilen tevhid zikri yürük bir ritimle sona ermektedir. Zikir aralarında Uşşak, Hicâz, Hüseynî ve Sabâ makamlarında ilâhî ve Arapça şuğuller icrâ edilmektedir. Sonrasında aşr-ı şerif okunur, tarikat silsilesi okunarak dua ile zikir sonlandırılmaktadır. Pazartesi ve Perşembe günleri tatbik edilen âyinlerde özellikle Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın divanından ilâhîler okunmaktadır.

Şekil 1: Uşşak Tevhid Zikri

Şekil 2: Uşşak Salât

Şâzelî tarikatında evrâd okumak büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu konuda Özbay[194], tarikatların geneline bakıldığında vird bakımından en çok evrâdın Şâzelîlik'te bulunması hasebiyle sadece zikir günlerinde ve meclislerde değil günlük ders olarak da gerek tekke müntesipleri gerek halk tarafından okunduğunu belirtmiştir. Özellikle Ebu'l Hasan Şâzelî'nin "Hizbü'l-hıfs, Hizbü'l-bahr, Hizbü'n-nasr, Hizbü'l-

[194] Hafız Ahmet Özbay Hoca, Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın vekilidir.

kebîr, Hizbül'l-feth" adlı virdleri bunlar arasındadır. Ayrıca her gün ikindi dersi olarak da Hizbü'l-bahr okunmaktadır. Abdüsselam İbn Meşîş'in tertip ettiği "Salât-ı Meşîşîyye" isimli salât da Perşembe günleri âyin meclisinde okunmaktadır.[195]

Gaziantep'teki Şâzelî-Kâdirî tekkesinde okunan evrâdlardan bazıları şu şekildedir:

Şâzelî tekkesinde icrâ edilen Ebü'l Hasan eş-Şâzelî'ye ait Hizbü'l-bahr metni (Arapça metin ekler kısmında verilmiştir);

Bismillâhirrahmânirrahîm

Yâ aliyyu yâ azîm, yâ halīmu yâ alîm. Ente rabbî ve ilmuke hasbî, feni' mer rabbu rabbî ve ni' mel hasbu hasbî, tensuru menteşâu ve entel azîzûrrahim. Nes' elükel i'smete fi'l harakâti vessekenâti vel kelimêti ve lirêdeti vel hatarêti mineşşukûki vezzunūni vel evhâmis sâtiratilil kulûb. An mutalatil ğuyûb. Fekadib tuli'el mu'minûn (3 defa). Ve zulzilü zilzêlen şedîdê. Ve iz yekûlul munâfikûne vellezîne fî kulû bihim meradun mê veadenallâhu ve resûluhû illê ğurûra. Fesebbitnê ven surnê ve sahhir lenê hezel bahre kemâ sahhartel bahre li mûsa aleyhisselâm. Ve sahharte nâra li ibrâhîm aleyhisselâm. Ve sahhartel cibâle velhadîde li dâvûde aleyhisselâm. Ve sahhartel rîha veş şeyâtîne li süleymâne aleyhisselâm. Ve sahhir lenê kulle bahrin huveleke fil ardi vessemêi vel mulki vel melekûti ve bahred dünyê ve bahrel âhireh. Ve sahhir lenê kulle şey'in yâ men bi yedihî melekûtu kulli şey'. Kef Hê Yâ Ayn Sâd (3 defa). Unsurnê feinneke hayrun nâsirîn. Vefteh lenâ feinneke hayrul fâtihîn. Vağfir lenâ feinneke hayrul ğâfirîn. Verhamnâ feinneke hayrur râhimîn. Verzuknâ feinneke hayrur râzikîn. Vehdinâ ve neccinâ minel kavmizzâlimîn. Ve heblenê rîhan tayyyibaten kemê hiye fî ilmike venşurhâ aleynê min hazâini rahmetike vahmilnê bihê hamlel kerâmeti, ma'asselâmeti vel âfiyeti fiddîni veddünyâ vel âhireti inneke âlâ kulli şey'in kadîr. Allâhumme yessir lenâ umûrenâ. Ma'arrâhati likulûbinâ ve ebdêninê. Ves selâmeti vel âfiyeti fiddîninâ ve dünyênê ve kunlenâ sâhiben fî seferinâ ve halîfeten fî ehlinâ vatmis alâ vucûhî e'dâinâ vemsehhum alâ mekênetihim felâ yestetî ûnel mudiyye velâ muciy'e ileynâ velev neşâu le tamesnâ alâ a'yunihim festebekus'sırâte feennâ yubsırûn. Ve lev neşêu lemesahnâhum âlâ mekânetihim femâstetâ'u mudiyyen ve lâ yerci'ûn. Yâsîn. Vel kur'ênil hakîm. İnneke leminel murselîn alâ sırâtın mustakîm. Tenzîlel a'zizir rahîm.

[195] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.

Li tunzira kavmen mâ unzira êbê uhum fehum ğâfilûn. Lekad hakkal kavlu alâ ekserihim fehum lâ yu'minûn. İnnê cealnâ fî a'nâ kıhim eğlâlen fehiye ilel ezkânifehum mukme hûn. Ve cealnê min beyni eydî him sedden ve min halfihim sedden feağşeynâ hum fehum lâ yubsirûn. Şâhetil vucûhu (3 defa). Ve a'netil vucûhu lil hayyil kayyûmi ve kad hâ be men hamele zulma. Tâ Sîn Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf. Meracel bahreynî yeltak' yân beyne humâ berza hun lâ yebğiyân. Hâ Mîm (7 defa). Hummel emru ve câen nasru fe aleynâ lâ yunsarûn. Hâ Mîm tenzîlul kitâbi minallâhil azîzil alîm. Ğâfiriz zenbi ve kâbilit tevbi şedîdil ikâb zid davli lâ ilâhe illâ huve ileyhil masîr. Bismillahî bâbuna tebâreke hîtâ nunâ. Yâsîn sak funâ. Kef Hâ Yâ Ayn Sâd kifâye tunâ. Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf himâye tunâ. Feseyek fike humullâh ve huves semî'ul alîm. Sitrul arşi mes bûlun aleynâ ve aynullâhi nâziretun ileynâ bi havlillâhi lâ yakdiru aleynâ vallâhu min verâihim muhit bel huve kur'ânun mecîd fî levhi mahfûz. Fallâhu hayrun hâfizan ve huve erhamur râhimîn. İnne veliyyallâhullezî nezzelel kitâbe ve huve yetevelles sâlihîn. Hasbiyallâhu lâ ilâhe illâ huve aleyhi tevekkeltu ve huve rabbul arşil azîm (3 defa). Bismillâhillezî lâ yedurru ma'asmihî şey'un fil ardı velâ fissemâi ve huvessemî'ul alîm (3 defa). Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm. (3 defa). Ve sallallahû alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihi ve sellim. Vel hamdulillâhi rabbil âlemin.[196]

Şâzelî tekkesinde icrâ edilen Abdüsselam İbn Meşîş'e ait Salât-ı Meşîşîyye metni (Arapça metin ekler kısmında verilmiştir);

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allâhumme salli alâ men minhun şekkatil esrâr. Ven felekatil ensâr. Ve fîhir tekatil hakâik. Ve tenez zelet ulûmu âdeme fe a'cezel halâik. Ve lehu tedâ eletil fuhumu felem yudrikhu minnê sêbikun ve lâ lâhîk. Fe riyêdul mele kûti bi zehri cemelihî mûnikat. Ve hiyâdul ceberûti bi feydi envêrihî mutedeffikat. Ve lâ şey'e illâ vehuve bihî menût. İz levlâl vêsidatu lezehebe kemâ kîlel mevsût. Salâten telîku bike minke ileyhi kemâ hüve ehluh. Allâhumme innehu sirrukel cêmi'uddâllu aleyk. Ve hicâbukel e'zamul kâimu leke beyne yedeyke Allâhumme elhıknî bi nesebihî ve hakkıknî bi hasebihî 'arrifnî iyyê hu ma'rifet. Eslemu bihê min mevâridi'l cehli ve ekrau bihâ min mevâridi'l fadl. Vahmilnî alâ sebîlihî ilâ hadratike hamlen mahfûfen bi nusretike

[196] Hafız Ahmet Özbay, *Vird* (Gaziantep: Şazeli Yayınevi, 2016), 44-50.

vakzif bî alel bâtıli feed meğuh. Ve zücce bî fî bi hâril ehâdiyyet. Venşulnî min evhâlit tevhîd. Ve eğriknî fî a'yni bahril vahdeti, hattê lâ erâ ve lâ esme'a ve lâ ecide ve lâ uhisse illâ bihâ. Vec'alil hicâbel e'zama hayâte rûhî. Ve rûhahû sirra hakîkatî. Ve hakîkatehu câmia avâlimî bitehkîkı'l hakkı'l evvel. Yâ Evvelu, Yâ Âhiru, Yâ Zâhiru, Yâ Bâtınu. İsme' nidâî bimâ semi'te bihî nidâe abdike Zekeriyyâ. Vensur nî bikelek. Ve eyyidnî bikelek. Vecma' beynî ve beynek. Ve hul beynî ve beyne gayrik. Allâh, Allâh, Allâh. İnnellezî ferada aleykel Kur'âne lerâdduke ilâ meâd. Rabbenâ âtinâ min ledunke rahmeten ve heyyi' lenâ min emrinâ raşadê.[197]

Şâzelî tekkesinde icrâ edilen İmam Bûsîrî (ö.695/1296?)'ye ait Kasîde-i Mudâriyye metni;

القصيدة المضرية

يا رب صل على المختار من مضر والأنبيا وجميع الرسل ما ذكروا

وصـل رب على الهادي وشيعتـــه وصحبه من لطي الدين قد نشروا

وجاهدوا معـه في الله واجتهـــدوا وهاجروا وله آووا وقد نصـروا

وبينوا الفرض والمسنون واعتصبوا لله واعتصموا بالله فانتصـــروا

أزكى صـلاة وأنمـاها وأشرفهـــا يعطر الكون ريًّا نشرها العطـرُ

معبوقة بعبيـق المســك زاكيـــةً من طيبهـا أرج الرضوان ينتشـر

عدَّ الحصى والثرى والرمل يتعبها نجمُ السما ونبـات الأرض والمدر

وعـدّ وزن مثاقيـل الجبـال كمـا يليـه قطـر جميـع الماء والمطرُ

وعـد ما حوت الأشجار مـن ورقٍ وكُلِّ حـرفٍ غدا يُتلـى ويستطـر

والوحش والطير والأسماك مع نعم يليهم الجنُّ والأمـــلاكُ والبشـرُ

والذر والنمل مع جمع الحبـوب كذا والشعروالصوفُ والأرياشُ والوبرُ

وما أحاط به العلمُ المُحيـــط ومـا جرى به القلـمُ المأمـورُ والقدرُ

وعـــدَّ نعمائك اللاتي منـنـت بهـا على الخلائـقِ مذ كانوا ومذ حُشـروا

وعدَّ مقدارهِ السامي الذي شرُفـت به النبيـــون والأمـلاك وافتخـروا

وعدَّ ما كان في الأكوانِ يا سنـــدي وما يكـون إلى أن تُبعـثَ الصـورُ

[197] Özbay, *Vird*, 74-75.

في كل طرفةَ عينٍ يطرفـــون بهـا أهل السماوات والأرضين أو يـــذروا

ملء السماوات والأرضين مع جبل الفرش والعرش والكرسي وما حصروا

ما أعدم الله موجوداً وأوجد مع دوماً صلاةً دوامـــاً ليس تنحصـــر

تستغرق العد مع جمع الدهور كما تُحيـطُ بالحـد لا تبقي ولا تـــذرُ

لا غايةً وانتهـــاءً يا عظيـمُ لهـا ولا لهـا أمـــدٌ يُقضى فيُعتبـــرُ

وعدَّ أضعاف مـا قد مـر من عدد مع ضعف أضعافه يامن له القـدرُ

كما تُحبُّ وترضى سيـدي وكما أمرتنـا أن نُصلِّي أنـت مقتـدرُ

مع السلام كما قد مر مـن عـدد ربي وضاعفهما والفضـل منتشـرُ

وكل ذلك مضـروبٌ بحقـك فـي أنفاسِ خلقك إن قلوا وإن كثـروا

يا رب واغفر لقاربهـا وسامعها والمسلميـن جميعـاً أينما حضـرُوا

ووالدينـا وأهلينـا وجيرتنـا وكلنـا سيـدي للعفـو مفتقـر

وقد أتيـت ذنوبـاً لا عداد لهـا لكـن عفـوك لا يُبقـي ولا يـذرُ

والهم عن كل ما أبغيـه أشغلـني وقـد أتى خاضعاً والقلـبُ منكسـرُ

أرجوك يارب في الدارين ترحمنا بجـاه من في يديه سبـح الحجـرُ

يا رب أعظم لنا أجـراً ومغفـرةً فـإن جودك بحر لـيس ينحصـرُ

واقضِ ديوناً لهـا الأخلاق ضائقةٌ وفـرج الكـرب عنـا أنت مقتـدرُ

وكن لطيفاً بنـا في كـل نازلـةً لُطفاً جميلاً بـه الأهـوال تنحسـرُ

بالمصطفى المجتبى خير الأنام ومن جلالةً نزلـت في مـدحه السورُ

ثم الصلاةُ على المختـار ما طلعت شمس النهار وما قد شعشـع القمرُ

ثم الرضـا عن أبي بكـر خليفتـه من قـامَ من بعدِهِ للديـن ينتصـرُ

وعن أبي حفصٍ الفاروقِ صاحِبِـهِ من قـولُهُ الفصلُ في أحكامـِهِ عُمَرُ

وجُد لعثمان ذي النورين من كمُلت له المحاسنُ في الـدارين والظَّفرُ

كـذا علـيٌّ مع ابنيـه وأُمهمـا أهلُ العباءِ كما قد جـاءنا الخبـرُ

سعـدٌ سعيدُ بن عوفٍ طلحـةٌ وأبُو عبيـدةٍ وزُبيـرٌ سـادةٌ غُـرَرُ

وحمـزةٌ وكذا العبـاسُ سيدُنـا ونجلـُهُ الحبـرُ من زالـت به الغيرُ

والآلُ والصحبُ والأتباعُ قاطبــةً ماجــن ليلُ الدياجي أو بدا السحــرُ

Yâ Rabbi salli alel muhtâri min mudarin, Vel enbiyâi ve cemiy' ır rusli mâ zükirû.

Ve salli rabbi alel hâdî ve şi'atihî, Ve sahbihî min latıyyid dîni kad neşerû.

Ve câhedû meahû fillâhi vectehedû, Ve hâcerû ve lehû âvev ve kad nasarû.

Ve beyyenül ferda vel mesnûne va'tesabû, Lillâhi va'tesamû billâhi fentesarû.

Ezkâ salâtin ve enmâhâ ve eşrafehâ, Yüattırul kevne minhê neşruhel atıru.

Ma'bûkaten bi abiyril miski zâkiyeten, Min tıybihâ eracür rıdvâni yenteşiru.

Addel hasâ ves serâ ver remli yetbeuhâ, Necmüs semâi ve nebâtül ardı vel mederu.

Ve adde vezni mesâkîlil cibâli kemâ, Yelîhi katru cemî'ıl mâi vel metaru.

Ve adde mâ havetil eşcâru min verakın, Ve külli harfin ğadâ yütlâ ve yüstetaru.

Vel vahşu vettayru vel esmêku ma'neamin, Yelîhumul cinnu vel emlêku vel beşerû

Vez zerru ven nemlu mea cemiy'ıl hübûbi kezâ, Veş şa'ru ves sûfu vel eryâşu vel veberu.

Ve mâ ehâta bihil ılmül muhıytü ve mâ, Cerâ bihil kalemül me'mûnu vel kaderu.

Ve adde ne'mâikellâtî menente bihâ, Alel halâikı müz kânû ve müz huşirû.

Ve adde mikdârihis sâmillezî şerafet, Bihin nebiyyûne vel emlâkü vefteharû.

Ve adde mâ kâne fil ekvâni yâ senedî, Ve mâ yekûnü ilâ en tüb'ases suveru.

Fî külli tarfeti aynin yatrifûne bihâ, Ehlüs semâvâti vel eradıyne ev yezeru.

Mil'es semâvâti vel eradıyne mea cebelin, Vel ferşi vel arşi vel kürsiyyi ve mâ hasarû.

Mâ a'demallâhü mevcûden ve evcede ma'dûmen, Salâten devâmen leyse tenhasıru.

Testağrikul adde mea cem'ıd dühûri kemâ, Tühıytu bil haddi lâ tübkî ve lâ tezeru.

Lâ ğâyeten ventihâen yâ azıymü lehâ, Ve lâ lehâ emedün yukdâ ve yu'teberu.

Ve adde ad'âfi mâ kad merra min adedin, Mea dı'fi ad'âfihî yâ men lehül kaderu.

Kemâ tühıbbü ve terdâ seyyidî ve kemâ, Emartenâ en nüsalliye ente muktediru.

Meas selâmi kemâ kad merra min adedin, Rabbî ve dâıfhümâ vel fadlü münteşiru.

Ve küllü zêlike madrûbün bi hakkıke fî, Enfâsi halkıke in kallû ve in kesirû.

Yâ rabbi vağfir li tâlîhâ ve sâmiıhâ, Vel müslimîne cemîan eynemâ hadarû.

Ve vâlidînâ ve ehlînâ ve cîrâninâ, Ve küllünâ seyyidî lil afvi müftekıru.

Ve kad etet bi zünûbin lâ ıdâde lehâ, Lâkin afveke lâ tübkî ve lâ yezeru.

Vel hemmü an külli mâ ebğıyhi eşğalenî, Ve kad etâ hâdıan vel kalbü münkesiru.

Ercûke yâ rabbi fid dârayni terhamünâ, Bi câhi men fî yedeyhi sebbehal haceru.

Yâ rabbi a'zım lenâ ecran ve mağfiraten, Lienne cûdeke bahrun leyse yenhasıru.

Vekdi düyûnen lehâl ahlaku dâikatun ve ferricil kerbe anne ente muktediru.

Ve kün latıyfen binâ fî külli nâziletin, Lutfen cemiylen bihil ehvâlü tenhasiru.

Bil mustafal müctebâ hayrul enâmi ve men, Celâleten nezelet fî medhıhis süveru.

Sümmes salâtü alel muhtâri mâ taleat, Şemsün nehâri ve mâ kad şa'şeal kameru.

Sümmer rıdâ an ebî bekrin haliyfetihî, Men kâme min ba'dihî lid diyni yentesıru.

Ve an ebî hafsıl fârûkı sâhıbihî, Min kavlühul faslü fî ahkâmihî umeru.

Ve cüd li osmâne zin nûrayni men kemület, Lehül mehâsinü fid dârayni vez zaferu.

Kezâ aliyyün mea ibneyhi ve ümmihimâ, Ehlül abâi kemâ kad câenal haberu.

Sa'dün Seıydünübnü avfin Talhatü ve Ebû, Ubeydete ve Zübeyrun sâdetül ğuraru.

Ve hamzatün ve kezâl abbâsu ve seyyidinâ ve neclühul haberu men zêlet bihil ğiyeru.

Vel âlü ves sahbü vel etbâu kâtıbeten, Mâ cenne leylüd deyâcî ev bedes seharu.[198]

Kasîde-i Mudâriyye'nin tekkede okunduğu şekli tespit edilmiş ve notaya alınmıştır. Aşağıda nota örneği verilen eser Çargâh makamında icrâ edilmektedir.

[198] Özbay, *Vird*, 58-69.

Şekil 3: Kasîde-i Mudâriyye (Şâzelî tekkesinde okunduğu şekli)

Tekkedeki mûsikî eğitimi ve faaliyetleri hakkında ise Özbay; özel olarak bugüne kadar usûl, makam ve mûsikî derslerinin yapılamadığını belirtmektedir. Fakat tekkede mûsikî derslerinin yakın zamanda hayata geçirilmesi yönünde çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.[199] Tekkede aynı zamanda cami mûsikîsi formlarından ezan ve Kur'ân-ı Kerîm tilavetleri de yapılmaktadır. Şeyh Hasan Hoca divanından seçilen ilâhîler devamlı olarak icrâ edilmektedir. Hasan Hoca divanından okunan ilâhîlere son bölümde yer verilmiştir.

[199] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEYH HASAN ARSLAN (eş-ŞEYH HASAN el-AYNÎ)

3.1. Hayatı

Kâdirî ve Şâzelî Şeyhi Hasan Arslan, 1928 yılında Gaziantep'in Şahinbey İlçesine bağlı Büyükşahinbey (Körkün) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hanifi Çavuş adıyla bilinmekte ve annesi Münevver hanımdır. İlkokul eğitimini köyünde tamamlamıştır. Daha sonra eğitim hayatına devam etmek istese de ailesinin kendisinden ayrı kalamaması nedeniyle sekteye uğramıştır. Erken yaşta evlenen Hasan Hoca'nın bu evlilikten beş çocuğu dünyaya gelmiştir.[200]

İlkokul tahsilinden sonra ilk ilmi derslerini köyde imam olarak görev yapan Ali Bilici Hoca (ö.?)'dan almaya başlamıştır. Askerlik yaşına kadar zorlu şartlar altında Ali Hoca'dan beş yıl boyunca Kur'ân-ı Kerîm, Osmanlıca ve Arapça derslerini almaya devam etmiştir. İlim ve okuma aşkı tükenmeyen Hasan Hoca, askerlik yıllarında bile izin günlerinde görev yaptığı Diyarbakır'daki Ulu Cami imamı Hafız Ali Mülayim Hoca ile tanışmış, ondan Şâfî fıkhı, Kur'ân-ı Kerim ve İslâmî konularda dersler almıştır. Vatani görevini tamamladıktan sonra hocası, Diyarbakır'da kalmasını ve medreselerde ilim tahsiline devam etmesini istese de Hasan Hoca evli olmasından dolayı memleketine dönmüştür.[201]

Siyasi baskıların, yasakların ve maddi-manevi zorlukların üst seviyede olduğu bir dönemde Hasan Hoca ilim tahsili için sürekli arayış içerisinde olmuştur. Nitekim köyde ikamet eden Hasan Hoca, Gaziantep merkezde ve Oğuzeli ilçesinde bulunan hocalarından dersler almak için hemen her gün on dört kilometrelik yolda yürüyerek gidip gelmiştir. Bu yıllarda fıkıh, Arapça ve hadis konusunda dersler almıştır. Bu dönemde Oğuzeli müftüsü olarak görev yapan Muhammed Salih İlhan Hoca

[200] Ahmet İhsan Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", *Gaziantep'te Dinî Hayat*, ed. Erol Erkan vd. (Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 2017), 884; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca* (Gaziantep: Hasan Hoca İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2012), 1-3; Hasan Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* (Gaziantep: Şazeli Yayınevi, 2019), 1-2; Türkoğlu, *Gaziantep'te Dînî Mûsikî*, 47.

[201] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 884-885; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 1-8.

(ö.1436/2015) ile ilmi derslere uzun yıllar devam etmiş ve Salih Hoca'dan icazet almıştır.[202]

Gaziantep merkez ve ilçelerde otuz beş yıl imam hatip olarak görev yapmış ve 1987 yılında emekli olmuştur. Sırasıyla imam hatip olarak görev yaptığı camiler; Ulumevlek (Taşlıca) Köyü, Altınyurt Köyü, Elbeyli Köyü, Hacı Veli Camiî, Salâvat Camiî, Şeyh Fethullah Camiî, Ahmet Muhtar Camiî.[203]

Gerek Gaziantep gerek Gaziantep dışında birçok tarikat erbâbından ilim, feyiz ve tasavvuf dersleri alan Hasan Hoca, 1997 yılında Hasan Hoca İlim Yayma Vakfını kurmuştur. Şâzelî ve Kâdirî tekkesi olarak faaliyet gösteren bu tekke halen faaliyetlerine devam etmektedir. Şeyh Hasan Arslan bu tekkede vefatına kadar irşad ve talebe yetiştirme faaliyetlerine devam etmiştir.

Şeyh Hasan Arslan Hoca 23 Haziran 2011 yılında Gaziantep'te vefat etmiştir. Kabri, Gaziantep Oğuzeli ilçesi Körkün Mahallesinde bulunan Hasan Hoca Camiî bahçesindedir.

3.2. Tasavvufî Yönü

Hasan Hoca manevi bir mürşit arayışında iken gördüğü bir rüya üzerine Kilis'te bulunan Kâdirî Şeyhi Muhammed Mükerrem Safi Efendi (ö.1387/1967) ile tanışmış ve bu zata intisap etmiştir. On beş yıl tekkeye hizmetlerinin akabinde şeyhi tarafından halvet sonrası naiplik makamı verilmiştir. Daha sonra Şeyh Mükerrem Safi'nin hastalığı sırasında hilafetin, Hasan Hoca'ya verilmesini belirtmiştir. Fakat yazılı olarak bu zattan icazet almadığı belirtilmektedir. Akabinde Siirt'in Kurtalan İlçesinin Teylan Köyüne giderek Kâdirî Şeyhi Muhammed Sıddık Teylâni (ö.1399/1979)'den "Kâdirî" icazetini almıştır. Dönemin Şam müftülerinden olan Muhammed Bedreddin Galâyâni (ö.?)'den "Nakşî" icazetini almıştır.[204]

---

[202] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 885-886; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 1-9.

[203] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 886; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 31.

[204] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 887-888; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 9-15.

Gaziantep'te Şeyh Hasan Hoca'dan önce Şâzelî tarikatına ait herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Şâzelî icazetini almasından önce Hasan Hoca'nın Şâzelî şeyhi Abdülkadir İsa'dan kısaca bahsetmek gerekmektedir. Şâzelîye'nin Derkâvîye-Mehâcîye-Alevîye-Haşimîye silsilesine mensup Halepli Şeyh Abdülkadir İsa, 1980'li yıllarda Türkiye'deki müntesiplerini ziyareti sırasında irşad çalışmaları için Güneydoğu bölgesini ziyaret etmiş ve bu ziyareti sırasında Şeyh Hasan Hoca ile de tanışmıştır. Hasan Hoca'ya "Şâzelî" icazetini veren Şeyh Abdülkadir İsa kendisini Gaziantep'teki halifesi olarak bıraktığı bilinmektedir. Ayrıca Şeyh Hasan Hoca, Şeyhi Abdülkadir İsa'nın müellifi olduğu *Hakâik ani't tasavvuf* adlı eserinin tercümesini *Tasavvuftan Hakikatler* adıyla 2003 yılında yapmıştır.[205]

İnsan-ı kâmil olma yolunda ömrü boyunca çalışan Şeyh Hasan el-Aynî'nin örnek kişiliği hakkındaki bazı görüşleri ve düşünceleri aktarmak gerekirse;

Kaya[206], Hasan Hoca'yı;

> "O, sadece sözüyle değil benliğiyle Rahman'a ram olup O'na bağlılığını fiilleriyle de gösteren bir Allah dostudur. Kimseden emir ve menfaat beklemeyen üstat, ilmiyle âmil bir âlim, talebe yetiştiren bir hoca, aynı zamanda insanlara yol gösteren bir mürşid-i kâmildir. Ancak cemiyetten uzak, inzivaya çekilmiş kendi nefsiyle meşgul olmayan bir mürşit. Gençliğini meydanlarda, olgunluk yıllarını talebe yetiştirmek için medreselerde, yaşlılık yıllarını ise sohbet ve şiirleri ile topluma hizmetle geçiren iman, şuur ve aşk adamıdır."[207]

sözleriyle ifade etmiştir.

Ay[208], Hasan Hoca'yı "Sadece manevi ilhamların tercümanı değil, yıllardır kendisini manevi terbiye hususunda insanlara hizmete vakfetmiş bir mürşittir."[209] sözleriyle ifade etmektedir.

---

[205] Güven, "Şâzeliyye", 431-432; Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 886-887; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 15.

[206] Doç. Dr. Ahmet İhsan Kaya, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Şeyh Hasan Hoca'nın yakın çevresinde bulunanlardan birisidir.

[207] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 15.

[208] Prof. Dr. Mehmet Emin Ay, Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

[209] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 13.

Özbay, Hasan Hoca'yı;

> "Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hayat tarzını kendine şiar edinmiş insan-ı kâmil olma yolunda Allah'ın veli kulları arasındadır. Hayatı boyunca Allah ve Resûlü'nün emirlerinden, Kur'ân ve sünnet çizgisinden asla ayrılmamıştır. Liderlik vasfı üst seviyede olan ender şahsiyetlerdendir. Hocam, tasavvuf eşittir şeriat, şeriat eşittir tarikat, şeriatın dışındaki bir tarikatın tasavvufî görüşünü kabul etmemiştir."[210]

sözleriyle ifade etmektedir.

3.3. Eserleri

Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın eserleri:

- *Tasavvuftan Hakikatler*

Abdülkadir İsa'ya ait *Hakâik ani't tasavvuf* adlı eserin çevirisi olarak Şey Hasan Arslan tarafından tercüme edilerek kaleme alınmıştır. Toplam 542 sayfadan oluşan eserde, tasavvufun tanımı, mertebeleri, önemi ve tasavvuf ile ilgili âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir.

- *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* (şiirlerinin toplandığı divânı)[211]

Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın sınırlı bir süre zarfında yazdığı şiirlerinin toplandığı bu eser, ilk olarak 1993 yılında kitap haline getirilmiş ve 2009 yılında son halini almıştır. Toplam 274 sayfadan oluşan eser içerisinde Şeyh Hasan Arslan'a ait 219 adet şiir bulunmaktadır.

- *Kurban Risalesi- Akide Risalesi*

Bu eserlerin basımı ve yayını yapılmamıştır. Küçük ölçekli olarak yazılan bu eserler, bahsedilen konular ile ilgili tavsiyeler ve kısa bilgilendirmeler içermektedir.

---

[210] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.
[211] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 890; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 9.

3.4. Şairlik Yönü

Şeyh Hasan Hoca'nın hayatı boyunca şiir ve ilâhîlere bilhassa önem verdiği aktarılmaktadır. Şiir ve ilâhîlerin, tekkedeki sohbetlere ve kurulan meclislere bütünlük kazandırdığı düşüncesinde olan Hasan Hoca, şiirin kaynağının ilham yoluyla olduğunu belirtmektedir.[212]

Şiirlerini yazmaya olgunluk yıllarında başlamıştır. Bulunduğu sohbet meclislerinde bazı şairlerin İslâm'a ve şeriata aykırı okudukları şiirler kendisini rahatsız etmiş ve bu şiirlere reddiyeler yazmıştır. Fakat tam manası ile şiir yazma sürecinin altmış üç yaşından sonra başladığı belirtilmektedir.[213] Altmış üç yaşında bir trafik kazası geçiren Hasan Hoca'nın bu kazadan sonra bazı manevi haller yaşadığı aktarılmıştır. Nitekim bu konuda Özbay, Hasan Hoca'nın kendisine "Oğlum bu ilim (şâirlik) altmış üç yaşından sonra bir anda verildi, önceleri yoktu."[214] söylediğini ifade etmektedir. Hasan Hoca'nın belirli bir süre boyunca şiirlerini yazdığı ve bu sürenin yaklaşık 10-15 yıl olduğu belirtilmiştir.[215]

Şeyh Hasan Hoca'ya göre şiirin Kur'ân ve sünnete uygun bir şekilde yazılması gerekmektedir. Şiirlerin vaaz ve sohbetlerden daha tesirli olduğunu ve kalıcı etkilerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Yazdığı şiirleri Allah sevgisini aktarmak için bir araç olarak kullanmış ve şiirlerini yazdıktan sonra çevresindekilere okuyarak batıl bir düşünce veya İslâm'a aykırı bir ifade bulunup bulunmadığını sormuştur.[216] Ayrıca Hasan Hoca bu konuyu "Şiirde belirtilen ifadeler iyi ise kelâm-ı kibar gibidir; eğer kötü ise söylenen kelamın kötüsü gibidir."[217] sözleriyle ifade etmiştir.

Hasan Hoca şiir yazma hususunda Yunus Emre, İbn-i Farid, Aziz Mahmud Hüdâyi ve Muhammed Bican gibi tasavvuf şairlerinden etkilenmiştir. Yazdığı şiirler, 1993 yılında *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adı ile divân haline getirilmiştir. Bu

[212] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 888-891; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 16-23.
[213] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 888-891; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 16-23.
[214] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.
[215] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.
[216] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 888-891; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 16-23.
[217] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 888-891; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 25.

süre zarfında şiir yazmaya devam eden Hasan Hoca'nın yeni şiirleri kitabın yeni baskılarına eklenerek son halini 2009 yılındaki 6. baskı ile almıştır.[218]

3.5. İlâhî Formunda Okunan Şiirleri

Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın yazdığı şiirler özellikle tekkede zikir esnasında ve sohbet meclislerinde sürekli okunmaktadır. Şiirlerini yazdıktan sonra Hasan Hoca, ses, makam ve okuyuş olarak kabiliyetli olan dervişlerine bu şiirleri ilâhî olarak okumalarını emretmiştir.[219] Yapılan araştırma ve elimizdeki veriler çerçevesinde Hasan Hoca'nın *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adlı dîvanında yer alan 220 şiirin çoğunluğu ilâhî formunda okunmaktadır.[220] Ayrıca şiirlerinden; Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10 adıyla on adet ayrı albüm çıkarılmıştır. Bu albümlerde yer alan ilâhîler notaya alınarak çalışmamıza eklenmiştir.

Genel manada müstakil olarak özel beste tertip edilmeyen ilâhîler, müzikolojik terimle "giydirme", "nazire" olarak tabir edilen yani başka bir ilâhî veya halk türküsünün ezgisine uyarlanmış biçimde okunmaktadır. Bu ilâhîlerde yöresel ağız ve yöresel ezgilerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Melodik yapı ve icrâ şekilleri itibariyle yöredeki halk müziği kültüründen etkilenilmiştir. Ayrıca icrâ edilen ilâhîlerin birçoğunda Güneydoğu bölgesinde sıklıkla rastlanılan Hüseynî, Hicaz, Saba, Kürdî ve Uşşak makamlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Güftesi Şeyh Hasan Arslan Hoca'ya ait ilâhîlerden notaya aktardığımız ve "giydirme" olarak tabir edilen bazı örnekleri aşağıdaki tabloda görebiliriz.

---

[218] Kaya, "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî", 888-891; Heyet, *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*, 22.

[219] Özbay, "Kişisel Görüşme", 23.10.2020.

[220] İlâhî formunda okunan şiirleri ayrıca "hasanhocailimyaymavakfi.com/uygulama" adlı web adresinde de mevcut bulunmaktadır.

Tablo 1: "Giydirme" yapılan eserlerden örnekler

Güfte: Şeyh Hasan Arslan		"Giydirme" Yapılan Eser	Beste	Makam
Hakk'tan Yana Gelsene	⇨	Ne Gam Yersin	Anonim (Derleyen Prof. Dr. Hüseyin Akpınar)	Hicaz
Sabır Eyle Katlan Gönül	⇨	Hakkı Seven Aşıkların	Anonim	Hüseyni
Kulluktan Kaçma	⇨	Bülbüller Sazda	Hüseyin Sebilci	Hüseyni
Gafletten Uyan	⇨	Şafak Söktü Yine Sunam Uyanmaz	Kemani Hayder Telhüner	Hüseyni
Mutlu Olursun	⇨	Bahçada Yeşil Çınar	Celal Güzelses	Hüzzam
Seher Yeli	⇨	Mevlam Gül Diyerek İki Göz Vermiş	Aşık Mahsuni Şerif	Hüseyni
Feyiz Aldım Diye Diye	⇨	Urfalıyam Ezelden	Anonim	Uşşak
Allah'tandır Bilesin	⇨	Sallahlahu Alâ Tâha	Muhammed Sıddik	Uşşak
Bütün Varım Kurban Sana	⇨	Bir Gece Muhammed'e Çalaptan Geldi Burak	Sami Özer	Segah
Kader Neyse Öyle Olur	⇨	Ne Zaman Anarsam Seni	Anonim	Hüseyni
Mihman Olarak Geldim	⇨	Kara Köprü Narlıktır	Derleyen Mehmet Özbek	Hicaz
İnsan Kamil Olamaz	⇨	Aşkın İle Aşıklar	Anonim	Segah
Yüce Mevlam	⇨	Gül Ahmed'im	Ensar Kardeşler	Kürdi
Uyan Gözüm	⇨	Ey Rahmeti Bol Padişah	Anonim	Uşşak
Razı Ol Da Gafil Gezme	⇨	Ayağında Kundura	Kaynak Mukim Tahir	Gerdaniye
Ağlayı Ağlayı Düşşem Yollara	⇨	Ahçiği Yolladım Urum Eline	Kaynak Enver Demirbağ	Bayati
Hakk'a Giden Yol Onların	⇨	Hakkı Seven Aşıkların	Anonim	Hüseyni
Derse Mevlam Ne Diyeyim	⇨	Sevdim Seni Mabuduma	Meçhul	Segah
Hikmet Gülün Deremezsin	⇨	Çökertme	Kaynak Rüştü Gür	Muhayyerkürdi
Gece Gündüz Coşam Mevlam	⇨	İsmi Sübhan	Anonim	Saba

Şeyh Hasan Hoca'nın şiirleri sadece tekke özelinde müntesipleri tarafından ilâhî olarak okunmakla kalmamış geniş kitlelere yayılmıştır. Ayrıca düğün, mevlîd, televizyon kanalları ve radyolarda ilâhîleri okunmaktadır.

Şeyh Hasan Hoca'ya ait şiirlerden, ilâhî formunda okunan, derlediğimiz bazı eserlerin notalarından örnekler;

Şekil 4: "Acep Halım Ne Olur" adlı ilâhînin notası

ACEP HALIM NE OLUR

Mahdud ömrüm dolacak,
Acep halım ne olur,
Vücud ruhsuz kalacak,
Acep halım ne olur.

Dostum gelir yanıma,
Yasin okur canıma,
Bakayım son anıma,
Acep halım ne olur.

Seven başlar soymaya,
Teneşire koymaya,
Gassal başlar yumaya,
Acep halım ne olur.

Musallaya koyarlar,
Namazımı kılarlar,
Kimliğimi sorarlar,
Acep halım ne olur.

Mezarımı kazarlar,
Tezkeremi yazarlar,
Münker, Nekir azarlar,
Acep halım ne olur.

Bilmem yerim hoş cinân
Bilmem yerim zor nîrân,,
Bunun biri, sen inan,
Acep halım ne olur.

Hasan, geçer zamanın,
İhvan sarar her yanın,
Hâli böyle dünyanın,
Acep halım ne olur.[221]

[221] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 24.

Şekil 5: "Allah Diyerek" adlı ilâhînin notası

ALLAH DİYEREK

Tevhid edelim, Allah diyerek,

O'na gidelim, Allah diyerek.

Abdest alalım, namaz kılalım,

Huzur bulalım, Allah diyerek.

Hakk'a kopalım, candan tapalım,

Zikir yapalım, Allah diyerek.

Kurma kendini, terk et fendini,

Söyle pendini, Allah diyerek.

Bırak kibrini, göster fikrini,

Eyle zikrini, Allah diyerek.

Aman darılma, gayre sarılma,

Dost'tan ayrılma, Allah diyerek.

Aşka kansana, dalıp bansana,

Dâim ansana, Allah diyerek.

Hasan sev dini, sen bırak kini,

Arıt nefsini, Allah diyerek.[222]

[222] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 43.

Şekil 6: "Efendimin Şehri Güzel Medine" adlı ilâhînin notası

EFENDİMİN ŞEHRİ GÜZEL MEDİNE

Ah-u zâr ederek ağlar gezerim
Efendimin şehri güzel Medine
Her zaman sevgisin içten sezerim
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine

Buyurun dostlarım, biz de varalım
Kubbe-yi Hadra'yı hemen soralım
Salât-u selâma güzel duralım
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine

Sağdan nefyeyleyip, sola vuralım
Tevhid tokmağıyla nefsi kıralım
Ravza karşısına konak kuralım
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine

Medine efdaldir dünya karada
Muhammed Mustafa yatar orada
Gidemem acizim engel arada
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine

Mahbûba kavuşmak başta kararım
Derûn-ı gönülden, onu ararım
Göremez ölürsem, nice zararım
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine

Hasan, Medine'ye yine erelim
Nâciz cismi dosta feda verelim
Bezleyleyip ruhu yere serelim
Efendimin şehri güzel Medine
Endişemi atıp düşsem derdine.[223]

[223] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 85.

Şekil 7: "Gafletten Uyan" adlı ilâhînin notası

GAFLETTEN UYAN

İnsan olan her dem düşünür bilir
Gel ey gâfil gönül gafletten uyan
Ecel uyku gibi ansızın gelir

Gel ey gâfil gönül gafletten uyan
Yolda kalır tembel olup uyuyan

Ukbâ ânı sana âyan olmadan
Vücûdun sararıp, benzin solmadan
Mahdud nefes bitip cansız kalmadan

Gel ey gâfil gönül gafletten uyan
Yolda kalır tembel olup uyuyan

Hayır hasenat yap ölüm gelmeden
Seni seven dostun kabre gömmeden
Varis olan gelip malın bölmeden

Gel ey gâfil gönül gafletten uyan
Yolda kalır tembel olup uyuyan

Hasan ömür geçti telaş eyleme
Zikret Kur'ân oku kem söz söyleme
Burda fazla gülüp gönül eğleme

Gel ey gâfil gönül gafletten uyan
Yolda kalır tembel olup uyuyan[224]

[224] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 96.

Şekil 8: "Hakk'tan Yana Gelsene" adlı ilâhînin notası

HAKK'TAN YANA GELSENE

Ey isyan kiriyle kirlenen insan
Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Ne zaman bitecek sehivle nisyân

Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Estağfirullah el-Azîm desene

Yetmez mi daldığın her dem gaflete
Nefsine uyarak düşme zillete
Terkeyle bed huyun girme illete

Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Estağfirullah el-Azîm desene

Kandın emmâreye hiç de caymazsın
Gâfil, sarhoş gezer neden aymazsın
Doğrulup müstakim yola kaymazsın

Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Estağfirullah el-Azîm desene

Dostum dünya fâni sevip nedersin
Geçen güne bakıp nefret edersin
Terk-i hayâ edip fıska gidersin

Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Estağfirullah el-Azîm desene

Hasan'ım yaşlandın kadeh dolmakta
Emânet vücûdun her dem solmakta
Kirâmen kâtibin suçun bulmakta

Tevbe edip Hakk'tan yana gelsene
Estağfirullah el-Azîm desene[225]

[225] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 119.

Şekil 9: "Kulluktan Kaçma" adlı ilâhînin notası

KULLUKTAN KAÇMA

Kulluktan kaçma,

Rabb'ına yönel.

Yüksekten uçma,

Rabb'ına yönel.

Vur gemi feme,

Kem sözü deme,

Haramı yeme,

Rabb'ına yönel.

Vebâlı alma,

Hizmetten kalma,

Gaflete dalma,

Rabb'ına yönel.

Perdeyi germe,

Kimseyi yerme,

Günaha girme,

Rabb'ına yönel.

Hasan'ım, durma,

Yüzünü burma,

Kendini kurma,

Rabb'ına yönel.[226]

[226] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 161.

Şekil 10: "Mutlu Olursun" adlı ilâhînin notası

MUTLU OLURSUN

Herkes seni severse,

Mutlu insan olursun.

Diller seni överse,

Mutlu insan olursun.

Bahr-ı ilme varırsan,

İnci, mercan alırsan,

Ehl-i tevhid kalırsan,

Mutlu insan olursun.

Kâmil mürşid bulursan,

O'na bende olursan,

İsyân, kirden yunursan,

Mutlu insan olursun.

Halvet yere girersen,

Hâlis amel derersen,

Vâsıl olup erersen,

Mutlu insan olursun.

Hasan sevip, kanarsan,

Aşka düşüp, yanarsan,

Zikir edip, anarsan,

Mutlu insan olursun.[227]

[227] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 182.

Şekil 11: "Sabır Eyle Katlan Gönül" adlı ilâhînin notası

SABIR EYLE KATLAN GÖNÜL

Fâni dünya böyle geçer,

Sabır eyle katlan gönül,

Burda eken, orda biçer,

Sabır eyle katlan gönül.

Fırsat elden çabuk kaçar,

Beden kalır, ruhun uçar,

Usanç duyup, kalma nâçar,

Sabır eyle katlan gönül.

Yürü yola, bezip kalma,

Nefes mahdud, boşa salma,

Hakk'ı düşün, gayra dalma,

Sabır eyle katlan gönül.

Sağa sola sözün bükme,

Nâdân ere için dökme,

Olur olmaz vursa tekme,

Sabır eyle katlan gönül.

Hasan, doğru yönden çıkma,

Öksüz, yetim gönlün yıkma,

Zahmet görsen yine bıkma,

Sabır eyle katlan gönül.[228]

[228] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 219.

Şekil 12: "Tevbeye Gel" adlı ilâhînin notası

TEVBEYE GEL

Canın tenden uçmadan,

Tevbeye gel tevbeye.

Eşin korkup kaçmadan,

Tevbeye gel tevbeye.

Ölüm ansız gelmeden,

Gaflet ile ölmeden,

Ruhun gidip solmadan,

Tevbeye gel tevbeye.

Teneşire konmadan,

Gassal seni yumadan,

Mezarına savmadan,

Tevbeye gel tevbeye.

Seri yere sermeden,

Sualini vermeden,

Melek topuz vurmadan,

Tevbeye gel tevbeye.

Hasan haşre varmadan,

Üryan olup durmadan,

Rabb'ın hesap sormadan,

Tevbeye gel tevbeye.[229]

[229] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 237.

Şekil 13: "O Muhammed Mustafa" adlı ilâhînin notası

O MUHAMMED MUSTAFA

Sevdim onu canımdan,

O Muhammed Mustafa.

Hayâl gitmez yanımdan,

O Muhammed Mustafa.

Gönlü Hakk' a çeviren,

Bâtıl putu deviren,

Allah Allah dediren,

O Muhammed Mustafa.

Nâsı zikre erdiren.

Öksüz, yetim güldüren,

Bütün cehli söndüren,

O Muhammed Mustafa.

Güler yüzle söyleyen,

Sâile "Lâ" demeyen,

İpek libas giymeyen,

O Muhammed Mustafa.

Hasan, sev ki yolunu,

Hakk'ın hâlis kulunu,

Uzat ona kolunu,

O Muhammed Mustafa.[230]

[230] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 202.

Şekil 14: "Erbâb-ı Tarikat" adlı ilâhînin notası

NE KADAR GÜZELİM İNSANDIR BUNLAR

Erbâb-ı tarîkat olan insanlar,

Ne kadar güzelim insandır bunlar.

Sâlih, sâlim, sâfi, kâmil kalanlar,

Ne kadar güzelim insandır bunlar.

Gece gündüz dâim şükür yaparlar,

Âbid, zâhid olup, Hakk'a taparlar,

Hased, kinin, buğzun bâbın kaparlar,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.

Kimseye çatarak hatır yıkmazlar,

Nefise uyarak yoldan çıkmazlar,

İyilik sunarak başa kakmazlar,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.

Sâdık sözlü kalıp fikir güderler,

Seherleri kalkıp zikir ederler,

Abdestle mescide erken giderler,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.

Hakikatı görüp, hemen alırlar,

Tevhid sözü üzre sâbit kalırlar,

Ehlullahı bulup mutlu olurlar,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.

Taş, çakıl atana, güller atarlar,

Nasihat alana, hikmet satarlar,

Az yerler, az söyler, azca yatarlar,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar

Kakarak söversen, dilsizdir onlar,

Kızarak döversen, elsizdir onlar,

Zannedersin sanki öksüzdür onlar,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.

Hasan durma, hemen katıl şunlara,

Hak aşkıyla yanan derviş canlara,

Allah'ın emrine tam uyanlara,

Ne kadar güzelim, insandır bunlar.[231]

[231] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 189.

Şekil 15: "İnsan Kâmil Olamaz" adlı ilâhînin notası

İNSAN KÂMİL OLAMAZ

Ğadab, kinin kırmadan,

Bilgin ere varmadan,

İlm-i fıkhı sormadan,

İnsan kâmil olamaz.

Sağı solu seçmeden,

Pîr elinden içmeden,

Candan, serden geçmeden,

İnsan kâmil olamaz.

İsyân, cürmü kovmadan,

Kalbin kirin yumadan,

Edhem gibi olmadan,

İnsan nâil olamaz.

İlm-i hâli dermeden,

Gönlü yere sermeden,

Dosta ruhun vermeden,

İnsan vâsıl olamaz.

Hasan, hizmet etmeden,

Kemâl bulup yetmeden,

Benlik, kibir gitmeden,

İnsan fâdıl olamaz.[232]

[232] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 139.

Şekil 16: "Lâ İlâhe İllallah" adlı ilâhînin notası

LÂ İLÂHE İLLALLAH

Kâmil eder fertleri,
Kökten söker dertleri,
Ehl-i zikrin virdleri
Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,
Lâ ilâhe illallah,
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Sabit kalır, tam iman,
Hâsıl olur, hem eman,
Gece, gündüz her zaman,
Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,
Lâ ilâhe illallah,
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Sakın hile kurmayın,
Sözü gayre vurmayın,
Allah deyin, durmayın,
Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,
Lâ ilâhe illallah,
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Mü'min çeker çok âhı,
Tesbih, tehlil silahı,
Cennet âlâ miftâhı;
Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,
Lâ ilâhe illallah,
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Dostum olma kör nâçar,
Tevhid, kalbi pür açar,
Şeytan duyar, kor kaçar,
Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,
Lâ ilâhe illallah,
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Hasan, söyle hiç durma,

Gaflet edip oturma,

Ömrü boşa uçurma,

Lâ ilâhe illallah.

Lâ ilâhe illallah,

Lâ ilâhe illallah,

Muhammed Resûlullah,

Aleyhi salâtullah.[233]

[233] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 163.

Şekil 17: "Nebîm Muhammed'e" adlı ilâhînin notası

NEBÎM MUHAMMED'E

Gelin dost şehrine yine erelim,

Edeple bâb-ı selâmdan girelim.

Salât-u selâmı çokça verelim,

Nebîm Muhammed'e, canım Ahmed'e.

Nebiy-yi Zîşâna saygı duyalım,

Ahlâk sünnetine candan uyalım,

Malı, mülkü, canı feda koyalım,

Nebîm Muhammed'e, canım Ahmed'e.

Nâr-ı aşka yanıp, gönül bağlasam,

Gece gündüz, hayal kurup ağlasam,

Bâd-ı sabâ ile selâm yollasam,

Nebîm Muhammed'e, canım Ahmed'e.

Fakirim gidemem, engel arada,

Âciz cismim burda, ruhum orada,

Şefaat izni var, mahşer kübrâda,

Nebîm Muhammed'e, canım Ahmed'e.

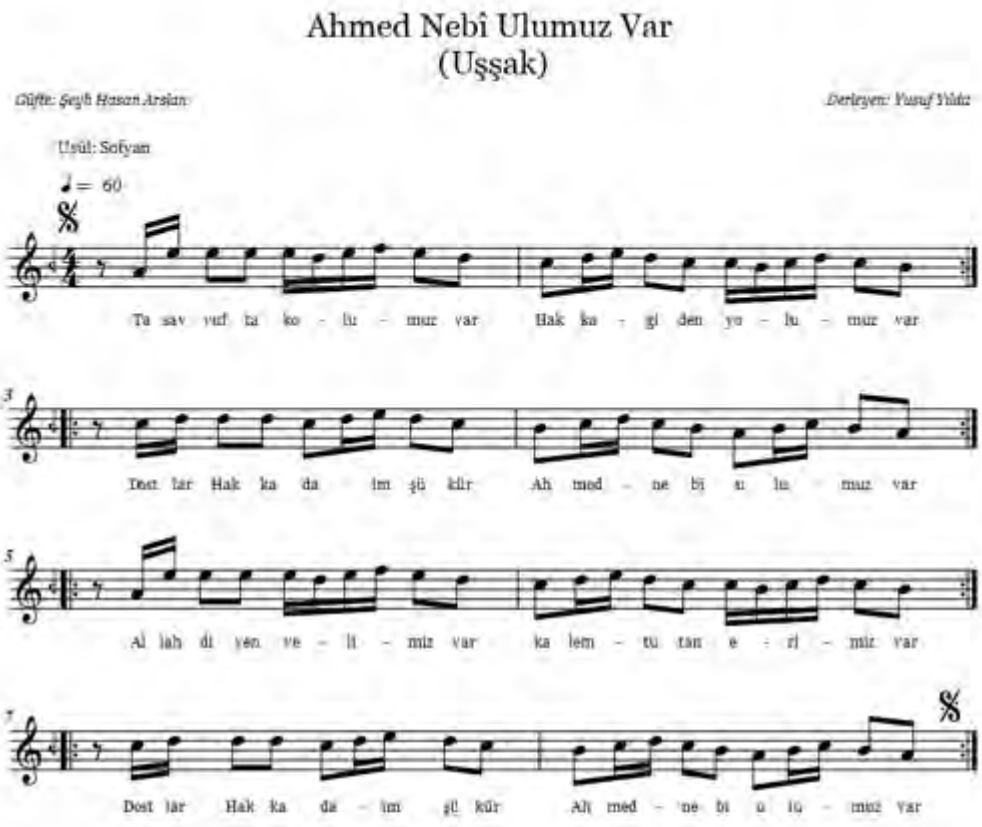
Sakın tembel olup, kalma âvâre,
Allah, muhibbini yakar mı nâre?

Hasan bağışlana, Ahmed muhtâre,

Nebîm Muhammed'e, canım Ahmed'e.[234]

[234] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 192.

Şekil 18: "Ahmed Nebî Ulumuz Var" adlı ilâhînin notası

AHMED NEBÎ ULUMUZ VAR

Tasavvufta kolumuz var,

Hakk'a giden yolumuz var.

Dostlar, Hakk'a dâim şükür,

Ahmed Nebî ulumuz var.

Allah diyen velimiz var,
Kalem tutan erimiz var,

Dostlar, Hakk'a dâim şükür,

İrfan veren yerimiz var.

Kur'ân diyen dilimiz var,

Tesbih çeken elimiz var,

Dostlar, Hakk'a dâim şükür,

Secde eden serimiz var.

Abdülkadir pîrimiz var,
Engin olan kalbimiz var,

Dostlar, Hakk'a dâim şükür,

Hikmet seren bilgimiz var.

Hasan bizim dergimiz var,
İlim, sohbet, sergimiz var,

Dostlar, Hakk'a dâim şükür,

Edeb veren görgümüz var.[235]

[235] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 35.

Şekil 19: "Abdülkâdir Geylânî" adlı ilâhînin notası

ABDÜLKÂDİR GEYLÂNİ

Velîlerin hünkârı, Abdülkâdir Geylânî,
Dervişlerin efkârı, Abdülkâdir Geylânî.
Peygamberin soyundan, ahlâkı var huyundan,
Hoşlanmazdı oyundan, Abdülkâdir Geylânî.

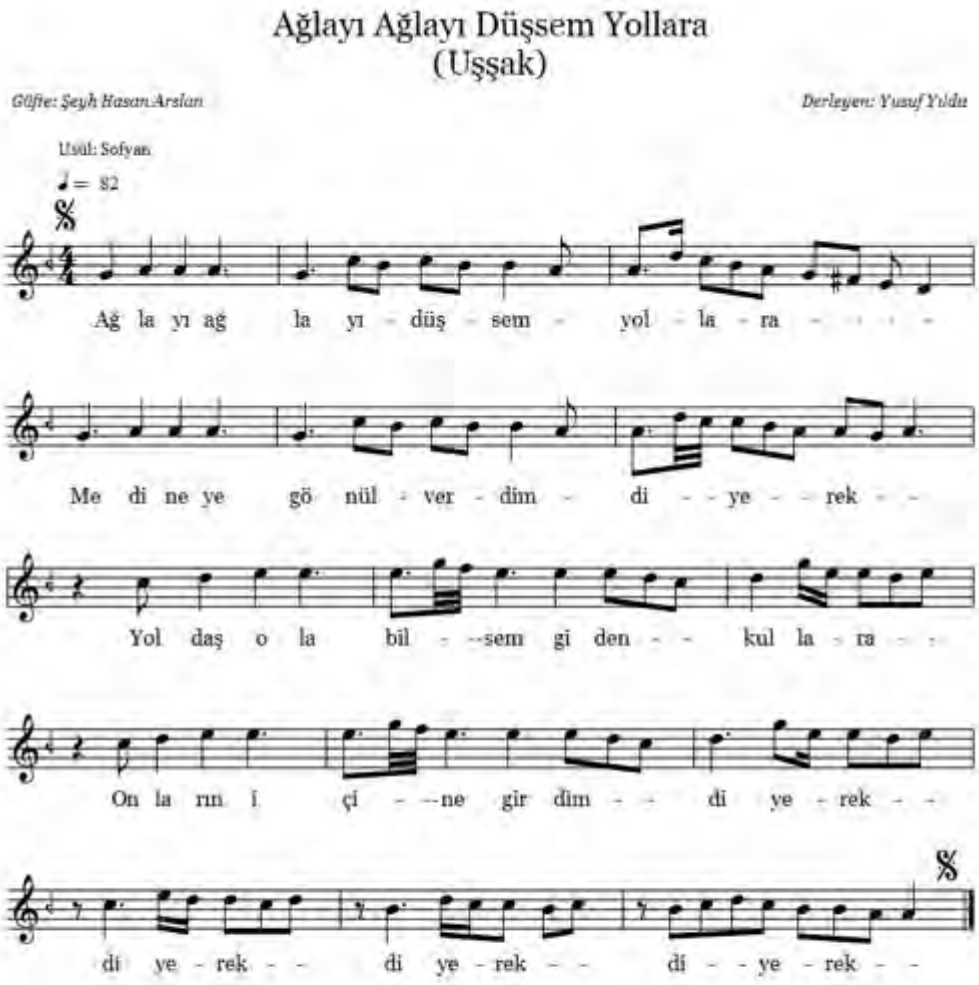
Ol Bağdad'ın ilinde, şarkın, garbın dilinde,
Gör hücceti elinde, Abdülkâdir Geylânî.
Tekke, mescid solunda, gözüm nurlu yolunda,
Bendenizim kolunda, Abdülkâdir Geylânî.

Gayrın gönlün hiç yıkma, müridine kem bakma,
Çünkü demiş, 'Sen korkma', Abdülkâdir Geylânî.
Kaldır yüzden nikâbı, Bâz-ul eşheb lakabı,
Dardakinin hitabı, Abdülkâdir Geylânî.

Emr-i ma'ruf söyledi, nasihatlar eyledi,
İhvanların diledi, Abdülkâdir Geylânî.
Hasan, düşme gözünden, hiç de çıkma sözünden,
O'nu sev ki özünden, Abdülkâdir Geylânî.[236]

[236] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 21.

Şekil 20: "Ağlayı Ağlayı Düşsem Yollara" adlı ilâhînin notası

AĞLAYI AĞLAYI DÜŞSEM YOLLARA

Ağlayı ağlayı düşsem yollara,
Medine'ye gönül verdim diyerek.
Yoldaş olabilsem giden kullara,
Onların içine girdim diyerek.

O yeşil kubbeye yakında ersem,
Efendime salât, selâmı versem,
Huzurda yüzümü yerlere sürsem,
Bu yüce şerefe erdim diyerek.

İhlâslı amelle Ma'bûd'a tapsam,
Mevlâ'nın dostunu ziyaret yapsam,
Tazarru ederek belbentten kapsam,
Şebekeye yüzüm sürdüm diyerek.

Allah nasip etse oraya varsam,
Edebi, erkânı bilenden sorsam,
Ravza karşısında huzura dursam,
Gönlümü huzura serdim diyerek.

Hasan, salâvatı unutma getir,
Varamazsan ona, melek iletir,
İstekle gidilmez, kısmet iledir,
Kısmet oldu yine gördüm diyerek.[237]

[237] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 32.

Şekil 21: "Allah Allah Diyerek" adlı ilâhînin notası

ALLAH ALLAH DİYEREK

Seher vakti uyansam,

Allah Allah diyerek.

Reng-i aşka boyansam,

Allah Allah diyerek.

Hayır yapsam elimle,

Tevbe etsem dilimle,

Hakk'ı ansam gönlümle,

Allah Allah diyerek.

Ehl-i hâl'e sorayım,

Zikre meclis kurayım,

Kalbe tevhid vurayım,

Allah Allah diyerek.

Aşka düşüp yanayım,

O'nu sevip kanayım,

Gece-gündüz anayım,

Allah Allah diyerek.

Hasan niye şaşayım?

Nefis engel aşayım,

Doğru yola koşayım,

Allah Allah diyerek.[238]

[238] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 43.

Şekil 22: "Allah'tandır Bilesin" adlı ilâhînin notası

ALLAH'TANDIR BİLESİN

Eza ile cefalar,

Allah'tandır bilesin.

Keyif ile sefalar,

Allah'tandır bilesin.

Dağlar ile çayırlar,

Yüksek uçan tayırlar,

Şerler ile hayırlar,

Allah'tandır bilesin.

Olan ondan olacak,

Vücut, tenin solacak,

Beden cansız kalacak,

Allah'tandır bilesin.

Mutlu kapı açarsan,

Kanat takıp uçarsan,

Hak'tan yana kaçarsan,

Allah'tandır bilesin.

Hasan, sen de uyansan,

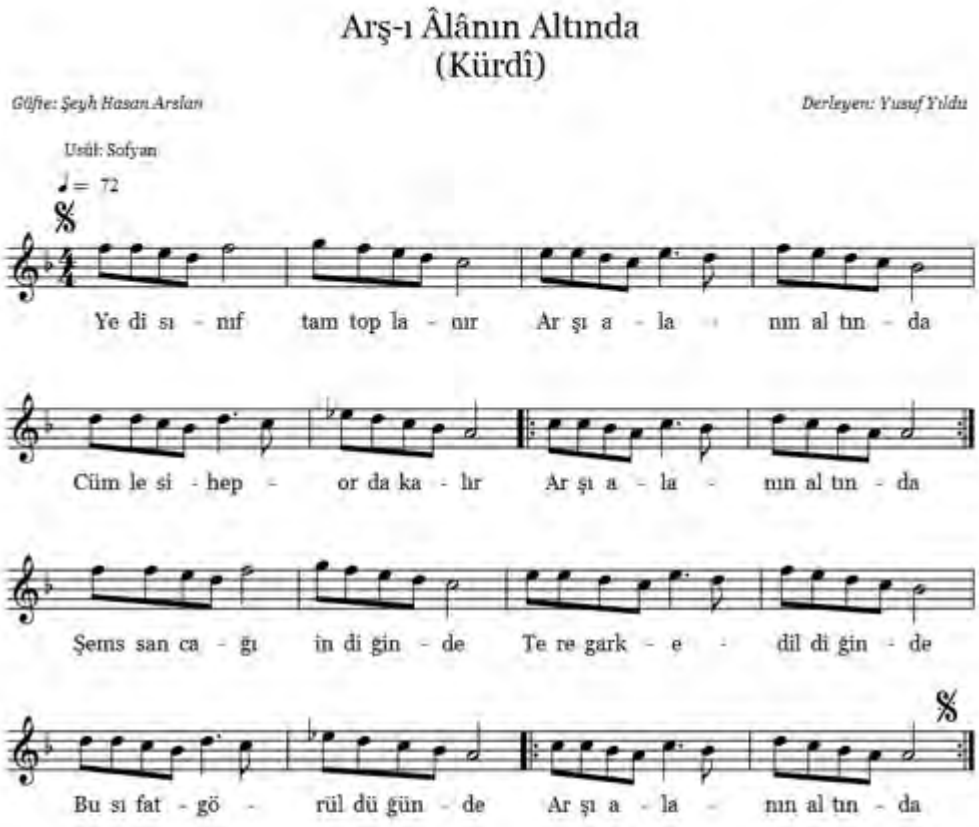
Amber, miske boyansan,

Zahmet çekip, dayansan,

Allah'tandır bilesin.[239]

[239] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 45.

Şekil 23: "Arş-ı Âlânın Altında" adlı ilâhînin notası

ARŞ-I ÂLÂNIN ALTINDA

Yedi sınıf tam toplanır,
Arş-ı âlânın altında.
Cümlesi hep orda kalır,
Arş-ı âlânın altında.

Şems aşağı indiğinde,
Tere gark edildiğinde,
Bu sıfat görüldüğünde,
Arş-ı âlânın altında.

Birinci adil padişah,
O'ndan râzı olur Allah,
Bunda etme hiç iştibah,
Arş-ı âlânın altında.

Rabb'a ibadet kılanlar,
Gençliğini yıpratanlar,
Kendini hakka salanlar,
Arş-ı âlânın altında.

Dünyada sünnete uyan,
Gönlün mescide bağlayan,
Kalbini camide koyan,
Arş-ı âlânın altında.

Allah için sevişenler,
O ecilden görüşenler,
Ayruluben birleşenler,
Arş-ı âlânın altında.

Güzel hanım davet salsa,
Adam da Allah'tan korksa,
Yapmam! Haram diye kaçsa,
Arş-ı âlânın altında.

Bir kişi sadaka verse,
Sağın solundan gizlese,
Amelinde ihlas etse,
Arş-ı âlânın altında

Şol kişi ki zikir yapsa,
Aşka düşerekten coşsa,
Gözlerinden yaşlar saçsa,
Arş-ı âlânın altında.

Hasan sen, dua kılasın,
Bu sıfatlarda olasın,
Sabit imanla kalasın,
Arş-ı âlânın altında.[240]

[240] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 49.

Şekil 24: "Bakma Şu Kâinatın Ziynetine" adlı ilâhînin notası

BAKMA ŞU KÂİNATIN ZİYNETİNE

Bakma şu kâinatın ziynetine,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.
Âbid ol, ihlâsı al niyetine,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.

Malı mülkü eylemesin virdinden,
Dünya sevgilerini at gönlünden,
Hem tul-u emeli çıkar kendinden,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.

Götürür nefisin baktığın yana,
Aldatarak fırsatı vermez sana,
Nefesin sayılı, kulak ver bana,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.

Hem nazar kıl, hüküm eden şâhlara,
Onlar da katıldılar topraklara,
Bakılacak mahşerde hesaplara,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.

Hasan aldanma dünya hilesine,
Seni de çeker toprak sinesine,
Gireceksin kabrin içerisine,
Ömrünü boş yere verdiğin yeter.[241]

[241] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 53.

Şekil 25: "Bütün Günahıma Estağfirullah" adlı ilâhînin notası

BÜTÜN GÜNAHIMA ESTAĞFİRULLAH

Çoğaldı günahım, nefsim taşlarım,
Bütün günahıma estağfirullah.
Nâdimim, pişmanım, gönlüm haşlarım,
Bütün günahıma estağfirullah.

Suçluyum, dönderme umut kapından,
Kulunu bağışla, kendi katından,
Affını umarım yüce zâtından,
Bütün günahıma estağfirullah.

"Lâ taknatû" vardır, duydum övündüm,
Mağfiret haberin aldım, sevindim,
Settar-ul uyûbsun, sana güvendim,
Bütün günahıma estağfirullah.

Acizim, ayırma bol rahmetinden,
Nasibimi alam pür nimetinden,
Koru ahiretin hor zilletinden,
Bütün günahıma estağfirullah.

Hasan, isyankârım her dem söylerim,
Mevlâm affetmezse acep neylerim,
Sabah akşam korkar, tevbe eylerim,
Bütün günahıma estağfirullah.[242]

[242] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 63.

Şekil 26: "Bütün Varım Kurban Sana" adlı ilâhînin notası

BÜTÜN VARIM KURBAN SANA

Yüce Nebî fahr-i cihân,
Bütün varım kurban sana,
Şahit buna, bende cenan,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Bir kez yönel benden yana,
Sirrim görüp, aşka kana,
Pek çok salât, selâm sana,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Seni sevmek oldu kârım,
Göğe çıkar âh-u zârım,
Ahmed Muhtar, dostum, yarım,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Her dem Hakk'a hem koşarım,
Hadis okur, hem yaşarım,
Adın anar, hem coşarım,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Eşsiz, ekmel tek insansın,
Peygamber-i ins-ü cansın,
Dünya, ukbâ tek sultansın,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Ol Seyyid-ül mürselînsin,
Hem Şefi-ül müznibînsin,
Muhammedün-ül eminsin,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle n'olur bana.

Miskin Hasan, neler yazar,
Seher kurar mutlu pazar,
Lutfet bana eyle nazar,
Bütün varım kurban sana,
Nazar eyle nolur bana.[243]

[243] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 62.

Şekil 27: "Dilim, Kalbim Tevhid Desin" adlı ilâhînin notası

DİLİM, KALBİM TEVHİD DESİN

Tevhid dedim, çağlar oldum,

Günah ettim ağlar oldum,

Dilim, kalbim tevhid desin,

Rabb'a gönül bağlar oldum.

Hamd-u sena çokça yapam,

Âbid olam Hakk'a tapam,

Dilim kalbim tevhid desin,

Gayrı yola niye sapam.

Gönül evin yıkmam beyim,

Başka sevda tıkmam beyim,

Dilim kalbim tevhid desin,

Zikir yapıp, bıkmam beyim.

Koru Rabb'ım efkârımı,

Hâlis edem ezkârımı,

Dilim kalbim tevhid desin,

İyi bilem, has kârımı.

Hasan, tembel olma sakın,

Allah sana senden yakın,

Dilim kalbim tevhid desin,

Rahmet etsin yüce Hakk'ın.[244]

[244] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 71.

Şekil 28: "Doğdu Güzel Muhammed" adlı ilâhînin notası

DOĞDU GÜZEL MUHAMMED

Pazartesi gecesi,

Doğdu güzel Muhammed.

Haber aldı nicesi,

Doğdu güzel Muhammed.

Şems-i Hüdâ tam doğdu,

Âlem nura gark oldu,

Taşkın küfür, son buldu,

Doğdu güzel Muhammed.

Güzel buhur kokunur,

Burcak burcak dokunur,

Mevlid medhi okunur,

Doğdu güzel Muhammed.

Mutlu oldun Âmine,

Nurlar yağdı evine,

Mü'min, müslim sevine,

Doğdu güzel Muhammed.

Hasan, pâk et özünü,

Doğru söyle sözünü,

Ya Rab! Göster yüzünü,

Doğdu güzel Muhammed.[245]

[245] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 74.

Şekil 29: "Doğru Yollar Hep Bizim" adlı ilâhînin notası

DOĞRU YOLLAR HEP BİZİM

Aklı olan Hakk'ı inkâr eder mi?
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.
Âyet, hadis okur, hiç terkeder mi?
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

Sevdim Ebu Bekr'i, âdil Ömer'i,
Hazreti Osman'ı, Ali Hayderi,
Muhibb-i çâryar'ın cennettir yeri,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

O Resûl-i Ekrem, dost habibimiz,
İmam Mâturidi kalp tabibimiz,
Böyle haber verir, der lebibimiz,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

Hasan'la Hüseyin, sevdiklerimiz,
Yoluna can feda ettiklerimiz,
Sırat-ı müstakim, gittiklerimiz,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

İmam-ı Âzam'dır ser liderimiz,
Seyyid Abdulkâdir tarîk pirimiz,
Ehl-i sünnet yeri, bizim yerimiz,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

Ne Vehhâbi, Zeydî, ne de Şiayız,
Herkes bilir, batıl fikre uymayız,
Doğru yürür, doğru yaşar, kaymayız,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

Sâhib-i tevhidiz, gayra çatmayız,
Ashaba kızarak, kem söz atmayız,
İlm-i fıkhı anlar, bid'at katmayız,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.

Hasan, ehlullâhın sözünden çıkma,
Akideni bozup ukbâyı yıkma,
İhlâs ile yaşa, kalbini sıkma,
Hakk'a giden doğru yollar hep bizim.[246]

[246] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 75.

Şekil 30: "Dünya Pazarında" adlı ilâhînin notası

DÜNYA PAZARINDA

Feyz aldım Rabb'ımdan,

Dünya pazarında.

Severim canımdan,

Dünya pazarında.

Dünyayı hor görme,

Ömrün boşa verme,

Lâkin onu sevme,

Dünya pazarında.

Ehlinden al sabak,

Geçen ömrüne bak,

Hiç olma avanak,

Dünya pazarında.

Hiç tembel durma,

Hem âvare olma,

Hayır yap, yanılma,

Dünya pazarında.

Hasan sen de yanma,

Kör şeytana kanma,

Boşa oyalanma,

Dünya pazarında.[247]

[247] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 82.

Şekil 31: "Envâr-ı Zikrullahtır" adlı ilâhînin notası

ENVÂR-I ZİKRULLAHTIR

Küfür zulmetin yırtan,

Envâr-ı zikrullahtır.

İnsanı eden sultan,

Envâr-ı zikrullahtır.

Kalpten ağyarı süren,

Umduğunu gösteren,

Mahbubuna erdiren,

Envâr-ı zikrullahtır.

Dünya sevgisin atan,

Sirrine nurlar katan,

Eden cenneti vatan,

Envâr-ı zikrullahtır.

Rabb'a kulum dediren,

Meleklere sevdiren,

Vâsıl edip güldüren,

Envâr-ı zikrullahtır.

Kemâlatı bulduran,

Aşk-ı Hakk'ı dolduran,

İsyânları kaldıran,

Envâr-ı zikrullahtır.

Sıdk ile tevhid diyen,

Günahları gideren,

Hasan aşka düşüren,

Envâr-ı zikrullahtır.[248]

[248] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 88.

Şekil 32: "Feyiz Aldım Diye Diye" adlı ilâhînin notası

FEYİZ ALDIM DİYE DİYE

Gül-i aşka gönlüm sürsem,

Feyiz aldım diye diye.

Hikmet bağın gülün dersem,

Feyiz aldım diye diye.

Hakk'ı sevip içten yansam,

Seher vakti O'nu ansam,

Tevbe edip suçtan yunsam,

Feyiz aldım diye diye.

Kâmil olan pir'i seçsem,

Dest-i dosttan bâde içsem,

"Belî" deyip serden geçsem,

Feyiz aldım diye diye.

Gülmez ağlar benim gözüm,

Mevlâm, kara etme yüzüm,

Sana döndü şimdi özüm,

Feyiz aldım diye diye.

Miskin Hasan hâdim olsun,

Allah desin, coşsun dolsun,

Dua etsin, rıza bulsun,

Feyiz aldım diye diye.[249]

[249] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 93.

Şekil 33: "Gece Gündüz Coşam Mevlâm" adlı ilâhînin notası

GECE GÜNDÜZ COŞAM MEVLÂM

Doldur beni aşkın ile,

Gece gündüz coşam Mevlâm.

Âciz kula fadlın dile,

Gece gündüz coşam Mevlâm,

Rahmetine koşam Mevlâm.

Ehl-i tarîk kollarına,

Uyam nurlu yollarına,

Sevdir salih kullarına,

Gece gündüz coşam Mevlâm,

Rahmetine koşam Mevlâm.

Tevbe diye çekem âhı,

Dâim anam o Allah'ı,

Giyem aba, yün külâhı,

Gece gündüz coşam Mevlâm,

Rahmetine koşam Mevlâm.

Zayıf tenim, rahm'et bana,

Âşık olam ben de sana,

Adın anam yana yana,

Gece gündüz coşam Mevlâm,

Rahmetine koşam Mevlâm.

Hasan senin kemter kulun,

Göster ona doğru yolun,

İyi bilsin sağın solun,

Gece gündüz coşam Mevlâm,

Rahmetine koşam Mevlâm.[250]

[250] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 97.

Şekil 34: "Gece Gündüz Tevhid Eyle" adlı ilâhînin notası

GECE GÜNDÜZ TEVHİD EYLE

Yaradana gönül versen,
Gece gündüz tevhid eyle.
Rabb'ım beni seve dersen,
Gece gündüz tevhid eyle.

Tevbe eyle, sirrin yunsun,
Aşka girip, bahre bansun,
İman nuru, kalbe konsun,
Gece gündüz tevhid eyle.

Ömür geçer, kalmaz böyle,
Güller solar, durmaz böyle,
Mü'min, gâfil olmaz böyle,
Gece gündüz tevhid eyle.

Hak'tan gayra ise yönün,
Boşa geçti ise günün,
Neye yarar şeref, ünün,
Gece gündüz tevhid eyle.

Ölüm sana ansız gelir,
Aklı olan bunu bilir,
O'ndan gayrı varlık ölür,
Gece gündüz tevhid eyle.

Toprak kabre katılmadan,
Hayrın, şerrin tartılmadan,
Cahîm, nâra atılmadan,
Gece gündüz tevhid eyle.

Mahşer yeri kurulmadan,
Üryan olup, durulmadan,
Kuldan hesap sorulmadan,
Gece gündüz tevhid eyle.

Zikret Hasan, yâran ile,
Dosta gönül salan ile,
İlim, irfan alan ile,
Gece gündüz tevhid eyle.[251]

[251] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 98.

Şekil 35: "Gönül Dosta Varalım" adlı ilâhînin notası

GÖNÜL DOSTA VARALIM

Gönül, dosta varalım,

Huzur tutup, duralım,

Güzel meclis kuralım,

Allah Allah diyerek.

Yüce Hakk'a tapalım,

Doğru yola kopalım,

Zikri çokça yapalım,

Allah Allah diyerek.

Helal nimet yiyelim,

Temiz libas giyelim,

İsm-i âzam diyelim,

Allah Allah diyerek.

Yaradan'a bakalım,

Gönlü ona takalım,

Kalbe tevhid çakalım,

Allah Allah diyerek.

Hasan, erken kalkalım,

Aşktan lamba yakalım,

Tembellikten çıkalım,

Allah Allah diyerek.[252]

[252] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 105.

Şekil 36: "Gönül Gel Hayatın Kıymetini Bil" adlı ilâhînin notası

GÖNÜL GEL HAYATIN KIYMETİNİ BİL

Zaman serap gibi uçup gitmekte,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.
Nefesin sayılı, ömür bitmekte,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Âgâh ol Azrail cana gelmeden,
Dünya sevgisiyle sarhoş ölmeden,
Mirasçı varlığın çekip bölmeden,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Sen buraya geldin, hiç gitmem sanma,
Malı, mülkü fitne, sakın aldanma,
Tevbeyi çabuk yap, nefsine kanma,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Ölümün tadını görüp, tatmadan,
Teneşir üstüne konup yatmadan,
Yakının kabrine toprak atmadan,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Ecel gelip, donup yerde kalmadan,
Kefene sarılıp vücut solmadan,
Ruhun dualara muhtaç olmadan,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Fırsatı kaçırma kulak ver bana,
Ahbap, dostun gelir başından yana,
Yasin okur, telkin verirler sana,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Melek-ül mevt gelir ruhunu alır,
Aile uşağın burada kalır,
Vâris aç kurt gibi dalar, sarılır,
Gönül gel hayatın kıymetini bil.

Hasan fâni yerde kim bakî kalmış,
Meyil veren kişi gaflete dalmış,
Var mı onun gerçek tadını almış?
Gönül gel hayatın kıymetini bil.[253]

[253] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 106.

Şekil 37: "Hakiki Vatan Ukbâdır" adlı ilâhînin notası

HAKİKİ VATAN UKBÂDIR

Dünya sana vatan değil,

Hakiki vatan ukbâdır.

Hiç de ona verme gönül,

Hakiki vatan ukbâdır.

Hem onu sevmekten çekil,

Hataların başıdır bil,

Şevkle ahirete eğil,

Hakiki vatan ukbâdır.

İhlâslı ameller eyle,

Dünya geçer, kalmaz böyle,

Tevhidi bırakma, söyle,

Hakiki vatan ukbâdır.

Cüz-i ihtiyarın kullan,

Günahtan çekin her zaman,

Yapma isyân, sonra yanan,

Hakiki vatan ukbâdır.

Hasan'ım hayırda yarış,

Durma sofulara karış,

Ukbâ için sen de çalış,

Hakiki vatan ukbâdır.[254]

[254] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 112.

Şekil 38: "Hakk'ı Anıp Zikir İle" adlı ilâhînin notası

HAKK'I ANIP ZİKİR İLE

İnsan pişer, tam yetişir,
Hakk'ı anıp zikir ile.
Sirri câna hem erişir,
Hakk'ı anıp zikir ile.

Bülbül, güller diye öter,
Aşkı olan yanar, tüter,
Kâmil, sâlik Hakk'a yeter,
Hakk'ı anıp zikir ile.

Duyan melek, hemen durur,
Kanat açar, onu korur,
Derviş, zikri kalbe vurur,
Hakk'ı anıp zikir ile.

Dostum, gönle neler ağar?
Gökten yere nurlar yağar,
İlham şemsi fikre doğar,
Hakk'ı anıp zikir ile.

Allah diyen dilin ola,
Tesbih çeken elin ola,
Hûrî, gılman, ehlin ola,
Hakk'ı anıp zikir ile.

Miskin Hasan, doğru söyle,
Geçti ömrün şöyle böyle,
Umut kesme, tevhid eyle,
Hakk'ı anıp zikir ile.[255]

[255] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 117.

Şekil 39: "Hicaz İlahisi" adlı ilâhînin notası

HİCAZ İLAHİSİ

Hicaza giden taksiye,
Binsem ağlayı ağlayı.
Eşe, dostuma tavsiye,
Etsem ağlayı ağlayı.

Bir olsam ananlar ile,
Görüşsem yâranlar ile,
Helâllaşsam onlar ile,
Çıksam ağlayı ağlayı.

Anda Medine'ye varsam,
Şerefli Ravza'ya girsem,
Salât-ü selâmı versem,
Versem ağlayı ağlayı.

Mikatta abdestim alsam,
İhram bezine sarılsam,
Niyet edip namaz kılsam,
Kılsam ağlayı ağlayı.

Bab-ı selâm diye sorsam,
Ordan içeriye varsam,
Beytullah'a karşı dursam,
Dursam ağlayı ağlayı.

İhramımı pekçe bürsem,
Beytullah'a yüzüm sürsem,
Hacer-ül Esved'i görsem,
Görsem ağlayı ağlayı.

Dönüp say etmeyi seçsem,
Sonunda zemzemden geçsem,
Ayakta suyundan içsem,
İçsem ağlayı ağlayı.

Makam-ı Halil'de kalsam,
İki rekât namaz kılsam,
Tefekkür bahrine dalsam,
Dalsam ağlayı ağlayı.

Safa'da tekbiri alsam,
Merve'de kıyamda kalsam,
Çok dua edip yalvarsam,
Etsem ağlayı ağlayı.

Gusledip, esans sürünsem,
Yine ihrama bürünsem,
Hem Arafat'ta görünsem,
Dursam ağlayı ağlayı.

Sonunda vakfede olsam,

Öğle, ikindiyi kılsam,

Af diye duaya dalsam,

Dalsam ağlayı ağlayı.

Müzdelife'den taş alsam,

Akşam, yatsı, orda kılsam,

Seherden vakfede kalsam,

Kalsam ağlayı ağlayı.

Sabahtan oradan kalksam,

Mina'ya gelip hem baksam,

Şeytan gözüne taş çaksam,

Atsam ağlayı ağlayı.

Mekânında kurban kessem,

Başımın traşın etsem,

Farz olan tavafa gitsem,

Dönsem ağlayı ağlayı.

Veda tavafını yapsam,

Beytin örtüsünden kapsam,

Hacer-ül Esved'i öpsem,

Öpsem ağlayı ağlayı.

Miskin Hasan gel kendine,

Elveda de döne döne,

Çokça sevdiğim Medine,

Gelsem ağlayı ağlayı.[256]

[256] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 125.

Şekil 40: "Hiç Benim Deme" adlı ilâhînin notası

HİÇ BENİM DEME

Âbidsen kardaş,
Hiç benim deme.
Olursun sırdaş,
Hiç benim deme.

Varlığı sürsen,
Yokluğa girsen,
Kul olam dersen,
Hiç benim deme.

Fikrini yorma,
Hiç karşı durma,
Kendini kurma,
Hiç benim deme.

Şeytanla olma,
İğvaya dalma,
Benlikte kalma,
Hiç benim deme.

Unutma seni,
Sendeki teni,
Çün aslın meni,
Hiç benim deme,

Bu dünya denî,
İçten at kini,
Seversen dini,
Hiç benim deme.

Âlimim sanma,
Nefsine kanma,
Ateşe yanma,
Hiç benim deme.

Hasan'ım serde,
Gözünde perde,
Şu fâni yerde,
Hiç benim deme.[257]

[257] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 128.

Şekil 41: "Hikmet Gülün Deremezsin" adlı ilâhînin notası

HİKMET GÜLÜN DEREMEZSİN

İlm-i fıkhı toplamadan,

Tarîkata giremezsin.

Hilim gönlün kaplamadan,

Hikmet gülün deremezsin.

Pîrden himmet alamadan,

Bahr-ı hubbe dalamazsın,

Derûnunu bulamadan,

İnci, mercan seremezsin.

Dostum, kibrin atamadan,

Şeyh yanına varamazsın,

İlm-i ledün alamadan,

Rabt-ı huzur göremezsin.

Bir mürşide dayanmadan,

Olgun insan olamazsın,

Dîl rengine boyanmadan,

Umduğuna eremezsin.

Canı feda koyamadan,

Gaflet donun soyamazsın,

Gururundan kayamadan,

Kendi nefsin yeremezsin.

Sarfı, nahvi okumadan,

İbareyi çözemezsin,

Hâl tezgâhı dokumadan,

Gayre irfan veremezsin,

Tabip bulup soramadan,

İlacını süremezsin,

Hasan, yaran saramadan,

Derde derman bulamazsın.[258]

[258] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 131.

Şekil 42: "İfşâ Eyleme" adlı ilâhînin notası

İFŞÂ EYLEME

İsyân ettim, pişman oldum sonunda,
İman, dinden etme, ölüm anında,
Mahşer günü; mîzan, sırat yanında,

Zenbim sana ayan, ifşâ eyleme,
Kara yüzle geldin huzura deme.

Gece gündüz fikrim dünya kârında,
Ecel ansız gelir bugün, yarın da,
Zayıf tenim yakma cahîm nârında,

Zenbim sana ayan, ifşâ eyleme,
Kara yüzle geldin huzura deme.

N'olur kurtar beni bed fiilimden,
Gönül râzı değil, katı dilimden,
Bahr-i zenbe daldım, tutsan elimden,

Zenbim sana ayan, ifşâ eyleme,
Kara yüzle geldin huzura deme.

Bütün gece yattım, seher kalkmadım,
Erken kalkıp, hemen lamba yakmadım,
Evrâd, zikri yapıp, derse bakmadım,

Zenbim sana ayan, ifşâ eyleme,
Kara yüzle geldin huzura deme.

Miskin Hasan, derde derman ararım,
Tevbe etmek artık benim kararım,
Gaffâr ismin çekmek oldu yararım,

Zenbim sana ayan, ifşâ eyleme,
Kara yüzle geldin huzura deme.[259]

[259] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 135.

Şekil 43: "İmdat Pirim Abdülkâdir" adlı ilâhînin notası

İMDAT PİRİM ABDÜLKÂDİR

Senin neslin âlî nesil,

İmdat pîrim Abdülkâdir.

Soyun şerif, nebî nesil,

İmdat pîrim Abdülkâdir.

Medhin eder köle, hürler,

Zatın görmez inat körler,

Darda kalsa, medet derler,

İmdat pîrim Abdülkâdir.

Tarih yazar dünkü günün,

Dünya şahit, yaygın ünün,

Hak'tan gayra bakmaz yönün,

İmdat pîrim Abdülkâdir.

Şeyhim, Bağdat ilindesin,

Şarkın, garbın dilindesin,

Ceddin Ahmet izindesin,

İmdat pîrim Abdülkâdir.

Miskin Hasan, nefsin döver,

Sultan pîri çokça sever,

Meclis kurup, onu över,

İmdat pîrim Abdülkâdir.[260]

[260] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 136.

Şekil 44: "İnandım Ya Resûlallah" adlı ilâhînin notası

İNANDIM YA RESÛLALLAH

Sensin Nebîyyu Zîşânım,
İnandım ya Resûlallah.
Şehadet versin lisanım,
İnandım ya Resûlallah.

Methetmiş Hazreti Hüdâ,
Tâhâ vû Yasin Kur'ân'da,
"Levlâke" senin şanında,
İnandım ya Resûlallah.

Şefaatkânım Mustafa,
Bedrud'düca Şemsud'duha,
Hak tarafından müctebâ,
İnandım ya Resûlallah.

Enbiya der nefsî nefsî,
Âdeme varır hepisi,
Sen diyeceksin ümmetî,
İnandım ya Resûlallah.

Hem Hatemünnebiyyinsin,
Hem Şefi'ul Müznibinsin,
Rahmeten lil-âleminsin,
İnandım ya Resûlallah.

Sâhib-u şakk-ul kamersin,
Parmaktan suyu verensin,
Mîracını bildirensin,
İnandım ya Resûlallah.

Hasan'ım imdadı söyle,
Arzuhalı ona eyle,
Mahşerde şefaat dile,
İnandım ya Resûlallah.[261]

[261] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 137.

Şekil 45: "Kader Neyse Öyle Olur" adlı ilâhînin notası

KADER NEYSE ÖYLE OLUR

İstek arzun her dem olmaz,

Kader neyse öyle olur.

Doğru sözü nâdân almaz,

Kader neyse öyle olur.

Başın çalma taştan taşa,

Takdir olan gelir başa,

Teslim ol da öyle yaşa,

Kader neyse öyle olur.

Dâim hamd-u senâ söyle,

Rahat, zahmet geçer böyle,

Acı tatlı kabul eyle,

Kader neyse öyle olur.

Haktan yana olsun özün,

İbret ile baksın gözün,

Eğer yazın, eğer güzün,

Kader neyse öyle olur.

Hasan, gayret eyle durma,

Kurnaz olup hile kurma,

Olmaz ise kendin yorma,

Kader neyse öyle olur.[262]

[262] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 144.

Şekil 46: "Kâmil İman Ver Rabb'ım" adlı ilâhînin notası

KÂMİL İMAN VER RABB'IM

Af deyu ağlayuben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.

Gecede ah çekuben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.

Yataklardan kalkuben,

Aşk lambasın yakuben,

O'na secde eduben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.

Abdestimi aluben,

Namazımı kıluben,

Af Rabb'ım deyuben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.

Ezanı dinleyuben,

Camilere varuben,

Niyaz, dua yapuben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.

Hasan'ım ağlayuben,

Mevlâ'ya yalvaruben,

Hakk'a zikre duruben,

Kâmil iman ver Rabb'ım.[263]

[263] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 150.

Şekil 47: "Kâmil Oldum Sanarsın" adlı ilâhînin notası

KÂMİL OLDUM SANARSIN

İlim, hikmet almadan,

Âlim oldum sanarsın.

Nâr-ı aşka dalmadan,

Kâmil oldum sanarsın.

Mecnun gibi olmadan,

Canı feda kılmadan,

Zikir edip anmadan,

Zâkir oldum sanarsın.

Varın, yoğun komadan,

İçin kirin yumadan,

Vesveseyi kovmadan,

Muhlis oldum sanarsın.

Kendi aczin görmeden,

Nefsin yere sürmeden,

Kemâl bulup, ermeden,

Hakk'a erdim sanarsın.

Hasan, derde girmeden,

Dosta canın vermeden,

Yüzün yere sermeden,

Vâsıl oldum sanarsın.[264]

[264] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 152.

Şekil 48: "Lütfuna Muhtacım" adlı ilâhînin notası

LÜTFUNA MUHTACIM

Günahkârım, aman yoldan saptırma,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.
Tevhidde sâbit kıl, gayre taptırma,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.

Seher pazar kurup metâ satmadım,
Nefsin isteğini söküp atmadım,
Tarikata girdim, tamam tutmadım,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.

Yıllar geçti, korku düştü özüme,
Ömür gitti, perde indi gözüme,
Oğul, uşak gitmez oldu sözüme,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.

Cürmüme ağlarım, her dem gülemem,
Akıttım gözümden yaşı, silemem,
Kulun, kölen olam, başka dilemem,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.

Hasan Allah vere, arzu emelim,
Kavî, sağlam olsun inanç temelim,
Rabb'ım kabul eyle taklit amelim,
Lütfuna muhtacım, yüce Allah' ım.[265]

[265] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 165.

Şekil 49: "Lütuf Eyle Yüce Mevlâm" adlı ilâhînin notası

LÜTUF EYLE YÜCE MEVLÂM

Kibir, gurur gitsin benden,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.
Gece gündüz, arzum senden,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.

Günah ettim, aman bakma,
Suçum çoktur, başa kakma,
Nâra koyup, özüm yakma,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.

İsyân ettim, yüze vurma,
Gadab edip, burnum kırma,
Affın geniş, zenbim sorma,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.

Kulun ede dinde gayret,
Gören göze düşür hayret,
Hikmet, ilmin, Lütfet öğret,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.

Ehl-i hâlın, hâlın bulam,
Ehl-i kalın, kalın bulam,
Ehl-i ledün, yolun bulam,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.

Hasan, güzel amel dersem,
Kara yüzüm, yere sersem,
Noksan hâlim anıp yersem,
Lütuf eyle, yüce Mevlâm.[266]

[266] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 168.

Şekil 50: "Medine'yi Gör De Gel" adlı ilâhînin notası

MEDİNE'Yİ GÖR DE GEL

Medine'yi gör de gel,

Haremine gir de gel,

Gül Muhammed orada,

Selâmını ver de gel.

Mü'min kardeş git de gel,

Ziyareti et de gel,

Sofrası var orada,

İcabete yet de gel.

Yâr köyünde kal da gel,

Nasibini al da gel,

Rahmet bahri orada,

Nurlarına dal da gel.

İllerinde dur da gel,

Merhemleri vur da gel,

Tabibin var orada,

Yaraların sar da gel,

Hasan, sen de yan da gel,

Sevgisine ban da gel,

Nebiyyullah orada,

Hürmetini sun da gel.[267]

[267] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 171.

Şekil 51: "Mihman Olarak" adlı ilâhînin notası

MİHMAN OLARAK

Ben bu fâni dünyaya,

Mihman olarak geldim.

Çokları gördüm yaya,

Mihman olarak geldim.

Misafirim her yerde,

Hem şehirde hem köyde,

Gece gündüzlerimde,

Mihman olarak geldim.

Bu dünyaya vermem dil,

Asıl evim bu değil,

Gideceğim, iyi bil,

Mihman olarak geldim.

Aldanma baharına,

Günün koyma yarına,

Kulluk yakışır sana,

Mihman olarak geldim.

Hasan sen de çok yatma,

Hakk'a karşı yan çıkma,

Alı yeşile bakma,

Mihman olarak geldim.[268]

[268] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 177.

Şekil 52: "Misafirhânedir Bu Fâni Dünya" adlı ilâhînin notası

MİSAFİRHÂNEDİR BU FÂNİ DÜNYA

İbret gözü ile bak bu dünyaya,
Misafirhânedir bu fâni dünya.
Hazırla bineğin, hiç kalma yaya,
Misafirhânedir bu fâni dünya.

Herkes gelir, göçer, kalmaz burada,
Çokça bel bağlayan, ermez murada,
Ecel suda gelir, eğer karada,
Misafirhânedir bu fâni dünya.

Keyfedip yapanlar sürurlu düğün,
Gördüğün gülenler, ağlaşır birgün,
Hayırlı amelin var ise öğün,
Misafirhânedir bu fâni dünya.

Uyan! Aziz ömrü verme havaya,
Ahmak olup girme kötü dâvâya,
Tevbe etmez isen, hazırdır Gayya,
Misafirhânedir bu fâni dünya.

Miskin Hasan, öğüt al ölenlerden,
Malı, mülkü koyup terkedenlerden,
Kefen giyip eli boş gidenlerden,
Misafirhânedir bu fâni dünya.[269]

[269] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 179.

Şekil 53: "Güzelim Ahlâk-ı Muhammediyye" adlı ilâhînin notası

GÜZELİM AHLÂK-I MUHAMMEDİYYE

Anlamak istersen hak tarikatı,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.
İyi anlayasın tek hakikatı,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Kâmil arif olan ulu pîrleri,
Zâhid, salih duran, temiz erleri,
Gece gündüz her dem tüm fikirleri,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Tevbe edip, gönlün iyice yuyan,
Mevlâ sevgisini kalbine koyan,
Doğru yolu bulup, ihlâsla uyan,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Dava marifetsiz, yanlış olunca,
Günler boşa gider, yıllar boyunca,
Şahsı kurtaracak ömür dolunca,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Kardeşim sarılın yüce Kur'âna,
Tecvidle okuyun, tam kana kana,
Nasihatım olsun bunu duyana,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Fıkhı iyi öğren, gel olma aciz,
Candan sarıl, verme boş yere taviz,
Arayan sofuya kemâlat bâriz,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Âgâh ol Hasan'ım İslam yolunda,
Çalış tasavvufun nurlu kolunda,
Hakk'a vâsıl eder, seni sonunda,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.[270]

[270] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 111.

Şekil 54: "Ne Olur Nasibin Alsan Kardeşim" adlı ilâhînin notası

NE OLUR NASİBİN ALSAN KARDEŞİM

Şafaktan uyuma ezan okunur,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.

Kâmil Müslümana güzel dokunur,

Seherden mescide varsan kardeşim,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.

Dünyanın sarhoşu kazanç işinde,

Onun fikri; yemek, hem giyişinde,

Ahireti seven, amel peşinde,

Seherden mescide varsan kardeşim,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.

Beş vakit yönelsen câmi yoluna,

Yolda selâm versen, sağa, soluna,

Nasip ede Rabb'ım mü'min kuluna,

Seherden mescide varsan kardeşim,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.

Gözlerinden demi sel gibi saçsan,

Allah'tan korkarak, isyândan kaçsan,

Rahmeti umarak elini açsan,

Seherden mescide varsan kardeşim,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.

Kemter Hasan, sakın yatma seherde,

Zikri çokça eyle, kalmasın perde,

Mevlân seni görür, bilir her yerde,

Seherden mescide varsan kardeşim,

Ne olur nasibin alsan kardeşim.[271]

[271] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 191.

Şekil 55: "Rabb'ım Senden Arzum Benim" adlı ilâhînin notası

RABB'IM SENDEN ARZUM BENİM

Rabb'ım senden arzum benim,

Bahr-i affa bandır beni,

Yakma nâr'a zayıf tenim,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.

Çokça güzel, pazar halı,

Yok gözümde, kumaş, şalı,

Gönlümün bir tek hayalı,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.

Serveti ver isteyene,

Sevgisini besleyene,

Tüm isteğim, Lütfun yine,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.

Eğer yazım, eğer güzüm,

Eğer gecem, eğer rûzum,

Eğer özüm, eğer sözüm,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.

Ruhum, cisim kafesimde,

Tevhid olsun hevesimde,

Dileğim, son nefesimde,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.

Hasan, nazar kıl hâlına,

Gel aldanma pür malına,

Âşık ol Hak cemâlına,

Bahr-i affa bandır beni,

Rahmetine kandır beni.[272]

[272] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 208.

Şekil 56: "Rabb'ın Rahmân Rahîm Lütfeder Sana" adlı ilâhînin notası

RABB'IN RAHMÂN RAHÎM LÜTFEDER SANA

Çıksan dağ başına, nazar eylesen,

Kaya, taşa bakıp, tevhid söylesen,

Yüce Zülcelâl'den özür dilesen,

Rabb'ın Rahmân, Rahîm lütfeder sana.

Gafleti terkedip, hemen uyansan,

Kâmil mürşîd bulup, derdini yansan,

Allah'ın ismini zikredip, ansan,

Rabb'ın Rahmân, Rahîm lütfeder sana.

Hayır, hasenâta sürsen elini,

Kur'ân ile meşgul etsen dilini,

Sevsen Muhammed'i, ehl-i âlini,

Rabb'ın Rahmân, Rahîm lütfeder sana.

İhlâsla namazı bir kılabilsen,

Tevben üzre sâbit, bir kalabilsen,

Tâat'ın zevkini bir alabilsen,

Rabb'ın Rahmân, Rahîm lütfeder sana.

"Lâ taknatû" vardır, Hasan'ım korkma,

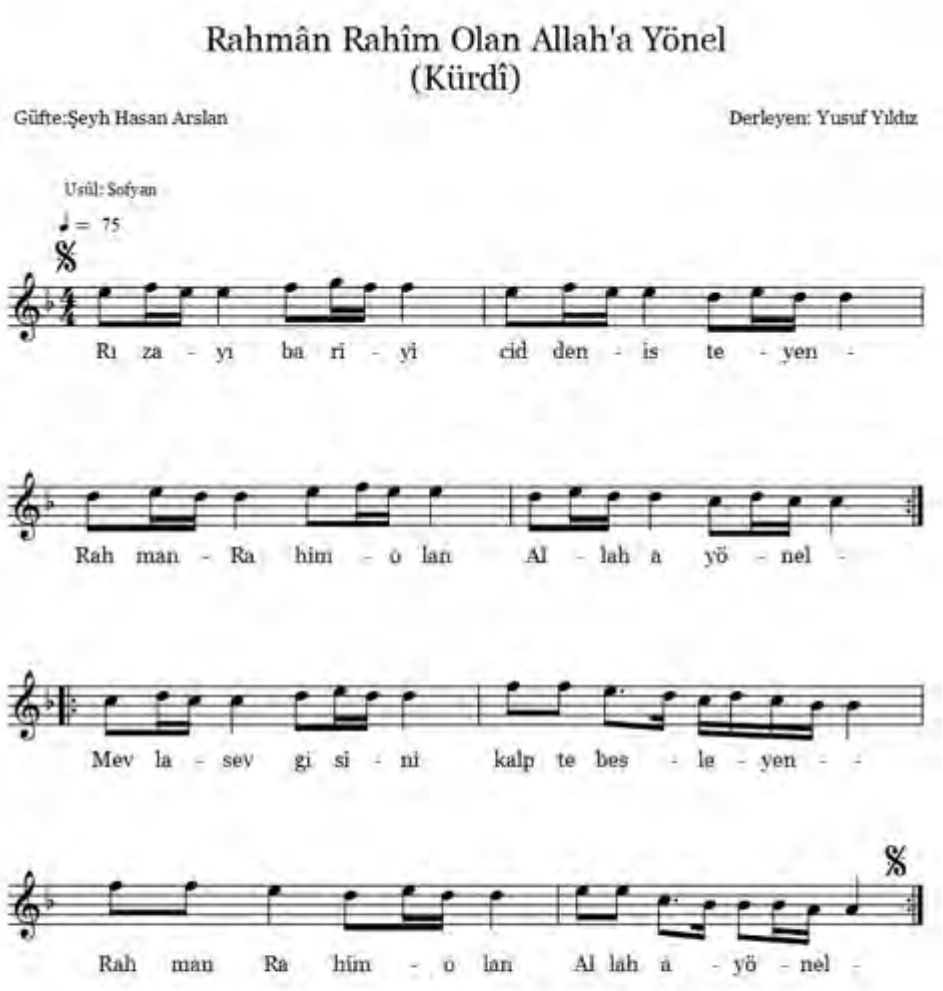
Mevlâ'dan gayrıyı gönlüne takma,

Nefis ile savaş, usanıp bıkma,

Rabb'ın Rahmân, Rahîm lütfeder sana.[273]

[273] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 211.

Şekil 57: "Rahmân Rahîm Allah'a Yönel" adlı ilâhînin notası

RAHMÂN RAHÎM ALLAH'A YÖNEL

Rıza-yı bâri'yi cidden isteyen,

Rahmân, Rahîm olan Allah' a yönel.

Mevlâ sevgisini, kalpte besleyen,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel.

Dünya fânî, onu bırak ehline,

Gâfil olup, dalma nefis seline,

Galiz kelâm alma temiz diline,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel.

Burası köprüdür, geçersin meğer,

Denî olan şeye, hiç verme değer,

Serde akıl, fikir var ise eğer,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel.

İmrenip eğilme bol giyişine,

Yanılıp sürünme fazla peşine,

Nakışın terkeyle, yürü işine,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel

Malı, mülkü merhem olmaz yarama,

Horlayan insanı aman karama,

Olmayan nesneyi boşa arama,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel.

Zikret Zülcelâl'i, sakın erinme,

Sehivle araya perde gerinme,

Hasan malı sevip, gayre yerinme,

Rahmân, Rahîm olan Allah'a yönel.[274]

[274] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 215.

Şekil 58: "Rahmet Ede Rabb'ın Sana" adlı ilâhînin notası

RAHMET EDE RABB'IN SANA

Yüce Hakk' a has kul ol ki,

Rahmet ede Rabb'ın sana.

Aşka düşüp muhib kal ki,

Rahmet ede Rabb'ın sana.

Tevbe edip kalbi yuy ki,

Teni yâre kurban koy ki,

Hubb-u dünya kirin soy ki,

Rahmet ede Rabb'ın sana.

Var eyleyen yoktan canı,

Rahmân Rahîm, iyi tanı,

Çokça sev ki, O sultanı,

Rahmet ede Rabb'ın sana.

Hakk'a yönel, oyalanma,

Ondan gayrı dost var sanma,

Zâlim nefse sakın kanma,

Rahmet ede Rabb'ın sana.

Hasan, derde ara çâre,

Kara yüzle gitme yâre,

Günah edip girme nâre,

Rahmet ede Rabb'ın sana.[275]

[275] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 217.

Şekil 59: "Râzı Ol Da Gâfil Gezme" adlı ilâhînin notası

RÂZI OL DA GÂFİL GEZME

Gel râzı ol "Lemyezel"den,
Râzı ol da gâfil gezme.
Takdir etti ta ezelden,
Râzı ol da gâfil gezme.

Rabbın an ki derûn candan,
Acı tatlı hepsi ondan,
Rahmet yağar, her bir yandan,
Râzı ol da gâfil gezme.

Gönül kırma kardeş, aman,
Haşin insan, olur yaman,
Sende olsun, kâmil iman,
Râzı ol da gâfil gezme.

Kibre girip öğünme sen,
Aslın nutfe, hiç deme ben,
Şeytan laîn, ene diyen,
Râzı ol da gâfil gezme.

Sözü eğip bükme, söyle,
Kader neyse, kabul eyle,
Zahmet, mihnet geçer böyle,
Râzı ol da gâfil gezme.

Gâfil Hasan sabır dile,
Güzel ömrü verme yele,
Hak'tan sana hayır gele
Râzı ol da gâfil gezme.[276]

[276] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 218.

Şekil 60: "Sakın Kanma Deli Gönül" adlı ilâhînin notası

SAKIN KANMA DELİ GÖNÜL

Dünya denî, neşesine,
Sakın kanma, deli gönül.
Nefsin arzu, hevesine,
Sakın kanma, deli gönül.

Fâni olan ahvâlına,
Gönül verme hayâlına,
Cazip servet pür malına,
Sakın kanma, deli gönül.

Geçip giden bal tadına,
Kıymet bilmez evladına,
Nankör olan avradına,
Sakın kanma, deli gönül.

Orman, yayla, otlağına,
Davar inen sulağına,
Koyun, kuzu, oğlağına,
Sakın kanma, deli gönül.

Yeşil, beyaz, mor, alına,
Gençlik vakti cemâlına,
Nâkıs olan kemâlına,
Sakın kanma, deli gönül.

Evin, barkın temeline,
Hasan, tûl-u emeline,
Riya dolu ameline,
Sakın kanma, deli gönül.[277]

[277] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 221.

Şekil 61: "Seher Yeli" adlı ilâhînin notası

SEHER YELİ

Letafetle esen ey seher yeli,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.
Medine şehridir mekânı, ili,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.

Lütfen alsın salât ve tahiyyemi,
Görmesin isyânı, hem seyyiemi,
"Ümmetim" demesi, yaramın emi,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.

Eğer dost köyüne uğrarsa yolun,
Biraz eğlen, anda recâda bulun,
Hürmetini bildir bu kemter kulun,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.

Medine'ye varıp, huzura buyur,
Ebu Bekir, Ömer yanında uyur,
Bâri selâmımı, onlara duyur,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.

Hasan, yine gönlün hayâle dalsın,
Ruhun gitsin, cismin burada kalsın,
Ravzaya serilip muradın alsın,
Selâmımı götür, Resûl Ahmed'e.[278]

[278] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 223.

Şekil 62: "Tevhid" adlı ilâhînin notası

TEVHİD

Öğüt verem ya ahî,
Tevhid mü'min silahi,
Allah; Vahid hem Bâkî,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Na'tın öğren Mevlâ'nın,
Yüce olsun, hem şanın,
Zikir olsun her anın,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Derde şifâ istersen,
Ahde vefa istersen,
Kalbe safa istersen,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

İsm-i Âzam duası,
Din-i İslam esası,
O'dur cinan bahası,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Sünnet farzın edası,
Tevbekârın sedası,
Sofi, derviş nidası,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

İnsan gönlün hiç yıkma,

Gayrı kalbe hiç tıkma,
Bunu söyle hiç bıkma,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

O'dur Rabb-ül alemin,
Medhin yazsın kalemin,
Ezkâr olsun her demin,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Yaratan'ı ararsan,
Aşka düşüp yanarsan,
Zâkir olup anarsan,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Fena yerde görünme,
Kimselere yerinme,
Candan söyle erinme,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.

Hasan! Sen de eresin,
İhlâs gülün deresin,
Cennetine giresin,
Lâ ilahe illallah.

Lâ ilahe illallah,
Adede mafî ilmillah.
Muhammed Resûlullah,
Aleyhi salâtullah.[279]

[279] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 238.

Şekil 63: "Üryan Geldim" adlı ilâhînin notası

ÜRYAN GELDİM

Benim denî nefsim, fânî dünyaya,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.
İstersen binitli, istersen yaya,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.

İster ki gedâ ol ister ki paşa,
İster ki ganî ol varlıklı yaşa,
İster ki sahip ol kavim, kardaşa,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.

İsteyip giymezsin, yünlü abayı,
Beğenip içmezsin, unlu çorbayı,
Parayla doldursan, kollu kasayı,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.

Bütün ova, tarla, bağların olsa,
Altınla zümrütten dağların olsa,
Tuluk tuluk sadeyağların olsa,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.

Fabrika, dükkâna tüm sahip olsan,
Patron, ağa olup, şan, şeref bulsan,
Mal, mülkü kazanıp sürûrla dolsan,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.

Gönül indirmezken döşek, somyaya,
Mezarın olacak toprakla kaya,
Yılan, çıyan, böcek hazır sokmaya,
Üryan geldin, kefen giyip gidersin.[280]

[280] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 248.

Şekil 64: "Yüce Mevlâm" adlı ilâhînin notası

YÜCE MEVLÂM

Son anımda yardım senden,

İmdat eyle yüce Mevlâm.

Ruhum çıkar iken tenden,

İmdat eyle yüce Mevlâm.

Evde kalır nâciz resmim,

Kâtip yazar taşa ismim,

Kabre konur iken cismim,

İmdat eyle yüce Mevlâm.

Münker, Nekir sual sorar,

Cevap vermek beni yorar,

Darda kalan mümin arar,

İmdat eyle yüce Mevlâm.

Mahşer yeri olur sıcak,

Herkes kaçar bucak bucak,

N'olur Resûl açsın kucak,

İmdat eyle yüce Mevlâm.

Hasan, isyân etme kaçın,

Mevlâ sürer öne suçun,

Ahmed Muhtar hakkı için,

İmdat eyle yüce Mevlâm.[281]

[281] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 260.

Şekil 65: "Zikir Edem Mevlâm Seni" adlı ilâhînin notası

ZİKİR EDEM MEVLÂM SENİ

Seher vakti haslar ile,
Zikir edem Mevlâm seni.
Sadık olan dostlar ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Zevzir, üveyk, karga ile,
Tavus, horoz, turna ile,
Dağda keklik, zırba ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Kuğu ile, kumru ile,
Serçe ile, dudu ile,
Koyun ile, kuzu ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Gökten yağan kar, kış ile,
Örendeki baykuş ile,
Yâran, yoldaş, sırdaş ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Sabah açan hoş gül ile,
Âşık olan bülbül ile,
Zâkir olan bir dil ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Denizdeki semek ile,
Helal lokma yemek ile,
Rabb'ım seni sevmek ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Dere, tepe, taşlar ile,
Gözden akan yaşlar ile,
Secde eden başlar ile,
Zikir edem Mevlâm seni.

Hasan, güzel hizmet ile,
Hikmet veren sohbet ile,
Mevlâm senden rahmet ile,
Zikir edem Mevlâm seni.[282]

[282] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 263.

Şekil 66: "Yine Gönül Olgun Değil" adlı ilâhînin notası

YİNE GÖNÜL OLGUN DEĞİL

Ne tez geçti gençlik çağım,

Yine gönül olgun değil.

Gazel döktü bahçe, bağım,

Yine gönül olgun değil.

Yaşım arttı, benzim soldu,

Saçla, sakal beyaz oldu,

Artık ömür kemâl buldu,

Yine gönül olgun değil.

Hayat serap gibi aktı,

Hayra, şerre gözüm baktı,

Şimdi geldi tevbe vaktı,

Yine gönül olgun değil.

Gece gündüz kabîh işim,

Bütün düştü ana dişim,

Yüze gülmez şimdi eşim,

Yine gönül olgun değil.

Akıl, fikir varsa serde,

Hasan, çekme şemse perde,

Nefse uyup, düşme derde,

Yine gönül olgun değil.[283]

[283] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 257.

Şekil 67: "Bu Dünyanın Sonu Viran Kardeşim" adlı ilâhînin notası

BU DÜNYANIN SONU VİRAN KARDEŞİM

Bu dünya fânidir değeri olmaz,

Aklı, kâmil kişi tek pula almaz.

Ömrün ansız biter, bir şeyin kalmaz,

Bu dünyanın sonu viran kardeşim.

Sen onu ehline havale eyle,

Sevgisin terkedip tevhidi söyle,

Ehl-i irfan olan yapmalı böyle,

Bu dünyanın sonu viran kardeşim.

Harab olan yeri imar ederler,

İşleri güçleri hayâl güderler,

Ecel geldiğinde üryan giderler,

Bu dünyanın sonu viran kardeşim.

İnsanlar içinde boş laf atanlar,

Helâli haramı birden yutanlar,

İbadet etmeyip gâfil yatanlar,

Bu dünyanın sonu viran kardeşim.

Miskin Hasan, bura hiç değer verme,

Onu çokça sevip vebale girme,

Çirkin amelleri yanılıp derme,

Bu dünyanın sonu viran kardeşim.[284]

[284] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 58.

Şekil 68: "Zamanı Geldi" adlı ilâhînin notası

ZAMANI GELDİ

Seherden uykudan uyan gözlerim,

Âh-u zâr etmenin zamanı geldi.

Tevbeyi söylesin her dem sözlerim,

Tevbe eylemenin zamanı geldi.

Geceleri kalkıp, teheccüd kılsam,

Kâmil mü'min olup, huzurda kalsam,

İstiğfarı çekip nasibim alsam,

İstiğfar çekmenin zamanı geldi.

Bütün kurtlar, kuşlar erken uyanır,

Hal lisanlarıyla O'na dayanır,

Acep gâfil insan kendin ne sanır?

İtaat etmenin zamanı geldi.

Dağa, taşa bakıp, ibret alalım,

Tevhid üzre olup sabit kalalım,

Tefekkür ederek Hakk'ı bulalım,

Tefekkür etmenin zamanı geldi.

Hasan sen de horoz kadar olmadın,

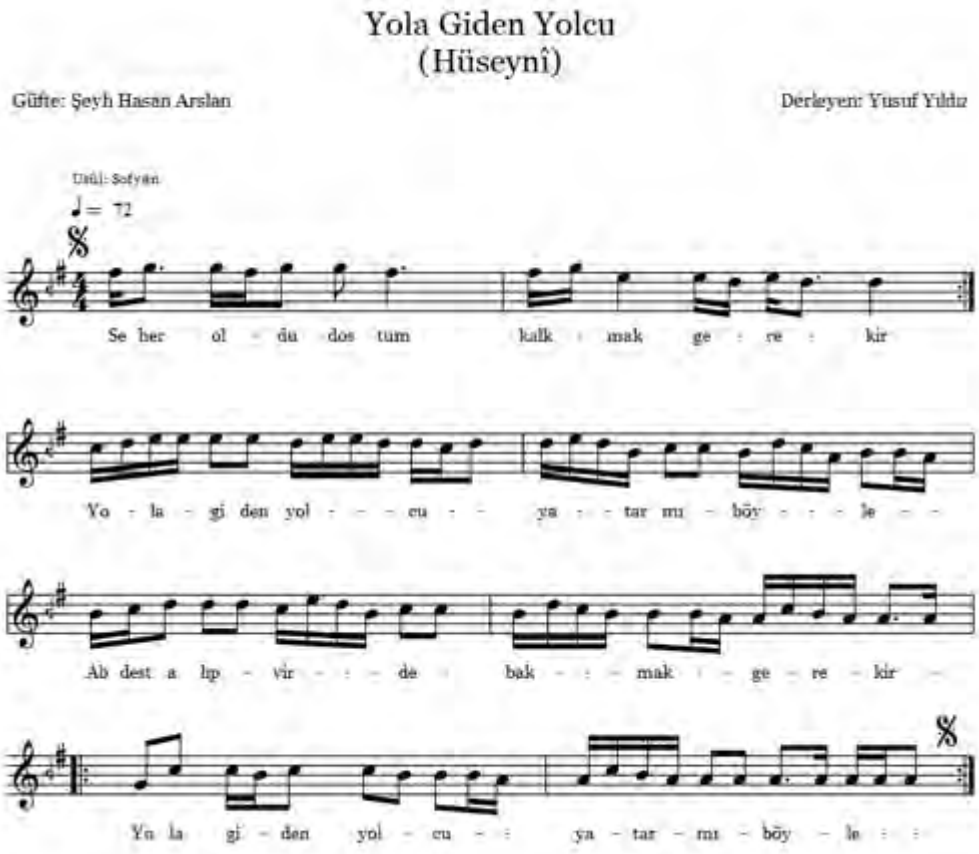
Ona nazar edip, ibret almadın,

Allah'ı zikredip lezzet bulmadın,

Zikredip tütmenin zamanı geldi.[285]

[285] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 262.

Şekil 69: "Yola Giden Yolcu" adlı ilâhînin notası

YOLA GİDEN YOLCU

Seher oldu dostum kalkmak gerekir
Yola giden yolcu yatar mı böyle
Abdest alıp virde bakmak gerekir

Yola giden yolcu yatar mı böyle
Yolun kaygısını atar mı söyle

Ömür serap gibi akar eylenmez
İlm-i ledun sırdır yâre söylenmez
Tevbe etmez isen günah silinmez

Yola giden yolcu yatar mı böyle
Yolun kaygısını atar mı söyle

Tembel olup kalma yanılıp geri
Erkenden uyanıp yere sür ser'i
Yüzünde görünsün secde eseri

Yola giden yolcu yatar mı böyle
Yolun kaygısını atar mı söyle

Sabahtan ezanı huşuyla dinle
İstiğfarı çekip ah edip inle
Zikrini unutma içten dilinle

Yola giden yolcu yatar mı böyle
Yolun kaygısını atar mı söyle

Hasan isteğini erinme söyle
Gece gündüz deme itaat eyle
Suçlu olan kişi tınmaz mı böyle

Yola giden yolcu yatar mı böyle
Yolun kaygısını atar mı söyle[286]

[286] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 258.

Şekil 70: "Muhammed'in Yollarında" adlı ilâhînin notası

MUHAMMED'İN YOLLARINDA

Hâdim olam kalam derim
Muhammed'in yollarında
Kâmil insan olam derim
Muhammed'in yollarında

Gece gündüz edem kıyam,
Zekât verem dine uyam
Haccı yapam tutam sıyam
Muhammed'in yollarında

Âbid olup lezzet duyam
Tevbe edip gönlüm yuyam
Canı başı feda koyam
Muhammed'in yollarında

Nefis, Hakk'a isyân yapma
Doğru yürü yoldan sapma
Yılan olup gayrı kapma
Muhammed'in yollarında

Pîri gördüm öğüt aldım
Tehlil edip virde daldım
Yazı yazıp kalem çaldım
Muhammed'in yollarında

Hasan bitmez âh-u zârım
Ehl-i iman ihvan yârim,
Tevhid çekmek olsun kârım
Muhammed'in yollarında[287]

[287] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 180

Şekil 71: "Bahr-i Aşka Dalıp Girsem" adlı ilâhînin notası

BAHR-İ AŞKA DALIP GİRSEM

Kâdir Mevlâm nasip etse
Bahr-i aşka dalıp girsem
Huzur gelip keder gitse
Bahr-i aşka dalıp girsem

Sâlik zikri kalbe çakar
Gönül gözü Hakk'a bakar
Zikrin nûru günah yakar
Bahr-i aşka dalıp girsem

Tefekküre her dem dalsam
Perde kalksa, payım alsam
Onda dosta vâsıl olsam
Bahr-i aşka dalıp girsem

Nazlı yâri nolur görsem
Kara yüzüm yere sürsem
Kurban edip canı versem
Bahr-i aşka dalıp girsem

Derviş günlük dersin çeker
Allah diye boyun büker
Mahzun mahzun demler döker
Bahr-i aşka dalıp girsem

Halvet yere girip çıksam
Sabah akşam virde baksam
Aşka düşüp coşup aksam
Bahr-i aşka dalıp girsem

Miskin Hasan aşkı bulsam
Leyl-u nehâr fikir salsam
Tevhid çekip zâkir kalsam
Bahr-i aşka dalıp girsem[288]

[288] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 52

Şekil 72: "Ah Elinden Nefis Senin" adlı ilâhînin notası

AH ELİNDEN NEFİS SENİN

Doğru yola gidemedin,

Ah elinden nefis senin.

Seni ıslah edemedim,

Ah elinden nefis senin.

Azma dedim yine azdın,

Tuzak kurup, kuyu kazdın,

Tevbe ettin, yine bozdun,

Ah elinden nefis senin.

Öğüt verdim, dinlemedin,

İlim, irfan bellemedin,

Zikir edip inlemedin,

Ah elinden nefis senin.

Aman etme dedim sana,

Yine uydun kör şeytana,

Bari acı tatlı cana,

Ah elinden nefis senin.

Hasan, nefse esir olma,

Onu sevip vebal alma,

Günah, isyan, kibre dalma,

Ah elinden nefis senin.[289]

[289] Arslan, *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*, 34

SONUÇ

Şâzelî ve Kâdirî tarikatında her ictihadi konuda olabileceği gibi mûsikîye olan yaklaşımda da ihtilaflar söz konusudur. Ulemâdan mûsikîyi boş iş, zevk ve sefahat aracı olarak görenlerin yanı sıra bir vecd hali olarak görenler de olmuştur. Fakat buna rağmen mûsikî eğitimi, genel olarak, Anadolu'daki Şâzelî-Kâdirî tekkelerindeki eğitim metodunun bir parçası haline gelmemiştir.

Şâzelîlik, Anadolu'da faaliyetlerini sürdürmeye başlayınca, özellikle İstanbul'da bulunan Şâzelî tekkeleri, Osmanlı döneminde zirveye ulaşmış olan zengin dinî mûsikî kültüründen büyük ölçüde etkilenmiştir. Fakat İstanbul dışındaki tekkelerde yöresel farklılıklar, coğrafi konum, sosyo-ekonomik durum ve tekkenin bulunduğu çevre, icrâ edilen mûsikîye tesir ettiği gibi, mûsikî bağlamında, her tekkedeki uygulamalarda da farklılıklar arz etmiştir. Gaziantep'teki Şâzelî tekkesinde de bu durum açıkça gözlemlenmiştir. Gaziantep'e özgü kadim bir dinî mûsikî geleneğinin olmayışı bu durumun en temel sebebi olarak tespit edilmiştir. Gaziantep'te daha çok halk müziğinin gelişim göstermiş olması tekkedeki mûsikî anlayışını da bu minvalde etkilemiştir. Ayrıca tekkenin bulunduğu sosyal çevrenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş olması hasebiyle estetik kaygıdan yoksunluk da mûsikî kültürünün gelişmemesinde bir etken olarak görülmüştür. Tekkede daha çok dinî eğitim, tasavvuf eğitimi ve talebe yetiştirmeye ağırlık verildiğinden dinî mûsikî, evrâd okuma geleneği ile zikir meclislerindeki icrâlardan öteye gidememiştir. Müstakil olarak dinî mûsikîye yönelik çalışmalar her ne kadar yapılmamış olsa da tekkenin kurucusu Şeyh Hasan Arslan'a ait şiirler, yazıldığı günden itibaren ilâhî formunda icrâ edilmiş ve edilmeye de devam etmektedir. Çalışma sırasında tekke sorumluları ile yapılan görüşmelerde dinî mûsikî eğitimi (başta makam olmak üzere) verilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Günümüzde birçok tarikat gerek geleneksel gerekse de geleneksel olmayan mûsikî formlarını ve enstrümanlarını içeren, birbirine benzer ya da birbirinden çok daha farklı uygulamalara sahiptir. Bazı durumlarda ise bu formlar birbirleriyle etkileşime girerek çok yönlü bir mûsikî alt kültür ağı oluşturur. Nitekim Gaziantep'teki Şâzelî-Kâdirî tekkesinde de özgünlükten ziyade etkileşimsel bir mûsikî anlayışı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada Gaziantep'te bulunan

Şâzelî tekkesindeki dinî mûsikî, cami ve tekke mûsikîsi bağlamında ele alınmış ve Şeyh Hasan Arslan (eş-Şeyh Hasan el-Aynî)'ın dîvânından okunan ilâhîler çeşitli açılardan incelenmiştir.

Gûfteleri Şeyh Hasan Arslan'a ait bazı ilâhîlerin beste yönünden ve makamsal yönden incelemesi yapılmıştır. Vakıf adına yayımlanan 10 adet albüm içerisinden toplam 70 eser derlenerek notaya alınmıştır. Bu eserlerin içerisinde makam tespiti yapılamayan, irticalen okunan ilâhîlerin yanı sıra daha önce de belirtildiği gibi "giydirme", "nazire" yapılan eserler de oldukça fazladır. Şanlıurfa ve Gaziantep yöresine ait melodilerin oldukça fazla olduğu eserlerde çoğunlukla Hüseynî, Hicâz, Sabâ, Kürdî ve Uşşak makamları kullanılmaktadır. Bu durum, Gaziantep'te dinî mûsikî kültürünün gelişmediğinin ve estetik kaygı arayışının olmayışının doğal bir sonucu olmuştur. Fakat genele bakıldığında özgünlükten uzak olsa da farklı bir mûsikî alt kültürü oluşturmadığı da söylenemez.

Tekke ve tekke dışında icrâ edilen, gûfteleri Şeyh Hasan Arslan'a ait ilâhîlerin beste, makam ve nota tasnifi bulunmamaktadır. Bu çalışma neticesinde, ilgili eserlerin, gelecek nesillere aktarılmasına ve kitlelere hitap edebilmesine yönelik mûsikî çalışmalarının yapılması öngörülmektedir. Bu hususta, Şeyh Hasan Arslan'a ait şiirler için, "beste yarışması" düzenlenebilir ve bu alanda yetişen yetenekli genç bestekârlar, bu güftelerle buluşturulabilir. Çünkü bu tür mûsikî faaliyetleri önemli bir beste arşivi oluşmasında, klasik Türk din mûsikîsinin farklı formlarında eserlerin ortaya çıkmasında ve güftelerin birçok mûsikîşinasın icrâsına konu olmasında etkili olacaktır. Bu minvalde tekkede ilâhî icrâ eden zâkirlerin de mûsikî eğitimi almaları ve icrâ edilen eserlerin bu eğitim kapsamında tasnifinin yapılması tavsiye edilmektedir. Tekkede gerek zikir esnasında gerekse de sohbet meclislerinde icrâ edilen ilâhîlerin kayıtlı notalarının bulunmamasının bu ilâhîlerin nesilden nesile aktarılmasını sekteye uğratacağı ve unutulmasına yol açacağı kaygısından doğan bu çalışma neticesinde elde edilen veriler tekke ile de paylaşılmış ve talebelerin istifadelerine sunulmuştur.

Bugüne kadar Gaziantep'teki Şâzelî tekkesindeki mûsikî ve Şeyh Hasan Arslan'a ait eserlerin ilâhî formlarına yönelik yazılı bir çalışma yapılmamasından dolayı çalışmanın bu bölgedeki dinî mûsikî alanında yapılacak çalışmalara kaynak niteliğinde olması düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Mûsikîsi Câmi ve Tekke Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Basım, 2016.

Akdoğan, Bayram. *İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

Akpınar, Hüseyin. *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Akpınar, Hüseyin. "İlâhî Aşkın Mûsıkîsi". *İlahi Aşkın Sesi Dergisi* 1 (Nisan 2022), 32-35.

Akpınar, Hüseyin. "İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri". *İstem* 5 (2005), 191-201.

Akpınar, Hüseyin. "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2007), 233-238.

Ammâr, Ali Sâlim. *Ebû'l Hasan eş-Şâzelî*. Kahire: Matbaatû dâri't te'lif, 1951.

Anderson, Gene H. "Pythagoras and the Origin of Music Theory". *Indiana Theory Review* 3/6 (1983). http://www.jstor.org/stable/24045969

Arıcıoğlu, Dilek. *Tasavvuf-Mûsikî Münasebeti*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Arslan, Fazlı. "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne". *Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies* 1/2 (2010), 25-41.

Arslan, Hasan. *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları*. Gaziantep: Şazeli Yayınevi, 2019.

Ateş, Erdoğan. "Şuğul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/226. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Ayvazoğlu, Beşir. *İslâm Estetiği ve İnsan*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.

Azamat, Nihat. "Ali b. Meymûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/411-412. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Azamat, Nihat. "Kâdiriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/480-482. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Behar, Cem. *Şeyhülislam'ın Müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk Musıkisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Behar, Cem. *Zaman, Mekân, Müzik: Klasik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım*. İstanbul: Afa Yayınları, 1993.

Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.

Çakır, Adalet. "Kâdiriyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları, 2011.

Çakır, Adalet. *Mehmet Rifat Efendi'nin Nefhatü'r Riyâzi'l Âliye'sinde Abdülkâdir-i Geylâni ve Kâdirîlik, I,II*. Ankara: İsam Yayınları, 2012.

Çelebi, Kâtip. *Mîzânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk.* çev. Orhan Şaik Gökyay-Süleyman Uludağ. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008.

Çetinkaya, Yalçın. "Gezegenlerin hareketinden mûsikî nağmelerine". *Rast Müzikoloji Dergisi* 6/1 (2018), 1788-1804.

Çetinkaya, Yalçın. *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.

Çetinkaya, Yalçın. *Müzik Yazıları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.

Demir, Arif. "Bayrâmîlik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlarda Etkisi". *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Kitabı 2*. ed. Ahmet Cahid Haksever. Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, 2016.

Demir, Arif. "İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsiki Âdâbı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (2010), 367-388.

Düzenli, Pehlul. *İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.

Efendi, Mehmet Rifat. *Nefhatü'r riyâzi'l âliye fi beyani tarîkati'l Kâdiriyye*. çev. Ali Emîri Efendi. Millet Kütüphanesi: Şer'iyye, 1127.

Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.

Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1942.

Gaffurio, Franchino. *Theorica musice, liber primus*. New York: Broude Bros, 1967.

Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhamed. *İhyâ-u Ulûmiddîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınları, 1985.

Godwin, Joscelyn. "Music? What does that have to do with esotericism?" *Hermes Explains*. Netherlands: Amsterdam University Press, 2019.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006.

Güney, Aşkım. *Halvetîlerde Musikî*. İstannbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Gürer, Dilaver. *Abdülkâdir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.

Güven, Mustafa Salim. *Ebu'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Güven, Mustafa Salim. "Şâzeliyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları, 2011.

Harman, Ömer Faruk. "İdrîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/478-480. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Heyet. *Kutbu'z Zaman: Şeyh Hasan Gaziantepli Hasan Hoca*. Gaziantep: Hasan Hoca İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2012.

Işın, Ekrem. "Mevlevîlik". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5/422-430. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993.

Işın, Ekrem. "Rıfâîlik". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 6/325-330. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

Işın, Ekrem. "Tarikatlar". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7/213-217. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

İnançer, Ömer Tuğrul. "İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri". *Büyük İstanbul Tarihi*. 5/316-340. İstanbul: İsam Yayınları, 2020.

İnançer, Ömer Tuğrul. "Kâdirîlikte Zikir Usulü ve Musiki". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 4/377-378. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

İnançer, Ömer Tuğrul. "Mevlevi Musikisi ve Sema". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5/420-422. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993.

İnançer, Ömer Tuğrul. "Nakşibendilik: Zikir Usulü ve Musiki". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 6/39. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

İnançer, Ömer Tuğrul. "Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir Bakış". *Yeni Türkiye* 34 (2000), 551-563.

İnançer, Ömer Tuğrul. “Osmanlı Tarihinde Sûfîlik Âyin ve Erkânları”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

İnançer, Ömer Tuğrul. “Rıfâîlikte Zikir Usulü ve Musiki”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 6/330-331. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

İnançer, Ömer Tuğrul. “Şazelïlik Zikir Usulü ve Mûsiki”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7/140-141. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

İnançer, Ömer Tuğrul. “Türk Mûsikîsi ve Tasavvuf İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını”. *Türk Musikisinin Dünü Bugünü Yarını*. kitap editörü Feyzi Halıcı. Konya: Konya Kültür ve Turizm Derneği, 1986.

İskenderî, İbn Atâullah. *Letâifü’l minen*. ed. Abdulhalîm Mahmûd. Kahire: Dârü’l Maârif, 1992.

James, Jamie. *The Music of the Spheres: Music, Science, and the Natural Order of the Universe*. New York: Grove/Atlantic Press, 1993.

Kara, Mustafa. *Bursa’da Tasavvuf ve Tekkeler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012.

Kara, Mustafa. “Fenâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/333-335. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1985.

Kartal, Abdullah. "Sekr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/334-335. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Kaya, Ahmet İhsan. "Mürşit Âlim Şair Şeyh Hasan el-Aynî". *Gaziantep'te Dinî Hayat*. ed. Erol Erkan vd. 883-892. Ankara: Gazikültür A.Ş. Yayınları, 1. Basım, 2017.

Kayserî, Dâvûd el-. *Tasavvuf İlmine Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.

Kılıç, Mahmud Erol. *İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Kırkkılıç, Ahmet. *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1996.

Köse, Fatih. "Arşiv Belgelerinin Işığında İstanbul Şâzelî Tekkelerinin Tarihi". *Vakıflar Dergisi* 40 (2013), 99-119.

Mendenhall, Margaret. "The Music of the Spheres: Musical Theory and Alchemical Image". *Mythological Studies Journal* 4 (2017).

Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslâm'da Düşünce ve Hayat*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1988.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 1994.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Şuâlar*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 1995.

Önder, Mehmet. *Mevlâna Güldestesi*. Ankara: Konya Turizm Derneği, 1970.

Öngören, Reşat. *Osmanlılar'da Tasavvuf*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.

Öngören, Reşat. "Tarikat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/119-126. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Özbay, Hafız Ahmet. "Kişisel Görüşme" 23.10.2020.

Özbay, Hafız Ahmet. *Vird*. Gaziantep: Şazeli Yayınevi, 2016.

Özcan, Nuri. "Meşk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/374-375. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Özcan, Nuri. "Osmanlı Kültür ve Sanatının, İslam Medeniyeti'ne Armağanı: Dinî Mûsiki". *Yeni Türkiye* 23/95 (2017), 453-467.

Özcan, Nuri - Çetinkaya, Yalçın. "Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Özçimi, M. Sadreddin. *Hızır Bin Abdullah ve Kitâbü'l Edvâr*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Özel, Ahmet Murat. "Şâzelî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/385-387. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Özel, Ahmet Murat. "Şâzeliyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/387-390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Öztuna, Yılmaz. "Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi". C. 2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2. Basım, 1972.

Revnakoğlu, Cemalettin Server. "Tarikatlar Dünyasına Toplu Bakış VII:Rûmîlik ve İsmâilî Rûmî". *Tarih Dünyası* 1/8 (1953), 348-350.

Reydams-Schils, Gretchen. "Plato's Myth of Er: the Light and the Spindle". *L'Antiquité classique* 62 (2018).

Rifâî, Kenan. *Ahmed er Rifâî*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340.

Rûmî, Mevlânâ Celâleddîn. *Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.

Rûmî, Mevlânâ Celâleddîn. *Mesnevî ve Şerhi*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973.

Sabbağ, İbn. *Dürretü'l Esrar ve Tuhfetü'l Ebrar*. ed. Muhammede b. Ebu'l Kasım el Himyeri. Kahire, 2001.

Serrâc, Ebû Nasr. *el-Lüma': İslam Tasavvufu*. çev. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.

Sezgin, Bekir Sıdkı. "Düşündüklerimiz". *Sanat ve Kültürde Kök* 14 (1982).

Şeyhülislâm Ebu İshakzâde, Mehmed Es'ad Efendi. *Atrabü'l Âsâr fi Tezkireti Urefâi'l Edvâr*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, 6204.

Tanman, Bahâ. "Şâzelî Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7/138-139. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993.

Tanman, Bahâ. "Şâzelîlik". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7/139-140. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 95 1993.

Tanman, M. Bahâ. "Halvetîlik". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3/533-535. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

Tanrıkorur, Cinuçen. *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.

Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.

Tokaç, Murat Salim. "Tasavvuftaki Kâinat ve Zaman Anlayışı ve Musiki İle İlişkisi". *Türkiye'de Müzik Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1. Basım, 2011.

Tosun, Necdet. "Silsile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/206-207. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Türkoğlu, Zeyneb. *Gaziantep'te Dînî Mûsikî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Uludağ, Süleyman. "Abdülkâdir-i Geylâni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/234-239. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Uludağ, Süleyman. "Delâilü'l Hayrât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/113-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Uludağ, Süleyman. *İslâm ve Musiki*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 2017.

Uludağ, Süleyman. "Tasavvuf ve Tarîkat". *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*. 9-55. Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 1. Basım, 2005.

Uygun, Mehmet Nuri. “Musiki”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/412-413. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Uymaz, Türkan. *Halvetiliğin Şabaniyye Kolunda Türk Musikisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Vassaf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliya*. çev. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Seha Neşriyat, 1990.

Yavaşça, Alaeddin. “Türk Mûsikîsinde Tavır”. *Sanat ve Kültürde Kök* 1 (1981), 9.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018.

Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: Osav Yayınları, 2001.

Yöndemli, Fuat. *Mevlevilikte Semâ ve Mûsıkî*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007.

“Devrân Gravürü”, ts. https://www.oguztopoglu.com/2014/11/mouradgea-dohsson-halveti-zikri-devran.html

EKLER

EK-1: Ebü'l Hasan eş-Şâzelî'nin Hizbü'l-bahr adlı evrâdı

حِزْبُ الْبَحْرِ

HİZBUL BAHR

لِسَيِّدِى اَبِى الْحَسَنِ الشَّاذَلِيِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَللّٰهُمَّ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ يَا حَلِيمُ يَا عَلِيمُ اَنْتَ رَبِّى وَعِلْمُكَ حَسْبِى،فَنِعْمَ الرَّبُّ رَبِّى وَنِعْمَ الْحَسْبُ حَسْبِى ۞ تَنْصُرُ مَنْ تَشَآءُ وَاَنْتَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۞ نَسْئَلُكَ الْعِصْمَةَ فِى الْحَرَكَاتِ وَالسَّكَنَاتِ وَالكَلِمَاتِ وَالْاِرَادَاتِ وَالْخَطَرَاتِ مِنَ الشُّكُوكِ وَالظُّنُونِ وَالْاَوْهَامِ السَّاتِرَةِ لِلْقُلُوبِ عَنْ مُطَالَعَةِ الْغُيُوبِ ۞ {فَقَدِ ابْتُلِىَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا} {وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اِلَّا غُرُورًا} ۞ فَثَبِّتْنَا وَانْصُرْنَا وَ سَخِّرْ لَنَا هٰذَا الْبَحْرَ

كَمَا سَخَّرْتَ الْبَحْرَ لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ۞ وَسَخَّرْتَ النَّارَ لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۞ وَسَخَّرْتَ الْجِبَالَ وَالْحَدِيدَ لِدَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۞ وَسَخَّرْتَ الرِّيحَ وَالشَّيَاطِينَ وَالجِنَّ لِسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۞ وَسَخِّرْ لَنَا كُلَّ بَحْرٍ هُوَ لَكَ فِى الْاَرْضِ وَالسَّمَآءِ وَالْمُلْكِ وَالمَلَكُوتِ وَبَحْرَ الدُّنْيَا وَبَحْرَ الْاٰخِرَةِ ۞ وَسَخِّرْ لَنَا كُلَّ شَىْءٍ يَا مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ ۞ {كٓهٰيٰعٓصٓ كٓهٰيٰعٓصٓ كٓهٰيٰعٓصٓ} ۞ اُنْصُرْنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ۞ وَافْتَحْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ۞ وَاغْفِرْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ۞ وَارْحَمْنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۞ وَارْزُقْنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ۞ وَاهْدِنَا وَنَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۞ وَهَبْ لَنَا رِيحًا طَيِّبَةً كَمَا هِىَ فِى عِلْمِكَ، وَانْشُرْهَا عَلَيْنَا مِنْ خَزَآئِنِ رَحْمَتِكَ ۞ وَاحْمِلْنَا بِهَا حَمْلَ الْكَرَامَةِ مَعَ السَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ

فِى الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ، ۞ اَللّٰهُمَّ
يَسِّرْ لَنَا اُمُورَنَا مَعَ الرَّاحَةِ لِقُلُوبِنَا وَاَبْدَانِنَا، وَالسَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ
فِى دِينِنَا وَدُنْيَانَا ۞ وَكُنْ لَنَا صَاحِبًا فِى سَفَرِنَا ۞ وَخَلِيفَةً فِىَ
اَهْلِنَا ۞ وَاطْمِسْ عَلٰى وُجُوهِ اَعْدَآئِنَا ۞ وَامْسَخْهُمْ عَلٰى
مَكَانَتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ الْمُضِىَّ وَلَا الْمَجِىءَ اِلَيْنَا ۞ {وَلَوْ
نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى
يُبْصِرُونَ}{وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا
مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ} ۞ {يٰسٓ ۝١ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ۝٢ اِنَّكَ لَمِنَ
الْمُرْسَلِينَ ۝٣ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝٤ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
۝٥ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ
عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝٧ اِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا
فَهِىَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ۝٨ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ

سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝

۞شَاهَتِ الْوُجُوهُ۞شَاهَتِ الْوُجُوهُ۞شَاهَتِ الْوُجُوهُ۞{وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْماً}.

طٰسٓ۞طٰسٓمٓ۞ حٰمٓ عٓسٓقٓ۞{مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ}۞ حٰمٓ حٰمٓ حٰمٓ حٰمٓ حٰمٓ حٰمٓ حٰمٓ۞ حُمَّ الْاَمْرُ وَ جَآءَ النَّصْرُ فَعَلَيْنَا لَا يُنْصَرُونَ۞{حٰمٓ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيرُ} ۞ {بِسْمِ اللّٰهِ بَابُنَا، تَبَارَكَ حِيطَانُنَا، يٰسٓ سَقْفُنَا ۞كٓهٰيٰعٓصٓ كِفَايَتُنَا ۞ حٰمٓ عٓسٓقٓ حِمَايَتُنَا۞ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ}۞٣

{سِتْرُ الْعَرْشِ مَسْبُولٌ عَلَيْنَا۞ وَعَيْنُ اللّٰهِ نَاظِرَةٌ اِلَيْنَا۞ بِحَوْلِ اللّٰهِ لاَ يُقْدَرُ عَلَيْنَا۞ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُحِيطٌ۞ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ

مَجِيدٌ فِى لَوْحٍ مَحْفُوظٍ۞فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ}٣. {اِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ}٣۞{حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ}٣ ۞{بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِى لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْئٌ فِى الْاَرْضِ وَ لَا فِى السَّمَآءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ}٣۞{ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ العَظِيمِ}٣۞ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ ۞ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ العَالَمِينَ

EK-2: Abdüsselam İbn Meşîş'e ait Salât-ı Meşîşiyye

اَلصَّلاَةُ الْمَشِيشِيَّةُ

لِسَيِّدِنَا وَلِيِّ اللهِ عَبْدِ السَّلاَمِ ابْنِ مَشِيشْ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مَنْ مِنْهُ انْشَقَّتِ الْاَسْرَارُ ۞ وَانْفَلَقَتِ الْاَنْوَارُ، ۞ وَفِيهِ ارْتَقَتِ الْحَقَآئِقُ، ۞ وَتَنَزَّلَتْ عُلُومُ اٰدَمَ فَاَعْجَزَ الْخَلَآئِقَ، ۞ وَلَهُ تَضَآءَلَتِ الْفُهُومُ فَلَمْ يُدْرِكْهُ مِنَّا سَابِقٌ وَلَا لَاحِقٌ ۞ فَرِيَاضُ الْمَلَكُوتِ بِزَهْرِ جَمَالِهِ مُونِقَةٌ ۞ وَحِيَاضُ الْجَبَرُوتِ بِفَيْضِ اَنْوَارِهِ مُتَدَفِّقَةٌ ۞ وَلَاشَىْءَ إِلَّا وَهُوَ بِهِ مَنُوطٌ ۞ إِذْ لَوْلاَ الْوَاسِطَةُ لَذَهَبَ كَمَا قِيلَ الْمَوْسُوطُ ۞ صَلَاةً تَلِيقُ بِكَ مِنْكَ إِلَيْهِ كَمَا هُوَ اَهْلُهُ ۞ اَللّٰهُمَّ إِنَّهُ سِرُّكَ الْجَامِعُ الدَّالُّ عَلَيْكَ ۞ وَحِجَابُكَ الْاَعْظَمُ الْقَآئِمُ لَكَ بَيْنَ يَدَيْكَ اَللّٰهُمَّ اَلْحِقْنِى بِنَسَبِهِ وَحَقِّقْنِى بِحَسَبِهِ عَرِّفْنِى اِيَّاهُ مَعْرِفَةً ۞

اَسْلَمُ بِهَا مِنْ مَوَارِدِ الْجَهْلِ وَاَكْرَعُ بِهَا مِنْ مَوَارِدِ الْفَضْلِ ۞وَاحْمِلْنِى عَلٰى سَبِيلِهِ اِلٰى حَضْرَتِكَ حَمْلاً مَحْفُوفاً بِنُصْرَتِكَ وَاقْذِفْ بِى عَلَى الْبَاطِلِ فَاَدْمَغُهُ ۞وَزُجَّ بِى فِى بِحَارِ الْاَحَدِيَّةِ ۞ وَانْشُلْنِى مِنْ اَوْحَالِ التَّوْحِيدِ ۞ وَاَغْرِقْنِى فِى عَيْنِ بَحْرِ الْوَحْدَةِ، حَتَّى لَآ اَرَى وَلَآ اَسْمَعَ وَلَآ اَجِدَ وَلَا اُحِسَّ اِلَّا بِهَا ۞ وَاجْعَلِ الْحِجَابَ الْاَعْظَمَ حَيَاةَ رُوحِى، ۞ وَرُوحَهُ سِرَّ حَقِيقَتِى ۞ وَحَقِيقَتَهُ جَامِعَ عَوَالِمِى، بِتَحْقِيقِ الْحَقِّ الْاَوَّلِ، ۞ يَآ اَوَّلُ، يَآ اٰخِرُ ،يَا ظَاهِيرُ ،يَا بَاطِنُ ۞اِسْمَعْ نِدَآءِى بِمَا سَمِعْتَ بِهِ نِدَآءَ عَبْدِكَ زَكَرِيَّا ۞ وَانْصُرْنِى بِكَ لَكَ ۞ وَاَيِّدْنِى بِكَ لَكَ ۞ وَاجْمَعْ بَيْنِى وَبَيْنَكَ ۞ وَحُلْ بَيْنِى وَبَيْنَ غَيْرِكَ ۞ **اَللّٰهُ ۞ اَللّٰهُ ۞ اَللّٰهُ ۞** {اِنَّ الَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ} ۞{ رَبَّنَآ اٰتِنَامِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا} ۞ ٣ مرات

EK-3: Şeyh Hasan Arslan Hoca'ya ait *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adlı dîvanın içerisinden seçilen şiirlerden yapılan albümler

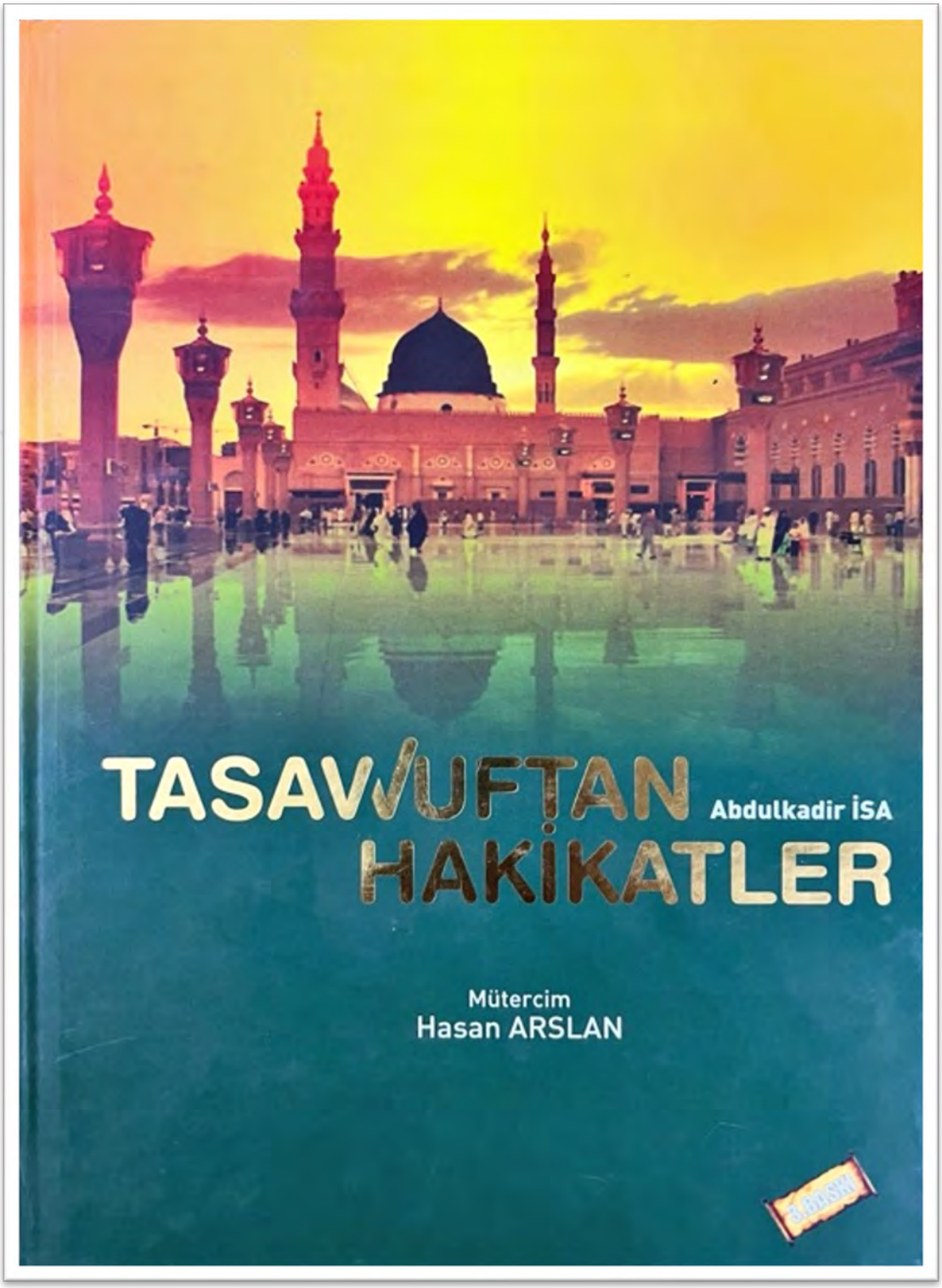

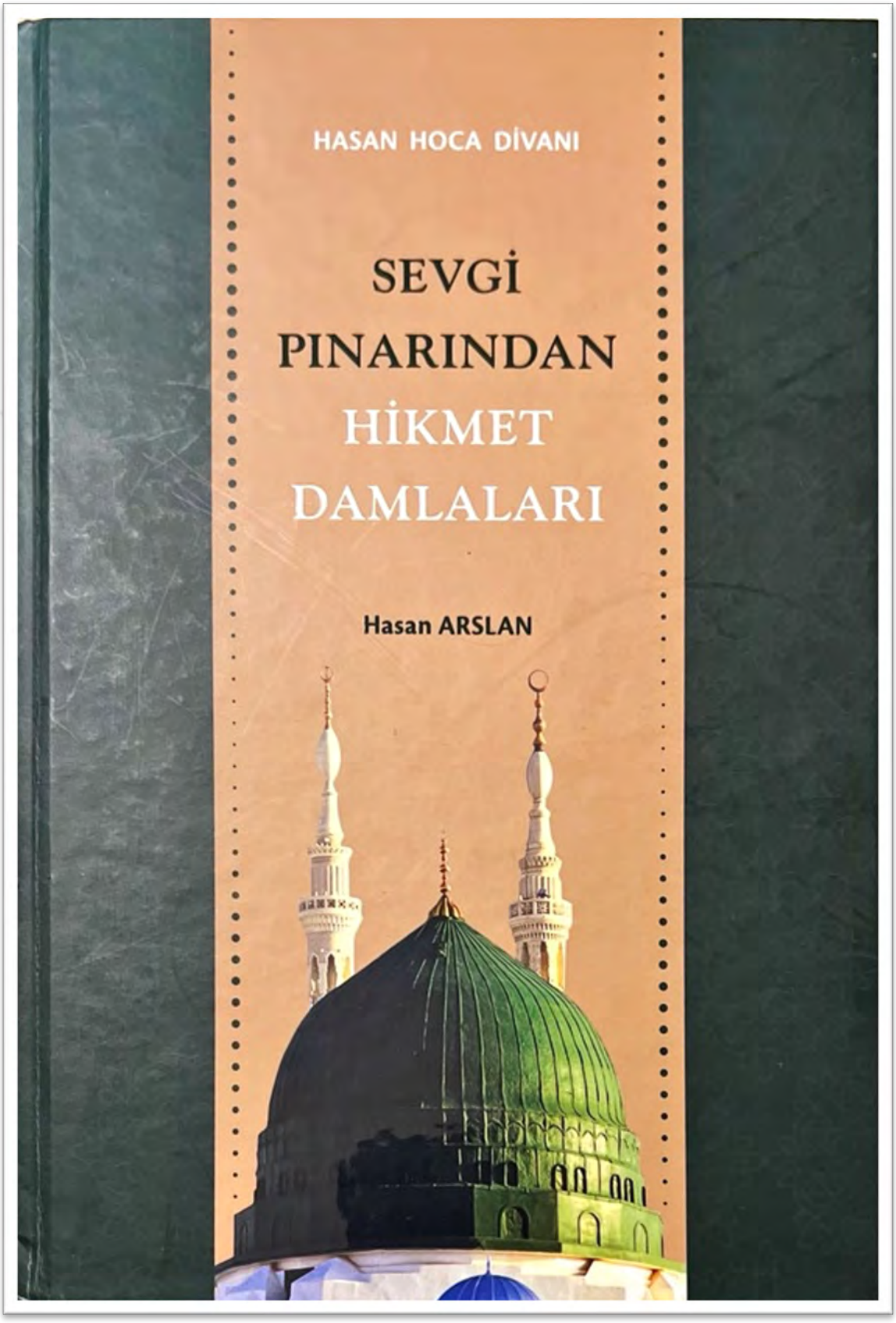

Hasan Hoca
1- Abdülkadir Geylâni
2- Bahr-i Aşka Dalıp Gitsem
3- Doğdu Güzel Muhammed
4- Hiç Haberim Yok
5- Zikir Edem Mevlâm Seni
6- Bu Dünyanın Sonu Viran Kardeşim
7- Nokur Medine'yi Görsem
8- Nefsim Sana Ögüt Veremem
9- Yine Gönül Oğlun Değil
10- Kudağını Sağır Etme
11- Hakk'ı Arıp
12- Yüce Mevlâ
Hasan Hoca
Sevgi Pınarından 5 Hikmet Damlaları
Doğdu Güzel Muhammed (S.A.V.)
Hasan Hoca
Erbab-ı Tarikat
Sevgi Pınarından 6 Hikmet Damlaları
8- Nebim Muhammede
9- Envar-ı Zikrullahtır
10- Hikmet Gülün Deme
11- Ilşa Eyleme
12- Şareli
Hasan Hoca
Erbab-ı Tarikat
Sevgi Pınarından 6 Hikmet Damlaları
Hasan Hoca
Doğru Yollar Hep Bizim
Sevgi Pınarından 7 Hikmet Damlaları
1- Allah Diyerek
2- Ahmet Mebi
3- Allahtan Gayri
4- Doğru Yollar Hep Bizim
5- Dön Seherlerde
6- Feyiz Aldım Diye Diye
7- Gafil Bu Gönül
8- Hakkın Lütfu
9- Haktan Yana Gelsene
10- Hayırla Şer
11- Medine'yi Gör Dir Gel
12- Tövbeye
Hasan Hoca
Doğru Yollar Hep Bizim
Sevgi Pınarından 7 Hikmet Damlaları

Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Kalbimi Sabit Kıl
İslam Dinine
Sevgi Pınarından 8 Hikmet Damlaları
1-Af Eyle Günahımı
2-Aleyke Ya Resulallah
3-Bakma Kainatın Ziynetine
4-Hakiki Vatan
5-Kalbimi Sabit Kıl
6-Kamil Oldum
7-Le Habe Hallah
8-Medine Akıma Dayalı Ağlarım
9-Muhammed'e
10-Ne Olur Nasiblen Ayarlı
11-Onun
12-Öğut
Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Sevgi Pınarından 8 Hikmet Damlaları
Kalbimi Sabit Kıl
İslam Dinine
Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Arş'ı Âlâ'nın Altında 2018
Sevgi Pınarından 10 Hikmet Damlaları
1-Affeyle Allah'ım
2-Allah Allah Diyerek
3-Arşı Âlânın Altında
4-Gelsin Meylana
5-Hamdü Sena
6-Hayır İşimi
7-Lütfeder Sana
8-Lütuf Eyle
9-Mevlidi Şerif
10-Mihman Olarak Geldiğin
11-Onu Düşün Yolcu
12-Sürür Burda Dinç
Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Sevgi Pınarından 10 Hikmet Damlaları
Arş'ı Âlâ'nın Altında 2018
Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Mirac Gecesi
Sevgi Pınarı Çocuk Grubu
1- Umduğum Bolca Rahmeti
2- Mutlu Olursun
3- Dervişandan Zarar Gelmez
4- Miraç Gecesi
5- Eylemeyin Dostlarım
6- Aşka Sürat İstersin
7- Gönül Kibre Girersin
8- Hakkı Sevmek
9- Halis Kul Eyle
10- Kendin Kamil Sanırsan
11- Kibir Aynadır
12- Yaşım İlerledi
Hasan Hoca
İlim Yayma Vakfı
Sevgi Pınarı Çocuk Grubu
Mirac Gecesi

EK-4: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın *Tasavvuftan Hakikatler* adlı eseri

EK-5: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın *Sevgi Pınarından Hikmet Damlaları* adlı dîvanı

EK-6: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Kâdirî ve Şâzelî Sarığı

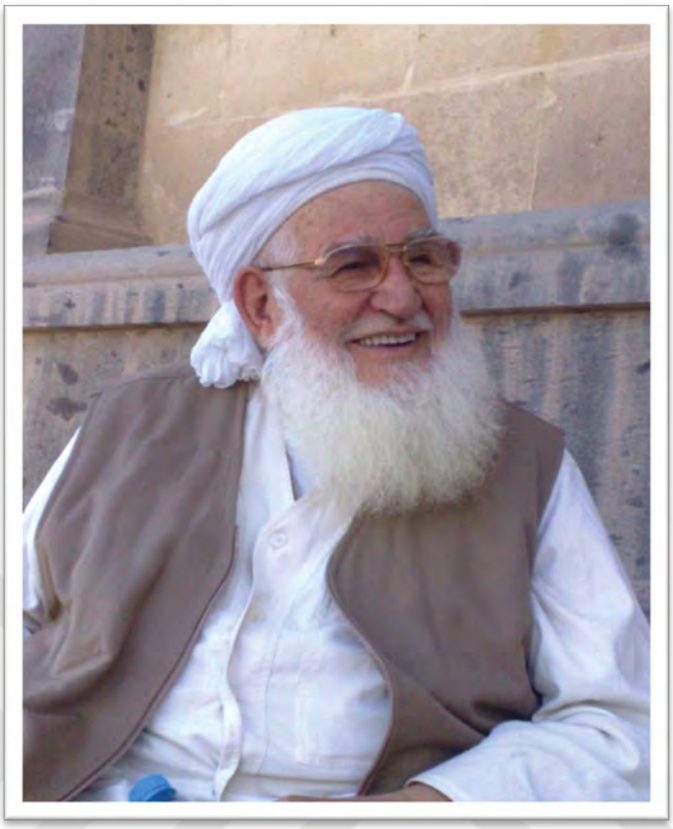
EK-7: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Şâzelî şeyhi, Şeyh Abdülkadir İsa Efendi

EK-8: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Tekkede Çekilmiş Fotoğrafı

EK-9: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Fotoğrafı

EK-10: Şeyh Hasan Arslan Hoca Camiî ve Kabri

EK-11: Şeyh Hasan Arslan Hoca'nın Kabri

EK-12: Silsile

